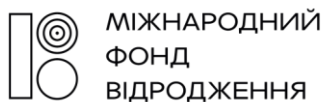

УКРАЇНСЬКІ БІЖЕНЦІ ПІСЛЯ ТРЬОХ РОКІВ ЗА КОРДОНОМ: СКІЛЬКИ ЇХ ТА ХТО ПОВЕРНЕТЬСЯ? ЧЕТВЕРТА ХВИЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

ПІДГОТУВАЛИ:

Дарія Михайлишина, старша економістка ЦЕС, аспірантка
Болонського університету

Максим Самойлюк, економіст ЦЕС

Марія Томіліна, молодша економістка ЦЕС

Олександра Мироненко, молодша економістка ЦЕС

Єлеазар Левченко, молодший економіст ЦЕС

Керівник проекту: Гліб Вишлінський, виконавчий директор ЦЕС

ДАТА:

20 лютого 2025 р.

Головне.....	4
1. Вступ.....	6
2. Методологія.....	7
3. Скільки українців перебувають за кордоном?.....	8
3.1. Дані щодо статусу тимчасового захисту або його еквівалента.....	8
3.2. Перетин кордону: джерела даних.....	12
3.2.1. Перетини кордону: дані за 2022-2024 роки.....	12
3.2.2. Динаміка перетинів кордону.....	13
4. Правовий статус українських біженців.....	16
4.1. Статус у країнах ЄС.....	16
4.2. Статус українських біженців в інших країнах.....	19
4.3. Майбутнє статусу українців за кордоном.....	20
5. Хто саме виїхав з України та куди?.....	22
5.1. Статеві-вікова структура біженців.....	22
5.1.1. Де живуть українські біженці?.....	24
5.2. Коли виїхали біженці.....	25
5.3. З яких регіонів України виїхали біженці.....	27
5.4. Освіта біженців.....	27
5.5. Працевлаштування біженців до війни.....	28
6. Як живуть українські біженці?.....	32
6.1. Економічне становище.....	32
6.2. Соціальна інтеграція.....	38
7. Чи планують українці повернутися?.....	42
7.1. Плани українців щодо повернення до України.....	42
7.2. Чи планують діти українських біженців повернутися до України?.....	48
7.3. Чому українські біженці не повертаються?.....	51
8. Групи біженців.....	53
8.1. Кластер 1: Патріотичні (28% від усіх біженців).....	54
8.2. Кластер 2: Квазітрудова мігранти (25% від усіх біженців).....	58
8.3. Кластер 3: Класичні біженці (22% від усіх біженців).....	61
8.4. Кластер 4: Люди з зони бойових дій (27% серед усіх біженців).....	64
9. Що може бути пов'язаним із бажанням повернутися.....	67
9.1. Регресійний аналіз даних опитування біженців.....	67
10. Скільки біженців повернуться? Вплив на економіку та демографічні втрати.....	71
10.1. Методологія.....	71
10.2. Скільки українців повернуться до України, а скільки залишиться за кордоном?.....	72

10.3.	Скільки ще виїде по війні?	75
10.4.	Хто саме (не) повернеться?.....	76
10.5.	Вплив на економіку України	85
10.6.	Демографічна ситуація.....	86
11.	Висновки та рекомендації.....	88
11.1.	Висновки	88
11.2.	Рекомендації	90

Центр економічної стратегії – незалежний центр досліджень державної політики. Завдання ЦЕС – підтримка реформ в Україні з метою досягнення стійкого економічного зростання країни. Центр робить внесок у розробку стратегії економічного зростання України, здійснює незалежний аналіз найбільш важливих аспектів державної політики, а також працює над посиленням громадської підтримки реформ. Заснований у травні 2015 року.

Наші принципи:

- Економічна свобода (лібералізація, дерегуляція, приватизація)
- Вільна та чесна конкуренція
- Менша роль держави за підвищення її ефективності
- Інформаційна прозорість та свобода слова
- Верховенство права та захист приватної власності
- Здорові та стабільні державні фінанси
- Економіка, що створена на засадах знань.

Для більш детальної інформації про ЦЕС просимо звертатися до В'ячеслава Ноздріна, директора з комунікацій (тел.: (044) 492-7970, office@ces.org.ua).

Також запрошуємо відвідати наш сайт www.ces.org.ua та слідкувати за нами у соціальних медіа facebook.com/cesukraine чи twitter.com/ces_ukraine.

Дослідження було проведено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

ГОЛОВНЕ

За нашими розрахунками, станом на кінець листопада 2024 року за кордоном через війну перебуває 5,2 млн українців. Це на 300 тис. осіб більше, ніж за оцінками, представленими у попередньому звіті за січень 2024 року.

За межами України за різними сценаріями можуть залишитися від 1,7 млн до 2,7 млн українців. Це на 300-400 тис. осіб більше, ніж ми розраховували станом на січень 2024 року. Неповорнення українців матиме суттєвий вплив на українську економіку, яка може втратити від 5,1% до 7,8% свого ВВП щороку.

Переважає більшість біженців¹ — це жінки (найбільше жінок віком 35-44 років — 13%) та діти. Згідно з даними Європейської служби статистики, станом на листопад 2024 року найбільше українських біженців у Європі перебувають в Німеччині (27%) та Польщі (23%).

Значна частка українських біженців втратила велику частину своїх доходів після початку повномасштабного вторгнення. Зокрема, частка біженців, яким вистачало на як базові, так і на дорогі речі, скоротилася з 34,7% до війни до 6% станом на травень 2023 року. Проте, вже у грудні 2024 року частка таких біженців значно зросла — до 31,4%.

Багато країн поступово скорочують витрати на біженців та роблять умови для них більш жорсткими, ніж на початку повномасштабного вторгнення.

Проте у більшості країн українці можуть легально проживати, отримувати соціальні виплати та інші блага протягом всього 2025 року, зокрема в країнах ЄС до березня 2026 року. Допоки немає чіткого уявлення про майбутнє статусу українських біженців після терміну закінчення дії статусу тимчасового захисту та його аналогів. Ймовірніше за все його продовжуватимуть, поки триває війна.

Водночас, деякі країни заохочують українців переходити до загальних способів легального перебування на їхній території, оформлюючи робочі або студентські візи.

Подальша політика приймаючих країн значною мірою залежатиме від розвитку безпекової ситуації в Україні. У разі припинення бойових дій або значного покращення безпекового середовища на території України, країни можуть скасувати преференційний режим для українських біженців та перевести їх на стандартні міграційні умови або ж запровадити вільний рух робочої сили.

Згідно з опитуванням Info Sapiens на замовлення ЦЕС, вже менше половини українців (43%), які натеper перебувають за кордоном, загалом планують повернутися до України. У попередніх хвилях дослідження ця частка становила 52% у січні 2024 року, 74% у грудні 2022. Лише 20% опитаних повністю впевнені, що повернуться. Що довше триватиме війна, то більше українців адаптуються до життя за кордоном.

Ті українці, які планують повертатися до України, у більшій мірі ще не визначилися з термінами. Більшість українських біженців (53%) кажуть, що їх стимулюватиме повернутися до України остаточне закінчення війни. Іншими вагомими чинниками є вищий рівень життя в Україні (46%), можливість знайти добре оплачувану роботу (33%), припинення бойових дій та повітряних ударів по місту, в яке планують повернутися (31%), та припинення бойових дій у рідному регіоні (24%). Таким чином, на рішення українців повернутися додому впливатимуть не лише безпекові чинники, а й економічні.

¹ У цій записці ми використовуємо терміни «біженці» та «переселенці» як синоніми. Під словом «біженці» маємо на увазі усіх українців, які виїхали за кордон через війну, а не лише тих, які оформили статус біженця.

Ми також провели кластерний аналіз і за допомогою нього виокремили чотири групи біженців:

- **Перша група (28% від усіх біженців) — це «патріотичні»:** вони більше за інших сумують за Україною та хочуть повернутися на Батьківщину. Майже 86% респондентів з цієї групи кажуть, що точно або скоріше прагнуть повернутись із України, тоді як серед усіх біженців таких лише 43%. Представники цієї групи частіше побоюються, що можуть зіткнутися з труднощами у забезпеченні свого життя за кордоном. Для них найбільш важливим фактором при прийнятті рішення про повернення є остаточне закінчення війни.
- **Друга група (24% від усіх біженців) — це «квазітрудова мігранти».** Представники цієї групи більш схильні працювати в країні перебування (73% порівняно з 47% серед усіх біженців) та більш мотивовані економічними, а не безпековими факторами. Вони менш налаштовані повертатися до України і більш прив'язані до життя в поточній країні. Представники цієї групи краще за інших знають мову країни перебування: 29% знають мову на рівні B2 чи вище, порівняно з 18% серед усіх біженців. Порівняно з іншими групами, люди в цій групі менш схильні отримувати соціальну допомогу.
- **Третя група (22% від усіх біженців) — «класичні біженці».** Ця група найбільше відповідає загальноприйнятому портрету середньостатистичного біженця з України. Вони частіше за інші групи виїжджали на самому початку повномасштабної війни (54% порівняно з 39% серед усіх біженців). Ці люди також більш схильні отримувати соціальну допомогу у країні перебування ніж середньостатистичний респондент. Оскільки біженці насамперед керуються безпековими, а не економічними факторами, ця група найбільше залежить від них, вирішуючи повертатися чи ні.
- **Четверта група (26% від усіх біженців) — це «люди із зони бойових дій»:** українці, які були вимушені покинути свої домівки через активні бойові дії або окупацію їхніх регіонів. Крім безпекових чинників, економічні теж були вагомими, однак менше ніж для респондентів з інших груп. Вони більше за інших отримують допомогу в країні перебування: житло від держави, гуманітарну допомогу та соціальні виплати. Представники цієї групи є більш впевненими щодо повернення в Україну: 26,3% точно планують повернутись до України порівняно з 20% серед усіх біженців. Водночас, вони також більш схильні точно не планувати своє повернення.

Ми пропонуємо рекомендації, які можуть стимулювати українських біженців повернутися до України. Вони полягають у:

- наданні українським біженцям свободи пересування і вибору місця проживання в межах Євросоюзу нарівні з громадянами ЄС;
- співпраці з країнами ЄС щодо повернення українців після війни, швидкій післявоєнній відбудові постраждалих регіонів;
- наданні допомоги людям із постраждалих та окупованих регіонів на час відбудови, розвитку державно-приватного партнерства;
- збільшенні ресурсів на комунікацію зі співвітчизниками за кордоном через дипломатичні представництва;
- спрощенні реінтеграції дітей до навчання в українських школах та вступу українських випускників іноземних шкіл до українських вишів.

1. ВСТУП

У цьому аналітичному звіті «Українські біженці після трьох років за кордоном: скільки їх та хто повернеться? Четверта хвиля дослідження» ми оновлюємо наші відповіді на запитання: скільки українців виїхало за кордон після початку повномасштабного вторгнення Росії, ким є ці люди, скільки з них повернеться до України та якими будуть економічні втрати від того, що не всі повернуться.

У дослідженні ми використовуємо дані соціологічного опитування, проведеного у листопаді - грудні 2024 року дослідницькою агенцією Info Sapiens на замовлення Центру економічної стратегії. Також порівнюємо результати з трьома попередніми хвилями опитування, які відбулися у листопаді-грудні 2022, у квітні-травні 2023 і грудні 2023 – січні 2024. Крім того, ми використовуємо інформацію з відкритих джерел.

Спочатку ми намагаємося зрозуміти ситуацію з українськими біженцями. Насамперед, ми ставимо питання-- скільки українців виїхало за кордон. За нашими оцінками, станом на кінець листопада 2024 року приблизно 5,2 млн громадян України вимушено перебували за кордоном (з урахуванням Росії та Білорусі, в яких мешкають орієнтовно 1,3 млн українців).

Далі ми досліджуємо політику різних країн щодо допомоги українцям, які виїхали, особливості її надання у різних країнах станом на зараз і що можна очікувати, коли у 2026 році закінчиться термін дії тимчасового захисту в країнах ЄС. Після цього ми розглядаємо, ким є ті українці, які виїхали, де вони зараз мешкають та які умови їхнього життя. Ми порівнюємо умови життя українських біженців у листопаді 2022 року, травні 2023, січні та листопаді 2024 років. Потім ми з'ясовуємо перспективи повернення українців з-за кордону на основі даних опитування Info Sapiens (хто саме планує повернутися, коли та які чинники можуть вплинути на рішення про повернення).

У наступному розділі ми наводимо результати проведеного нами кластерного аналізу, за допомогою якого ми виділили чотири групи серед українських біженців. Потім ми представляємо результати регресійного аналізу щодо чинників, які можуть впливати на бажання українців повернутися додому. Крім цього, ми порівнюємо поточні результати регресійного аналізу з попереднім.

У звіті також представлені результати наших розрахунків щодо того, скільки українців повернеться до України після війни, а скільки виїде додатково. Ми також оцінюємо вікову структуру українців, які повернуться, та тих, які залишаться за кордоном, а також розглядаємо їхній розподіл за рівнем освіти та довоєнним статусом зайнятості. Крім цього, аналізуємо, як виїзд і неповернення українських біженців може вплинути на економіку України.

Наприкінці даємо короткі результати дослідження та рекомендації щодо інструментів державної політики, які Україна може використати, щоб стимулювати біженців повертатися.

2. МЕТОДОЛОГІЯ

Основним джерелом даних у цьому дослідженні є опитування українських біженців, проведене дослідницькою агенцією Info Sapiens на замовлення Центру економічної стратегії. Разом із Info Sapiens ми провели уже чотири хвилі опитування українських біженців: у листопаді-грудні 2022, у квітні-травні 2023, в грудні 2023 — січні 2024 і в листопаді-грудні 2024 року. У цьому звіті основним джерелом даних є четверта хвиля опитування, проведена у листопаді-грудні 2024, а дані попередніх хвиль використані для порівняння результатів. З детальним аналізом результатів попередніх хвиль опитування, а також з їхньою методологією можна ознайомитись в аналітичній записці Центру економічної стратегії «Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт».²

У четвертій хвилі опитування всього було опитано 1000 українських біженців, які перебували за кордоном. Опитування не проводилося серед українців, які перебували на території Росії чи Білорусі. Рекрутинг респондентів проводився за допомогою SMS-розсилки із посиланням на онлайн-анкету.

Як і у попередніх хвилях, номери, на які проводилась розсилка, обрали випадковим чином серед абонентів «Київстар» та «Водафон», які на момент проведення опитування знаходились за кордоном (окрім Росії та Білорусі). Для забезпечення репрезентативності опитування були використані географічні квоти розподілу українців за кордоном, що засновуються на даних Європейської служби статистики, а також офіційні дані щодо кількості українців, які виїхали до Великої Британії, Канади та Сполучених Штатів Америки.³

Окрім даних опитування, ми також використовували дані з відкритих джерел та дані, отримані в результаті запитів на публічну інформацію. Докладно про них йдеться в розділах, в яких їх використовуємо.

² [Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження. Центр економічної стратегії.](#)

³ [Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex - monthly data. Eurostat.](#)

3. СКІЛЬКИ УКРАЇНЦІВ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ?

Скільки українців отримали прихисток за кордоном? У трьох наших попередніх аналітичних записках ми намагалися відповісти на це запитання. Для цього аналізували різні джерела даних про українців, які виїхали за кордон під час повномасштабної війни, та з'ясували недоліки кожного джерела даних.

У цій записці ми продовжимо оцінювати кількість українців, які знайшли тимчасовий прихисток за межами України, та проаналізуємо, якими будуть міграційні тренди в майбутньому.

3.1. ДАНІ ЩОДО СТАТУСУ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ АБО ЙОГО ЕКВІВАЛЕНТА

За даними ООН, станом на 16 грудня 2024 року було зареєстровано 6,8 млн українців за кордоном.⁴ Але ці дані враховують і тих українців, які виїхали (чи примусово були вивезені) до Росії та Білорусі. Якщо не зважати на українців, які перебувають на території країн-агресорів, то їхня чисельність становить 5,5 млн.

Нагадування:

Ці дані мають недоліки: наприклад, дані щодо Франції є неповними, адже там дітям не потрібно подаватися на статус тимчасового захисту, тому ці дані не враховують дітей, які виїхали до Франції. Також у різних країнах політика щодо анулювання статусу тимчасового захисту для людей, що повернулись до України, різниться. Наприклад, у Польщі цей статус анулюється автоматично для усіх, хто повернувся до України та залишився там більш ніж на 30 календарних днів. З іншого боку, в інших країнах, як наприклад, в Італії, люди, які повертаються до України, не скасувавши статус тимчасового захисту, продовжують вважатись біженцями. Тож для того, щоб точніше оцінити кількість біженців за кордоном, потрібно проаналізувати й альтернативні джерела даних.

До того ж, є проблеми із достовірністю даних щодо українських біженців у Росії та Білорусі. ООН рідко оновлює дані щодо тих, хто зараз перебуває на території Росії: востаннє це було 30 червня 2024 року. До того ж, розрахунок здійснюється на основі даних про офіційно підписані контракти на оренду житла громадянами України в Росії. Водночас ці дані не включають тих, хто не орендує житло або робить це неофіційно, але враховують громадян України, які виїхали до початку повномасштабного вторгнення і орендують житло. Крім того, до цієї кількості не входять українські біженці, які отримали російське громадянство.

⁴ [Ukraine Refugee Situation. UNHCR.](#)

Щодо Білорусі, то ці дані ООН востаннє оновлював 31 грудня 2024 року. Кількість українських біженців розрахована на основі перетинів з Польщі, Латвії, Литви та Росії до Білорусі,⁵ але ми не можемо бути впевнені в їхній точності.

Докладніше про недоліки цих даних, ми писали в одній з попередніх записок — «Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт».

На сайті Євростату можна знайти розподіл українських біженців за країнами перебування. Станом на кінець листопада 2024 року, близько 4,2 млн осіб мають статус тимчасового захисту в країнах ЄС. Найбільша кількість біженців мешкає в Німеччині — 1,2 млн осіб, Польщі — 987,9 тис. та Чехії — 385,2 тис. (див. Рисунок 1 і Рисунок 2).⁶

На початку повномасштабного вторгнення Польща була найпопулярнішою серед українських біженців завдяки спільному кордону, гуманітарній допомозі та сприятливим умовам. Згодом першість перейшла до Німеччини через кращі соціальні гарантії та фінансову підтримку. Чехія стабільно займала третє місце за популярністю.

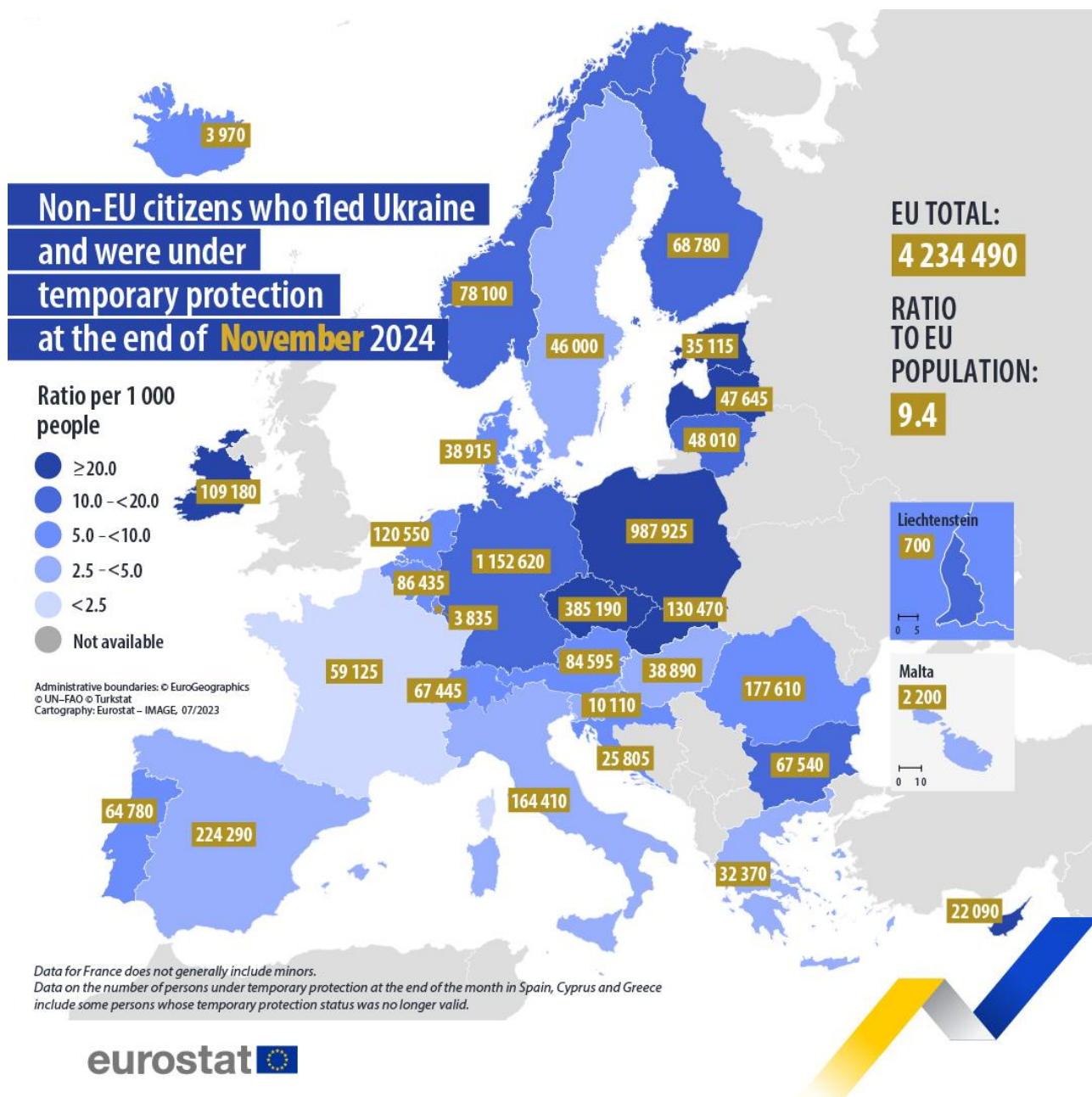
Водночас, у розподілі кількості біженців на одну особу в країні лідирує Чехія — близько 35,3 українці на 1 тис. жителів. Лише дві інші європейські країни, які не є членами ЄС, повідомляють про більшу частку біженців щодо свого населення. У Молдові – це 47,3 українців на 1 тис. жителів, а в Чорногорії – 34 українці.⁷

⁵ [Regional Refugee Response for the Ukrainian Situation. Inter-Agency Operational Update. Belarus. UNHCR.](#)

⁶ [Temporary protection for 4.2 million people in October. Eurostat.](#)

⁷ [Ukrainian Refugee Crisis. People in Need.](#)

Рисунок 1. Географічний розподіл українських біженців у країнах Європи

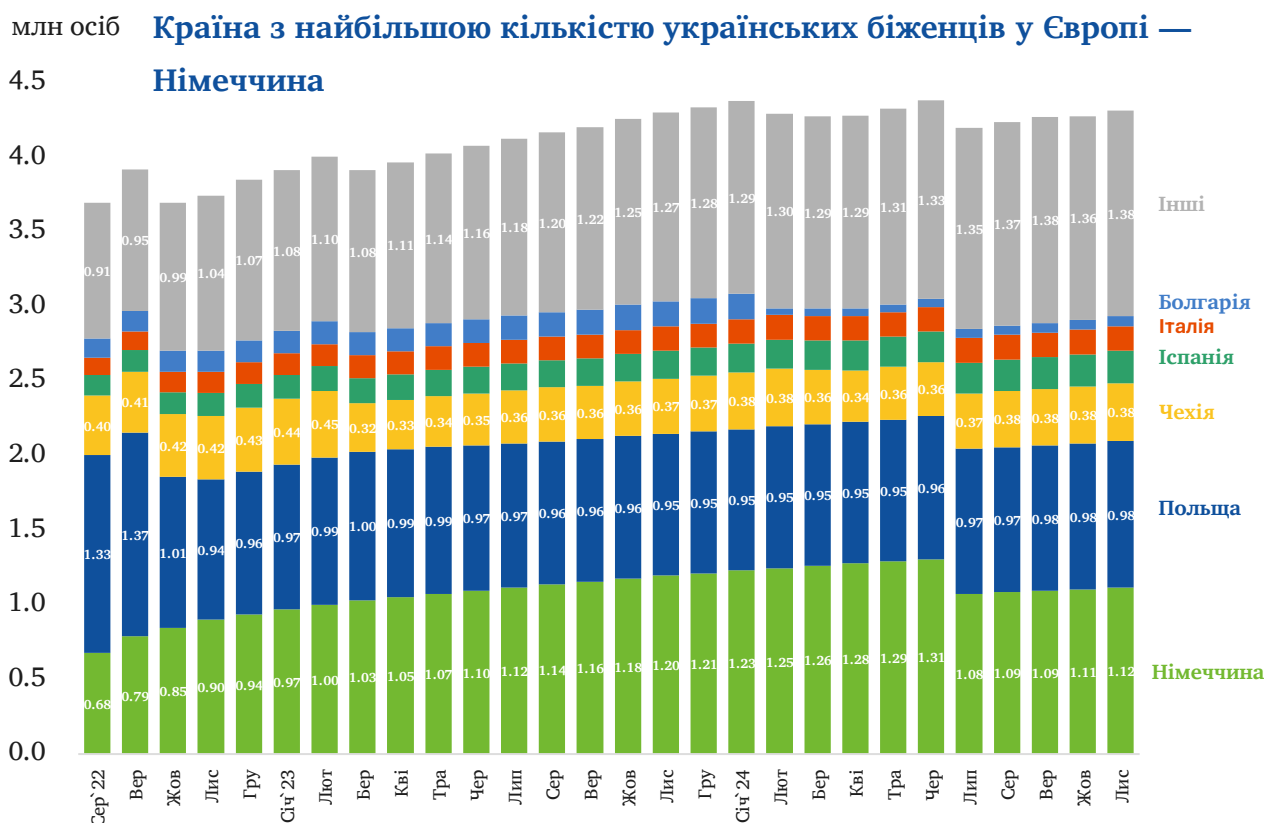
Джерело: Європейська служба статистики⁸

У розподілі за статтю від січня 2024 до листопада 2024 у країнах Європи частка осіб чоловічої статі, включаючи дітей, зросла з 37% до 39%. Найбільше зростання було зафіксовано у Болгарії — на 8 в.п. (з 35% до 43%). У Румунії частка осіб чоловічої статі зросла на 4 в.п. (з 44% до 48%), а в Данії та Литві — на 3 в.п. в обох країнах (з 37% до 40% у Данії та з 33% до 36% у Литві). У решті країн зростання зафіксовано на рівні 1-2 в.п., але є навіть одна країна, де частка осіб чоловічої статі скоротилася — Греція (з 31% до 30%).⁹

⁸ [Temporary protection for 4.2 million people in November. Eurostat.](#)

⁹ [Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex – monthly data. Eurostat.](#)

Рисунок 2. Зміна географічного розподілу українських біженців у країнах ЄС, млн осіб

Примітка: У таких країнах, як Болгарія (до січня 2024), Німеччина (до червня 2024), Іспанія, Греція, Кіпр, Нідерланди (до грудня 2022) та Ісландія, дані про кількість осіб під тимчасовим захистом на кінець місяця можуть включати тих, у кого цей статус вже втратив чинність. Через це показники не є повністю порівнянними з даними інших країн.

Джерело: Європейська служба статистики^{10,11}

За межами Європи, найбільшими країнами за кількістю прийнятих від початку повномасштабного вторгнення українців є США, Канада і Велика Британія: станом на 1 квітня 2024 року в Канаді перебувало 298,1 тис. українців,¹² у США — близько 187 тис. станом на кінець березня 2024,¹³ а у Великій Британії — 253,5 тис. станом на 10 грудня 2024 року.¹⁴

Також велика кількість українців з різних причин, зокрема через насильницьке вивезення, потрапила до Росії. У цьому разі достатньо складно оцінити їхню справжню кількість. За даними ООН, яка зважає

¹⁰ [Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex – monthly data. Eurostat.](#)

¹¹ **Болгарія:** дані про кількість осіб, які перебувають під тимчасовим захистом до січня 2024 року, включали осіб, чий статус тимчасового захисту більше не був дійсним. З лютого 2024 року дані оновилися і, як наслідок, чисельність осіб під тимчасовим захистом скоротилася у 3,8 рази: з 172,3 тис. осіб в січні 2024 року до 45,7 тис. осіб в лютому 2024.

Німеччина: дані про кількість осіб, які перебували під тимчасовим захистом до кінця червня 2024 року, включали осіб, чий статус тимчасового захисту більше не був дійсним. Як наслідок, з липня 2024 року кількість українських біженців скоротилася на 237 тис. осіб.

¹² [Ukraine immigration measures: key figures. Government of Canada.](#)

¹³ [In 2 years since Russia's invasion, a U.S. program has resettled 187,000 Ukrainians with little controversy. CBS NEWS.](#)

Згідно з даними Міністерства внутрішньої безпеки США, за березень 2022 – березень 2024 років, імміграційні служби США схвалили понад 236 000 справ у рамках програми «Сднання заради України». Станом на кінець березня 2024 року, за цією програмою понад 187 тисяч українців прибули до США.

¹⁴ [Ukraine Refugee Situation. UNHCR.](#)

на інформацію офіційних російських джерел, станом на 30 червня 2024 року в Росії перебувають більше 1,2 млн українців.¹⁵ У Білорусі — приблизно 45,5 тис. осіб станом на 30 листопада 2024 року.¹⁶ Таким чином, зважаючи на дані реєстрації в країнах перебування, загальна кількість українців, які виїхали чи були вивезені за кордон через повномасштабне вторгнення, становить 6,8 млн осіб.

3.2. ПЕРЕТИН КОРДОНУ: ДЖЕРЕЛА ДАНИХ

Інше джерело даних, яке ми використовуємо, — кількість перетинів кордону з України та в Україну. Якщо з України виїхало більше людей, ніж повернулося, ми робимо припущення, що решта залишилася за кордоном.

Дані щодо перетину кордону доступні як від Державної прикордонної служби України (ДПСУ), так і від прикордонних служб сусідніх країн. Також УВКБ ООН надає дані перетину кордону від офіційних структур країн, які мають спільний кордон з Україною (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія й Молдова). За даними ООН за 2022 рік та ДПСУ за 2023-2024 роки, від початку повномасштабного вторгнення з України виїхало 43,0 млн людей, а вїхало — 39,3 млн станом на 30 листопада 2024 року.

3.2.1. ПЕРЕТИНИ КОРДОНУ: ДАНІ ЗА 2022-2024 РОКИ

У цій записці ми використовуємо дані від ООН за 2022 рік та ДПСУ за січень 2023 — листопад 2024. За лютий-грудень 2022 року ми беремо суму сальдо виїздів та вїздів в/з Україну(и) згідно з даними ООН, це 3,1 млн осіб. За січень 2023 — листопад 2024 — дані від ДПСУ, це 553 тис. українців, які виїхали і не повернулися.

Нагадування:

Як і в попередній записці,¹⁷ ми використовуємо дані ООН лише за 2022 рік через розбіжність у даних, які публікуються на сайті ООН, та тими, що надають прикордонні служби України та інших країн, з початку 2023 року.

Ми детально розібрали ці розбіжності у попередній записці¹⁸ і дійшли висновку, що найбільш доцільно використовувати дані від ДПСУ починаючи з січня 2023 року. Ці дані є більш точними порівняно з тими, що надає ООН, та дуже близькими до даних країн, з якими Україна ділить кордон (не включаючи Росію та Білорусь).

Ми зверталися до ООН, щоб з'ясувати цю ситуацію. На жаль, їхня відповідь не дала можливості зробити висновки про причини цих відмінностей у даних. ООН стверджує, що дані надають самі країни. Однак, як ми вже переконалися, між цими даними існують значні розбіжності.

¹⁵ Кількість українських біженців, що становить 1,2 млн осіб, розрахована на основі даних про офіційно підписані контракти на оренду житла громадянами України в Росії. Водночас ці дані не включають тих, хто не орендує житло або робить це неофіційно, але враховують громадян України, які виїхали до початку повномасштабного вторгнення і орендують житло. Крім того, до цієї кількості не входять українські біженці, які отримали російське громадянство.

¹⁶ [Ukraine Refugee Situation. UNHCR.](#)

¹⁷ [Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження. Центр економічної стратегії.](#)

¹⁸ [Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження. Центр економічної стратегії.](#)

Ми не використовуємо дані ДПСУ за 2022 рік, бо в перші тижні повномасштабного вторгнення спостерігалися труднощі із точною фіксацією перетинів кордону. Тому, дані ДПСУ за 2022 рік є неповними. Замість них, ми використовуємо дані ООН за 2022 рік, додаючи до них дані Державної прикордонної служби України за січень 2023 — листопад 2024.

Нагадування:

Кордон перетинають не лише біженці, а й багато інших людей: волонтерів, тих, що їдуть у відрядження, задля торгівлі, у відпустку, тощо. Тому, щоб оцінити кількість біженців, потрібно зважати саме на різницю між виїздами та в'їздами в Україну, а не на абсолютну кількість виїздів.

За кордоном залишається приблизно **3,7 млн українців**, які виїхали після початку повномасштабного вторгнення через західний кордон. Проте до цього показника треба ще додати кількість українців, які виїжджали до інших країн Європи через Росію або Білорусь.

В опитуванні, проведеному Info Sapiens, ми запитали респондентів, яким чином вони виїжджали з України. Таких, що були змушені перетинати кордон з Росією чи Білоруссю, щоб отримати прихисток в інших країнах, виявилося 6,6% (або 239 тис. осіб, які виїхали за кордон і не повернулися від лютого 2022 до листопада 2024). Їхню кількість потрібно додати до кількості тих, хто виїхав через західний кордон.

Таким чином, за кордоном в цілому залишається близько **3,9 млн українських біженців** без врахування осіб, які перебувають на території Росії або Білорусі (за даним ООН, таких 1,3 млн осіб). Якщо ж порівняти ці показники, то загальна кількість українських біженців сягає **5,2 млн осіб**.

3.2.2. ДИНАМІКА ПЕРЕТИНІВ КОРДОНУ

Ми можемо проаналізувати динаміку перетину кордонів, щоб зрозуміти, збільшується, зменшується чи залишається стабільною кількість українських біженців за кордоном.

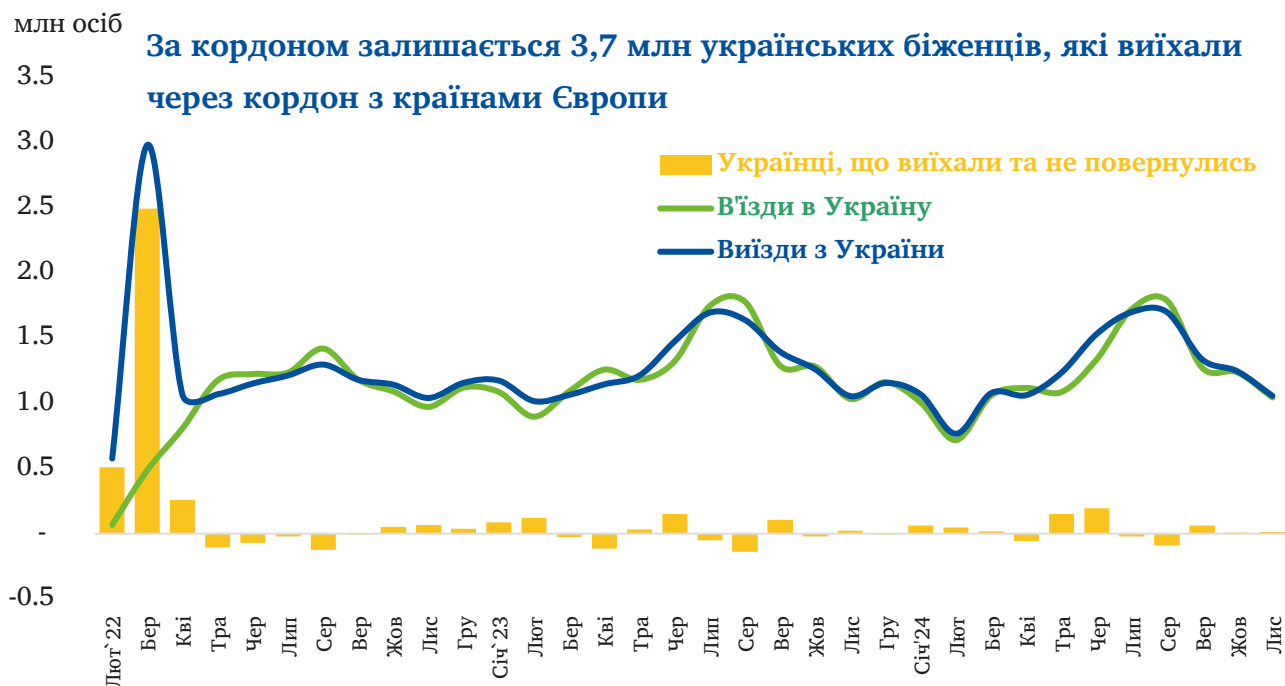
З динамікою перетинів кордону під час повномасштабного вторгнення протягом 2022-2023 років можна ознайомитися у попередніх звітах підготовлених Центром економічної стратегії.^{19,20,21} У цій записці ми акцентуємо увагу лише на 2024 році.

¹⁹ [Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Центр економічної стратегії.](#)

²⁰ [Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Друга хвиля дослідження. Центр економічної стратегії.](#)

²¹ [Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження. Центр економічної стратегії.](#)

Рисунок 3. Динаміка перетину кордону України протягом лютого 2022 — листопада 2024, млн осіб

Джерело: УВКБ ООН, дані держорганів Румунії та Молдови, а також Польської, Словацької й Угорської прикордонних служб за 2022 рік. Дані щодо Польщі, Словаччини, Угорщини (в один бік — з України) та Румунії від 24 лютого 2022 по 31 грудня 2022. Дані щодо Молдови у період з 24 лютого по 11 березня 2022 року взяли з даних Румунії та враховують лише тих українців, які виїхали до Румунії через Молдову. З 11 березня до 31 грудня 2022 року дані щодо Молдови враховують українців, які перетинали кордон із Молдовою тільки наземним шляхом. Дані перетину кордону з Угорщини до України недоступні. Тож ми припустили, що відсоток українців, що поверталися з Угорщини в Україну щомісяця, є середнім відсотком повернення для інших країн ЄС, що мають спільний кордон з Україною. Від січня 2023 року використовуємо дані ДПСУ за кількістю перетинів кордону саме громадян України.

У січні-лютому 2024 року зафіксовано чистий відтік українців за кордон — приблизно 110 тис. осіб. Однією з причин такого значного виїзду є закінчення різдвяних свят і повернення дітей до навчання та їхніх батьків до роботи за кордоном.

Навесні 2024 року на відміну від 2023, кількість тих, хто виїхав була вищою, ніж тих, хто повернувся – чистий відтік склав 110 тис. осіб. Основними факторами цього стали активізація ракетних ударів і погіршення ситуації зі світлом через руйнування і пошкодження об'єктів генерації, системи передачі та розподілу електроенергії.²²

Улітку 2024 року динаміка перетинів між країнами ЄС і Молдовою, з якими Україна має кордон, залишалася на подібному ж рівні, що і влітку 2023 року:

- **за червень** відтік українців за кордон становив приблизно 200 тис. осіб, що ми пов'язуємо з початком літніх канікул в українських школах та відпусткової кампанії;
- **у липні-серпні**, навпаки, кількість тих, хто повернувся, збільшилася на 111 тис. осіб, що ми можемо пояснити літніми канікулами дітей у країнах Європи, їх приїздом додому на цей час та повернення людей з відпусток.

²² Масована атака РФ: під ударом енергоінфраструктура, є жертви. DW.

У ніч на 22 березня 2024 року, росія завдала комбінованого удару по об'єктах енергоінфраструктури. Внаслідок чого були руйнування і пошкодження об'єктів генерації, системи передачі та розподілу електроенергії в різних областях України. Тоді, фактично без світла залишився Харків і були зафіксовані влучання по найбільшій ГЕС України – ДніпроГЕС.

Восени 2024 року кількість українців, які виїжджали за кордон, була більшою за тих, хто повернувся: чистий відтік склав 85 тис. осіб. У вересні зберіглася тенденція на виїзд (близько 60 тис. осіб) через повернення дітей на навчання за кордоном. Тоді як у жовтні й листопаді – відтік складав близько 10 тис. осіб в обидва місяці.

Подальша ситуація із поверненням українців у грудні 2024 – лютому 2025 ймовірно за все відповідатиме минулорічній, коли у грудні більше вїхало, ніж виїхало, через різдвяно-новорічні свята і приїздом українських біженців з-за кордону, щоб провідати рідних. Тоді як у січні-лютому спостерігався чистий відтік українців за кордон у зв'язку із закінченням свят і поверненням дітей до навчання, а їх батьків до роботи за кордоном.

Ситуацію навесні 2025 року важко прогнозувати. Якщо не буде нових потужних ракетних атак на міста, значних проблем з енергетикою та подальшою окупацією міст на сході та/чи півдні України, то навряд чи спостерігатимемо нову хвилю біженців за кордон.

Загалом за 11 місяців 2024 року з України виїхало на 391 тис. осіб більше, ніж вїхало. Це більше ніж удвічі перевищує аналогічний показник за 2023 рік. Причинами могли стати погіршення ситуації з електроенергією через активні відключення світла навесні-влітку 2024 року, а також вищий темп окупації ворогом території України, що спричиняло виїзд зі зруйнованих, окупованих та небезпечних для життя населених пунктів.²³

Ще одним важливим фактором є нелегальний перетин кордону чоловіками призовного віку. Частка чоловіків у європейських країнах, зокрема в Румунії, помітно зросла за січень-листопад 2024 року.

Також у 2023 році була більша надія на швидше закінчення війни через очікуваний контрнаступ. Тоді як в 2024 році люди могли усвідомити, що швидкого закінчення війни скоріш за все не буде. В результаті, це могло спричинити зростання песимізму і активніший виїзд за кордон.

Ситуація у 2025 році багато в чому залежатиме від таких чинників, як посилення/послаблення ракетних і дронівих атак, які спричиняють руйнацію інфраструктури, невизначеність щодо закінчення війни, особливо із приходом Дональда Трампа до влади в США, динаміка економічної ситуації тощо.

У наступних розділах ми докладно дослідимо, чи планують українці повертатися, за яких умов та чому вони не планують цього робити.

²³ [Атаки на енергетичну інфраструктуру України. OHCHR.](#)

У період з 22 березня до 31 серпня 2024 року Росія здійснила дев'ять хвиль далекобійних атак на енергетичну інфраструктуру України, пошкодивши або зруйнувавши численні об'єкти генерації, передачі та розподілу електроенергії.

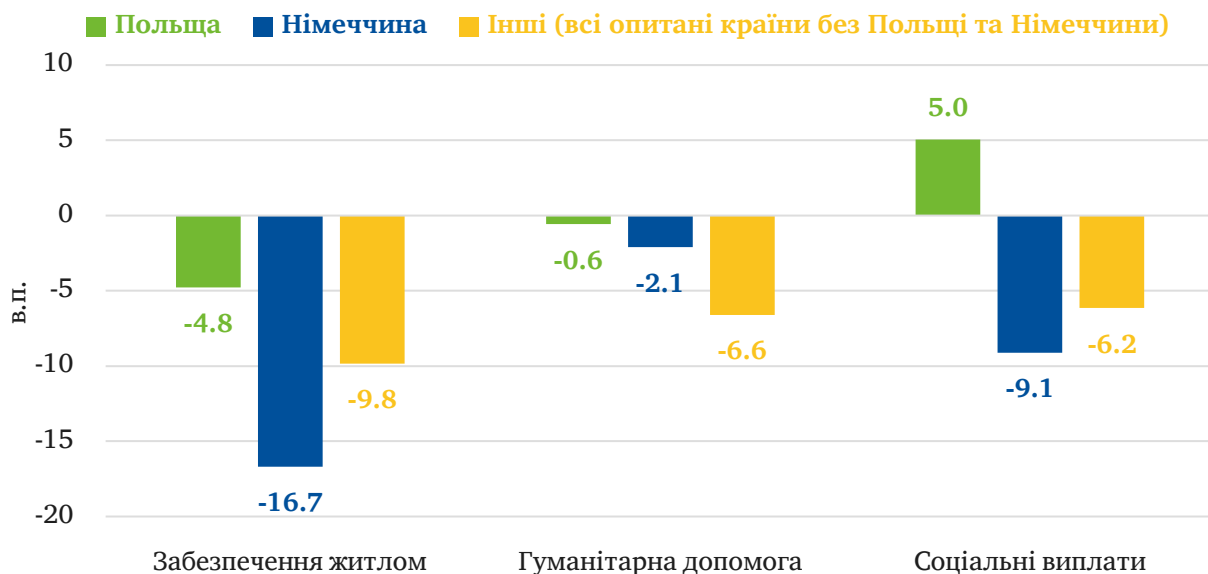
4. ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

4.1. СТАТУС У КРАЇНАХ ЄС

Переважна більшість українців, які виїхали до країн ЄС після початку повномасштабного вторгнення, отримують статус тимчасового захисту. За цим статусом особи мають право проживати на території країни перебування, отримувати доступ до медичних послуг, освіти та ринку праці нарівні з громадянами країн-членів ЄС. Окрім цього, деякі країни ЄС надають додаткові пільги для українців, зокрема безкоштовне проживання у гуртожитках чи окремому житлі, грошові виплати, можливість безкоштовного навчання тощо.²⁴

Такий правовий статус можливий завдяки Директиві ЄС про тимчасовий захист,²⁵ яка передбачає надання тимчасового захисту строком на один рік із можливістю продовження. Початково максимальний термін статусу складав три роки і передбачалось, що він мав завершитися у березні 2024 року. Але наприкінці 2023 року було ухвалене рішення продовжити дію Директиви ще на один рік, до 4 березня 2025 року.²⁶ З огляду на продовження бойових дій та відсутність безпечних умов для повернення біженців до України, у червні 2024 року Рада ЄС вирішила продовжити тимчасовий захист ще на один рік, до 4 березня 2026 року.²⁷ Статус українців після цієї дати залишається невизначеним.

Рисунок 4. Різниця у частці осіб, що отримують пільги, між січнем і груднем 2024 року, відсоткових пунктів²⁸

²⁴ Докладніше про пільги, які надаються українцям в країнах ЄС із найбільшою кількістю українців ми писали у нашій попередній записці про українських біженців, з якою можна ознайомитись тут: [Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження. Центр економічної стратегії](#).

²⁵ [Temporary Protection Directive \(2001/55/EC\)](#).

²⁶ [Refugee inflow from Ukraine. General Secretariat of the Council of the EU](#).

²⁷ [Press release. Council of the EU](#).

²⁸ Різниця між тими опитаними респондентами, хто вказав, що отримував певну пільгу/допомогу в грудні 2023 - січні 2024 та тими, хто вказав, що отримує її в листопаді - грудні 2024 (у відсоткових пунктах).

Хоча Директива про тимчасовий захист була продовжена, країни ЄС переглядають свою політику щодо українських біженців, змінюючи умови їх перебування, скорочуючи обсяг наданої підтримки та соціальних благ. Порівнюючи дані опитувань Info Sapiens на замовлення ЦЕС від грудня 2023 — січня 2024 та листопада-грудня 2024 року (див. Рисунок 4), можна виділити такі тенденції:

- Зменшилася допомога із житлом: у Німеччині частка біженців, забезпечених житлом, скоротилася на 17 в.п., тоді як у Польщі — на 5 в.п., а у інших країнах, респонденти з яких брали участь у опитуванні, — на 10 в.п.;
- Отримання соціальних виплат під кінець 2024 року майже не змінилось: в середньому зміна склала 2 в.п. для всіх опитаних країн. Це незначна зміна, особливо після різкого зменшення тих, хто отримує соціальні виплати (у Польщі та Чехії — майже наполовину), у порівнянні із кінцем 2022 року. Найбільше зменшилась частка тих, хто отримує соціальні виплати, у Німеччині (-9 в.п.) та у Чехії (-7 в.п.). Проте в Польщі ця частка навпаки зросла на 5 в.п., при чому частка тих, хто вважає, що в Польщі виплати збільшились, склала близько 60%, що пов'язано із збільшенням виплати на дітей з 500 до 800 злотих в 2024 році;
- Гуманітарна допомога трохи зменшилась, із середньою зміною у -1,4 в.п.

Умови проживання українських біженців в **Німеччині** в 2025 році майже не зміняться – соціальні виплати залишаються на тому самому рівні, що й в 2024 році: €563 для дорослих, €471 для підлітків та €357 для дітей до 5 років.²⁹ Окрім цього, Німеччина оплачує українським біженцям житло, медичне страхування та навчання. Умови отримання виплат для дорослих (Bürgergeld) стають суворішими – ті, хто отримують допомогу, не мають пропускати зустрічі в центрах зайнятості, відмовлятися від пропозицій роботи без поважних причин та відвідувати інтеграційні/мовні курси. За порушення цих вимог, виплати можуть зменшити на 30%. Водночас, в Німеччині запровадили щомісячний бонус у розмірі €150 як стимул підвищення кваліфікації для кращого працевлаштування та більшої інтеграції.³⁰

Для більшого залучення українців до німецького ринку праці та зменшення навантаження на соціальний бюджет Німеччини, в 2024 році лунали різні пропозиції щодо скасування виплати спеціальної допомоги, її скорочення та переведення українських біженців на систему отримання соціальних благ, яка діє для шукачів притулку. Проте, поки що ідеї не отримали підтримки та були відкинуті.

Польща продовжує підтримувати українських біженців. Тут українці можуть отримати номер PESEL UKR, який є польським механізмом надання статусу тимчасового захисту. Він надає право легального перебування та отримання соціальних благ на території Польщі. Термін дії карти продовжили до 30 вересня 2025 року. Після цієї дати статус українців з цим номером поки що невизначений, але можливе його подальше продовження.³¹

Для українців діють зокрема інші програми соціальної підтримки: з 1 січня 2025 року Польща вводить нову соціальну виплату у розмірі 2520 злотих на місяць для повністю непрацездатних та нездатних до

²⁹ [Arbeitslosenunterstützung für Ukrainer in Deutschland. Was hat sich geändert?](#)

³⁰ [Verschärfung beim Bürgergeld: So hart sind die neuen Strafen.](#)

³¹ [Poland: Legal stay of displaced Ukrainian citizens extended until September 2025](#)

самостійного життя осіб, якою також можуть скористатись українські біженці.³² а з 3 січня 2025 року відкрита програма на отримання 600 злотих на стоматолога.³³

Водночас, Польща вводить суворіші правила на отримання деяких видів допомоги. Для українців, які вимушено перебувають у Польщі, діє допомога для дітей «Rodzina 800+» (виплата 800 злотих щомісяця на кожну дитину до 18 років), сімейний капітал «Rodzinny Kapitał Opiekuńczy» (виплата 12 тис. злотих на кожну другу та наступну дитину в сім'ї віком від 12 до 35 місяців протягом одного або двох років), одноразова допомога при народженні дитини «Becikowe» у розмірі 1000 злотих, допомога по безробіттю та фінансова підтримка осіб з інвалідністю. З вересня 2024 року введені нові правила, за якими діти шкільного віку, які претендують на отримання допомоги «Rodzina 800+», мають навчатись в польських школах. Через невиконання цієї вимоги близько 20 тисяч дітей втратили ці виплати. Українці можуть поновити отримання виплат, зареєструвавши дитину в польській школі. Також потрібно надати довідку про зарахування до навчального закладу та подати відповідні документи.³⁴ Наразі обговорюється можливість позбавити дітей виплат, якщо їх батьки не працюють і не сплачують податки в Польщі.³⁵

У Чехії, у зв'язку із продовженням тимчасового захисту в ЄС, продовжили візу толерантності (strpění) для українців до 31 березня 2026 року. Відповідні зміни були внесені до закону Lex Ukrajina VII, за яким тепер українські біженці також можуть отримати спеціальний довгостроковий дозвіл на проживання. Щоб отримати цей дозвіл, українці мають відповідати наступним критеріям:

- перебування в Чехії під статусом тимчасового захисту протягом 2 років;
- відсутність судимостей,
- необхідний рівень доходу, що встановлюється урядовою постановою;
- неотримання гуманітарної допомоги;
- наявність медичної страховки та самостійного житла;
- дійсний закордонний проїзний документ;
- відвідування школи в Чехії дітей віком від 6 до 14 років.

За цим дозволом українці матимуть право проживати на території Чехії протягом 5 років, мати вільний доступ до ринку праці, а також не будуть зобов'язані проходити інтеграційні курси.³⁶ Довгострокове перебування та працевлаштування українців сприятиме більшій інтеграції в чеське середовище, що також зменшуватиме їх шанси на повернення.

Інші країни-члени ЄС продовжили правовий статус українських біженців відповідно до загальноєвропейської директиви до березня 2026 року. Але кожна країна сама для себе вирішує питання надання інших соціальних благ. Наприклад, в Ірландії українських біженців, які прибудуть з березня 2025 року, не будуть забезпечувати житлом. Також планується поступово позбавляти

³² [2520 zł miesięcznie dla wybranych osób. Nowe świadczenie od ZUS. Komu przysługuje?](#)

³³ [600 злотих на стоматолога в Польщі – як українці можуть скористатись програмою?](#)

³⁴ [У Польщі 20 тисяч українських дітей позбавили допомоги 800+.](#)

³⁵ [Trzaskowski's proposal on 800+ for Ukrainians. The head of the Ministry of National Defense speaks out.](#)

³⁶ [Dočasná ochrana a možnost získání dlouhodobého pobytu v roce 2025.](#)

безкоштовного житла тих, хто прибув раніше.³⁷ Таким чином уряд хоче стимулювати українців самостійно забезпечувати власний добробут.

4.2. СТАТУС УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ В ІНШИХ КРАЇНАХ

Країни, які не є членами ЄС, також продовжили свої схеми легального перебування українських біженців. **Швейцарія** вирішила не скасовувати до 4 березня 2026 року статус захисту S для українців, що є альтернативою статусу тимчасового захисту в ЄС.³⁸ **Велика Британія** у лютому 2024 року продовжила візові схеми для українців до вересня 2026 року (на відміну від інших країн, тут продовження буде не автоматичним, а за індивідуальними заявами). Українські біженці можуть проживати та отримувати соціальні блага за трьома програмами «The Ukraine Family Scheme», «Homes for Ukraine Scheme» та «Ukraine Extension Scheme», які детальніше описані в третій хвилі цього дослідження.³⁹

У **Норвегії** для українців діє тимчасовий колективний захист до трьох років. У квітні 2024 року було запропоновано продовжити термін до п'яти років, оскільки у березні 2025 року сплине трьохрічний період перебування українців, які першими прибули до Норвегії від початку повномасштабного вторгнення.⁴⁰ При цьому Уряд Норвегії змінює умови отримання статусу захисту для новоприбулих українців із відносно безпечних областей: тепер біженці з Львівської, Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Тернопільської та Рівненської області підпадають під стандартні правила отримання притулку. Тобто, вони не зможуть отримати статус тимчасового захисту. Нововведення не стосуватиметься осіб, які вже отримали цей статус раніше, або нових отримувачів, які є близькими членами родин осіб із цим статусом.⁴¹

Норвегія вже вводила обмеження на прибуття українських біженців. Перед Різдвом 2023 року перестали надавати статус тимчасового захисту особам, які мають подвійне громадянство іншої безпечної країни; скасували фінансову допомогу українцям, які проживають у приватних помешканнях, а не у притулках для біженців; скасували забезпечення (фактично заборона) проживання домашніх тварин для новоприбулих осіб у притулках для біженців; тощо.

На Західній півкулі найбільше українців знаходяться в США та Канаді. Ці країни є суворішими по відношенню до українських біженців та активніше скорочують допомогу. В **Канаді** після початку повномасштабного вторгнення для українців був введений дозвіл на екстрені поїздки - CUAET (Canada-Ukraine Authorization for Emergency Travel), за яким українці могли проживати у статусі тимчасових резидентів до трьох років. Наразі програма вже закінчилася, тому для українців діють стандартні міграційні умови. В **США** найбільшою програмою підтримки українських біженців була «Єднаймося для України» (Uniting for Ukraine), за якою можна було отримати право на тимчасове перебування до трьох років. З кінця січня 2025 року США призупиняють низку програм для мігрантів, в тому числі і програму підтримки українців.⁴²

³⁷ [Ukraine arrivals from next March would not be offered accommodation under new plan.](#)

³⁸ [No lifting of protection status S.](#)

³⁹ [Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження.](#)

⁴⁰ [Extension of collective protection for Ukrainians.](#)

⁴¹ [The Government is changing the rules: Norway will grant collective protection to fewer Ukrainians.](#)

⁴² [Trump Officials Pause Programs to Let In Immigrants, Including Ukrainians.](#)

Отже, більшість країн продовжують підтримувати українських біженців на всіх рівнях, однак спостерігається тенденція до поступового скорочення допомоги. Деякі країни починають заохочувати українців до самостійного забезпечення або повернення в Україну, зокрема прагнучи зменшити економічне навантаження, зумовлене необхідністю створення умов для гідного перебування українців на їх території. Наприклад, в Чехії та інших країнах Європи підтримують ідею створення центрів повернення, де українським біженцям допомагатимуть повернутись на Батьківщину.⁴³

Проте довше перебування за кордоном сприяє глибшій інтеграції українських біженців у соціально-економічне середовище країн-реципієнтів, що знижує ймовірність їхнього повернення додому.

4.3. МАЙБУТНЄ СТАТУСУ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОНОМ

Для українців, що вимушено покинули Україну через початок повномасштабного вторгнення, діють різні статуси та програми підтримки. В більшості країн українці можуть легально проживати, отримувати соціальні виплати та інші блага протягом всього 2025 року, зокрема в країнах ЄС до березня 2026 року.

Допоки немає чіткого уявлення про майбутнє статусу українських біженців після терміну закінчення дії статусу тимчасового захисту та його аналогів, оскільки все залежить від тривалості та інтенсивності бойових дій, що неможливо передбачити.

У минулій записці ми розглядали варіанти продовження легального перебування українців за кордоном, серед яких:

- отримання права на свободу пересування на рівні з громадянами ЄС;
- продовження статусу тимчасового захисту (для біженців, які знаходяться на території країн-членів ЄС);
- отримання статусу міжнародного або додаткового захисту;
- отримання візи, посвідки на проживання, громадянства;
- отримання статусу довгострокового резидента;
- створення нового статусу для українців;
- повернення тих українців, які не отримали візу або не можуть залишитись у країні перебування за класичними міграційними методами.

Детальніше ці варіанти описані в попередньому дослідженні ЦЕС.⁴⁴

Деякі країни заохочують українців переходити до загальних способів легального перебування на їхній території, оформлюючи робочі або студентські візи.

В Польщі українці зі статусом PESEL UKR можуть отримати карту тимчасового перебування CUKR, яка дозволяє проживати та працювати в Польщі нарівні з іншими іноземцями протягом 3 років.⁴⁵ Це є перевагою порівняно із статусом PESEL UKR, який є більш невизначеним в часі. Проте карта CUKR має свої недоліки, такі як втрата можливостей, пов'язаних із статусом тимчасового захисту, зокрема безкоштовне медичне страхування. Водночас, у разі працевлаштування біженці можуть користуватись послугами медичного страхування, яке здійснюється не за спеціальним правом для українських біженців, а на загальних умовах.

⁴³ [V Česku by mohla vzniknout návratová centra pro ukrajinské uprchlíky.](#)

⁴⁴ [Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження - Центр економічної стратегії](#)

⁴⁵ [Інформація щодо заяв про видачу карти проживання CUKR.](#)

В Чехії українські біженці також можуть отримати спеціальний довгостроковий дозвіл на проживання протягом 5 років, що описано детальніше в попередньому розділі.

Італія в 2024 році дозволила отримувачам статусу тимчасового захисту, які мають трудовий договір, конвертувати його в робочий дозвіл на проживання. Аналогічні можливості доступні в Німеччині, де українські громадяни можуть отримати інший робочий або навчальний дозвіл на проживання.⁴⁶

Така політика сприятиме більшій інтеграції українців, особливо молоді, в польський ринок праці, що зменшуватиме шанси на повернення цих біженців до України після завершення війни.

Водночас, економічний тягар, який несуть країни, приймаючи українських біженців, є значним. В період з березня 2022 року по жовтень 2024 року Польща витратила 4,4% свого ВВП 2021 року на підтримку біженців, Болгарія 3% і Чехія 2,9%, Словаччина 2,6%, Латвія 2,5%.

Подальша політика приймаючих країн значною мірою залежатиме від розвитку безпекової ситуації в Україні. У разі припинення бойових дій або значного покращення безпекового середовища на території України, країни можуть скасувати преференційний режим для українських біженців та перевести їх на стандартні міграційні умови. Така політика впроваджується відносно біженців із Сирії. Після перемоги опозиційних угруповань та падіння режиму Асада Німеччина та інші європейські країни призупинили прийняття рішень щодо надання притулку сирійським громадянам.⁴⁷

Водночас, Туреччина, яка прийняла більшу частину сирійських біженців (2,9 млн осіб під статусом тимчасового захисту станом на 9 січня 2025 року),⁴⁸ навпаки прагне зберегти сирійців на своїй території. Причиною цього є значний внесок сирійських біженців у національну економіку, зокрема на ринку праці. Сирійці в середньому мають нижчий рівень оплати праці та погоджуються на суворіші умови праці.⁴⁹

Після завершення повномасштабного вторгнення подібні тенденції можуть виникнути відносно українських біженців. З одного боку, уряди країн ЄС можуть скасувати статус тимчасового захисту та припинити надання пов'язаних з ним пільг, що змусить українців повертатись до України або переходити на стандартні міграційні умови. З іншого боку, країни можуть проявити зацікавленість у збереженні на своїй території українців, які є кваліфікованою робочою силою, інтегрованою в ринок праці. Це, у свою чергу, може стати серйозною перешкодою для повернення українців на Батьківщину, навіть за умови відновлення безпеки та економічної стабільності в Україні.

Водночас, можливим рішенням є відкриття вільного руху робочої сили між Україною з ЄС, який надасть українцям право на працевлаштування в країнах ЄС, на рівні з громадянами Союзу. Такий підхід дозволить уникнути ситуації, коли українці будуть змушені обирати між поверненням в Україну та збереженням доступу до ринку праці ЄС. Таким чином, українці, які боялись втратити робоче місце, будуть мати стимул повертатись, а також це відповідатиме довгостроковій цілі євроінтеграції.

⁴⁶ Розрахунок витрат країн на підтримку українських біженців це місячна вартість підтримки одного українського біженця станом на 2022 рік помножена на кількість біженців в кожному місяці 2023 року. Цей підхід не є досконалим, оскільки з 2022 року підтримка сильно зменшилась.

⁴⁷ [European countries put Syrian asylum bids on hold after Assad's fall](#)

⁴⁸ [Distribution of Syrians under temporary protection by year. Turkey's Presidency of Migration Management.](#)

⁴⁹ [Syrians in the Turkish labour market. International Labour Organization.](#)

5. ХТО САМЕ ВИЇХАВ З УКРАЇНИ ТА КУДИ?

5.1. СТАТЕВО-ВІКОВА СТРУКТУРА БІЖЕНЦІВ

Більшість українських біженців — дорослі жінки.⁵⁰ Серед усіх біженців за кордоном їх станом на грудень 2024 року було 44% (Рисунок 5), що на 6 в.п. менше ніж на початку 2024 року, коли таких було 50%. Водночас, дорослих чоловіків серед біженців — 27%. Частка дорослих чоловіків серед біженців зросла на 9 в.п. порівняно з січнем 2024 року, коли вона становила 18%.

Як і у попередніх хвилях опитування, жінки з дітьми становлять найбільшу групу українських біженців. У січні 2024 року дітей було близько третини біженців. До грудня 2024 частка неповнолітніх скоротилася — з 32% до 29%. Це сталося через статистично значуще зменшення частки хлопчиків віком 0-9 років (з 9% до 6%) (Рисунок 6). Найбільшою групою досі є жінки віком 35-44 років, більшість з яких (54%) виїхали з дітьми.

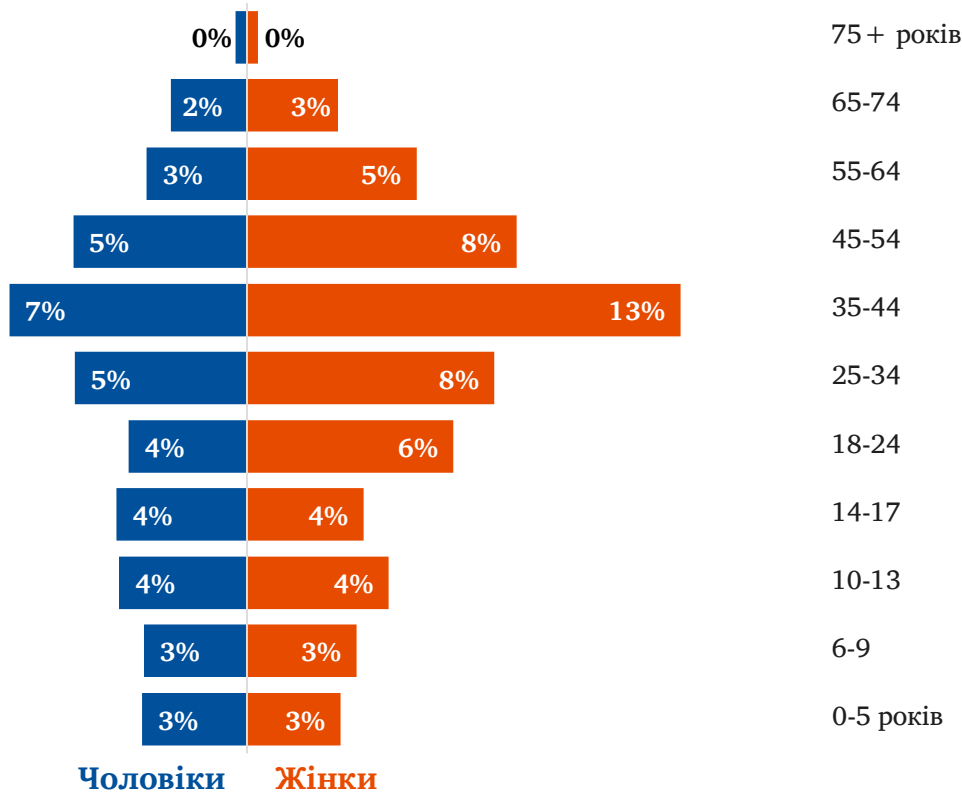
Позаяк респонденти у нашому опитуванні є лише повнолітніми, кількість дітей за кордоном ми виводимо на основі відповідей щодо кількості, віку та статі дітей, з якими виїхали респонденти. Щоб забезпечити більш точну репрезентацію популяції у нашому обрахунку дітей, діти «успадкоковують» статистичну вагу своєї матері чи батька, які беруть участь в опитуванні. Однак оскільки опитування є репрезентативним для дорослого населення за кордоном, то, аби уникнути подвійного обрахування, ми ділимо статистичну вагу дитини на два, якщо за кордоном перебуває двоє її батьків. Це ґрунтується на припущенні, що кожен з двох батьків за кордоном мав однакову ймовірність потрапити у вибірку. Іншими словами, якщо батько та мати за кордоном мають одну дитину, то на одного дорослого припадає «половина» дитини. Якщо ж лише мати/батько виїхали одні зі своєю дитиною, то дитина просто отримує статистичну вагу своїх матері/батька. Така логіка поширюється на кожну дитину вказану респондентами в опитуванні.

Попри те, що у попередніх хвилях опитування коригування статистичної ваги дитини на кількість батьків за кордоном не відбувалось, усі порівняння з даними попередніх хвиль є методологічно послідовними, з використанням оновленої відкоригованої методології.

⁵⁰ Під «дорослими жінками» і «дорослими чоловіками», ми маємо на увазі людей, які старше 18-ти років.

Рисунок 5. Статеві-вікова структура українських біженців, грудень 2024 року

Більшість українських біженців — дорослі жінки

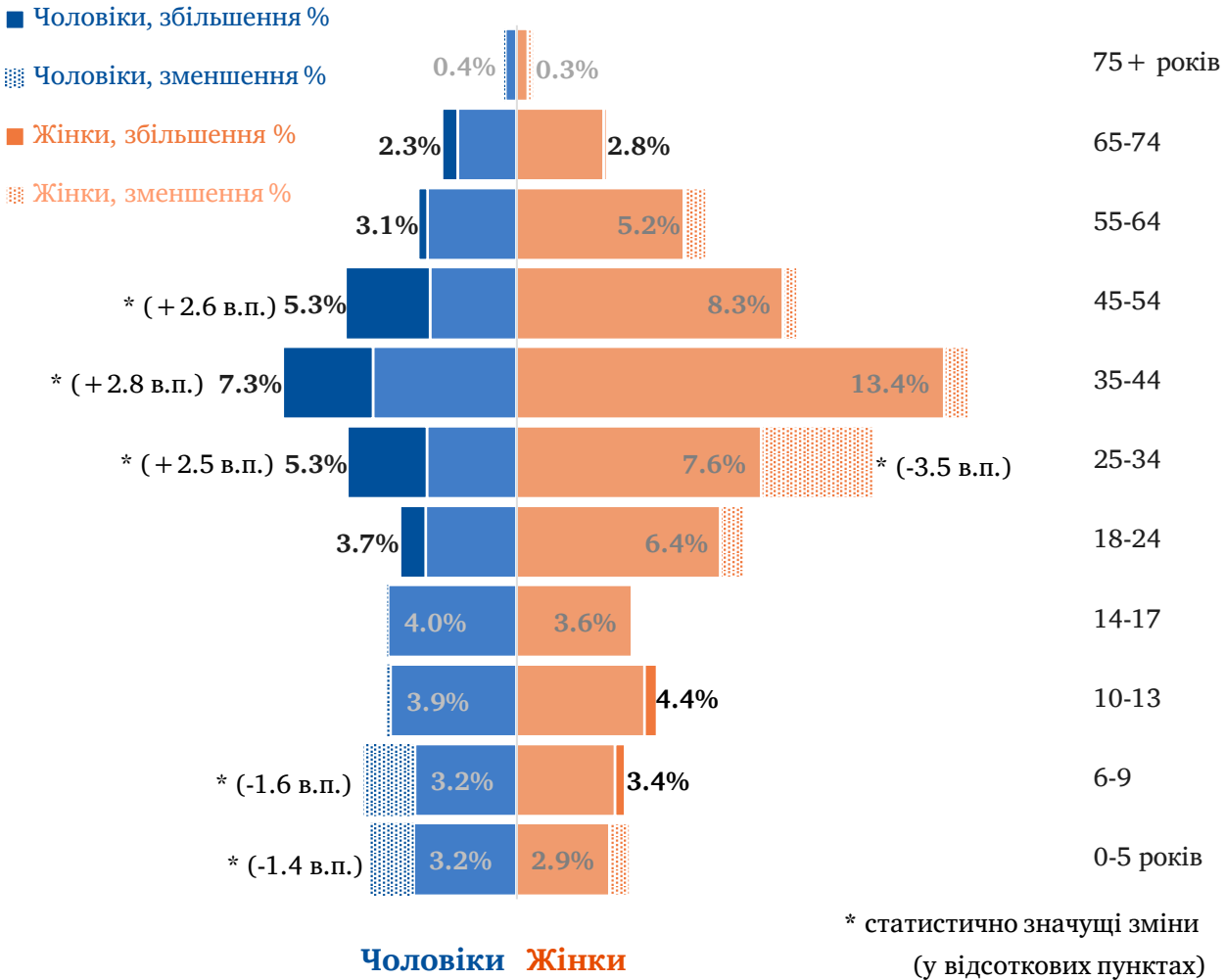

Примітка: у четвертій хвилі опитування, ми оновили методологію розрахунку відносної гендерно-вікової піраміди, щоб краще врахувати частку дітей серед біженців, та уникнути можливого подвійного їх обрахунку.

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Рисунок 6. Зміни у статеві-віковій структурі українських біженців у грудні 2024 року порівняно з січнем 2024

Частка жінок у віці 25-34 років серед українських біженців скоротилася

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

5.1.1. ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНСЬКІ БІЖЕНЦІ?

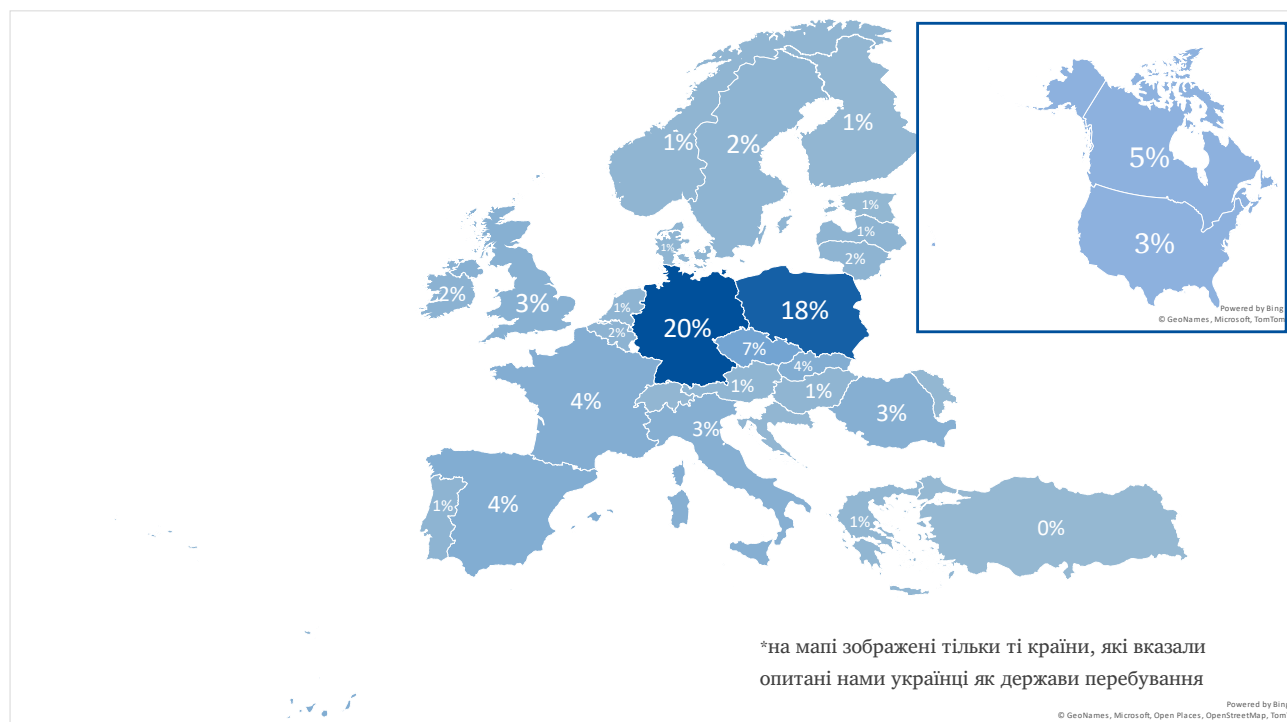
Більшість українських біженців за кордоном перебувають у Німеччині (20%) та Польщі (18%) (Рисунок 7).

Нагадування: Для забезпечення репрезентативності опитування були використані географічні квоти розподілу українців за кордоном, що засновуються на даних Європейської служби статистики, а також офіційні дані щодо кількості українців, які виїхали до Великої Британії, Канади та Сполучених Штатів Америки. Зокрема, окремі квоти були встановлені для Польщі, Німеччини, Чехії, Іспанії, Італії, Румунії, Великої Британії, США та Канади. Усі інші країни були об'єднані в категорію "Інше". Тож розподіл біженців за країнами частково відображає квоти, які були використані для опитування.

За даними Держстату, станом на 2022 рік міське населення України становило 70%.⁵¹ Серед опитаних нами українських біженців 81% повідомили, що проживали у місті до відкритої агресії РФ, 9% — у селищі та лише 10% — у селі.

За кордоном українські біженці розселені менш урбанізовано: 16% із них проживають у селах, трохи більше половини — у невеликих або середніх містах, і лише 27% — у великих містах.

Рисунок 7. Розподіл українських біженців за країнами перебування, відсоток від усіх респондентів

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

5.2. КОЛИ ВИЇХАЛИ БІЖЕНЦІ

Якщо аналізувати періоди виїзду українських біженців, то найбільша частка залишила країну у березні 2022 року (Рисунок 8). За два роки частка опитаних, які виїхали в цей період, знизилася з 53% у грудні 2022 року до 31% у грудні 2024 року. Це може свідчити про повернення суттєвої частини цих осіб до України.

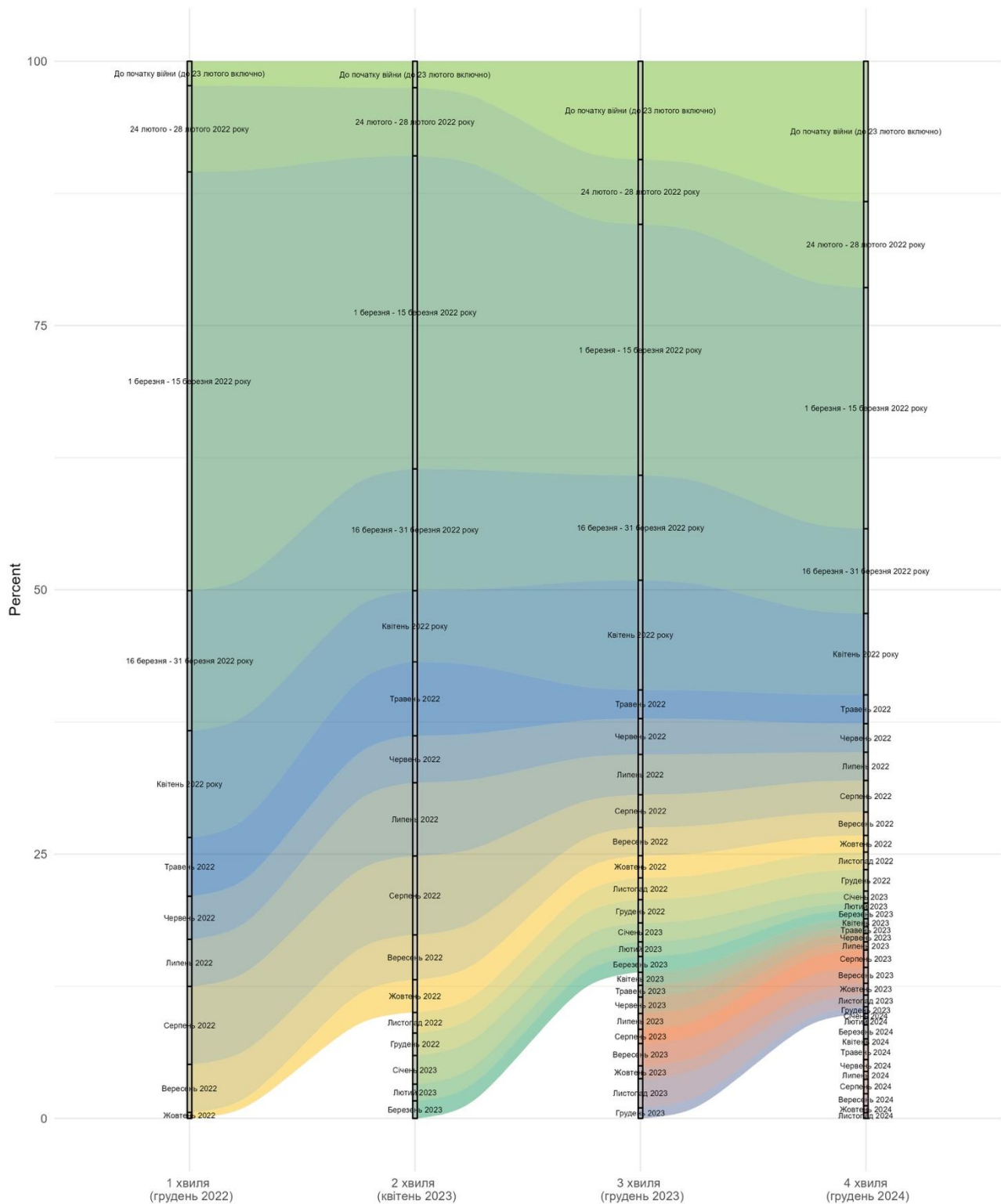
У 1-й і 3-й хвилі опитування, ми мали дещо більшу частку осіб (10%), які виїхали у квітні 2022 року, але станом на грудень 2024 року, вона дещо скоротилася – до 8%, що може бути пов'язаним з тим, що й ті, хто виїхав у цей проміжок, вже повернулися додому.

Водночас щороку зростає частка тих, хто виїхав за кордон ще до початку повномасштабного вторгнення: з 2% до 13%. Це може бути пов'язано із тим, що частина цих людей пізніше оформила статус біженця або активніше долучилася до опитування. Серед чоловіків частка тих, хто виїхав до повномасштабного вторгнення змінилась ще більше: від 5,2% до 20,8%. Це може бути пов'язано з тим, що чоловіки, які виїхали за кордон нелегально можуть приховувати справжню дату свого виїзду.

В інші періоди частка тих, хто залишав країну, залишалася відносно стабільною. Однак є й сумна тенденція: близько 0,5%-1% опитаних продовжує виїжджати за кордон щомісяця навіть у 2024 році.

⁵¹ Демографічна та соціальна статистика станом на 1 січня 2022 року. Держстат.

Рисунок 8. Діапазон дат виїзду українських біженців за кордон

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2022, квітень-травень 2023, грудень 2023-січень 2024 і листопад-грудень 2024

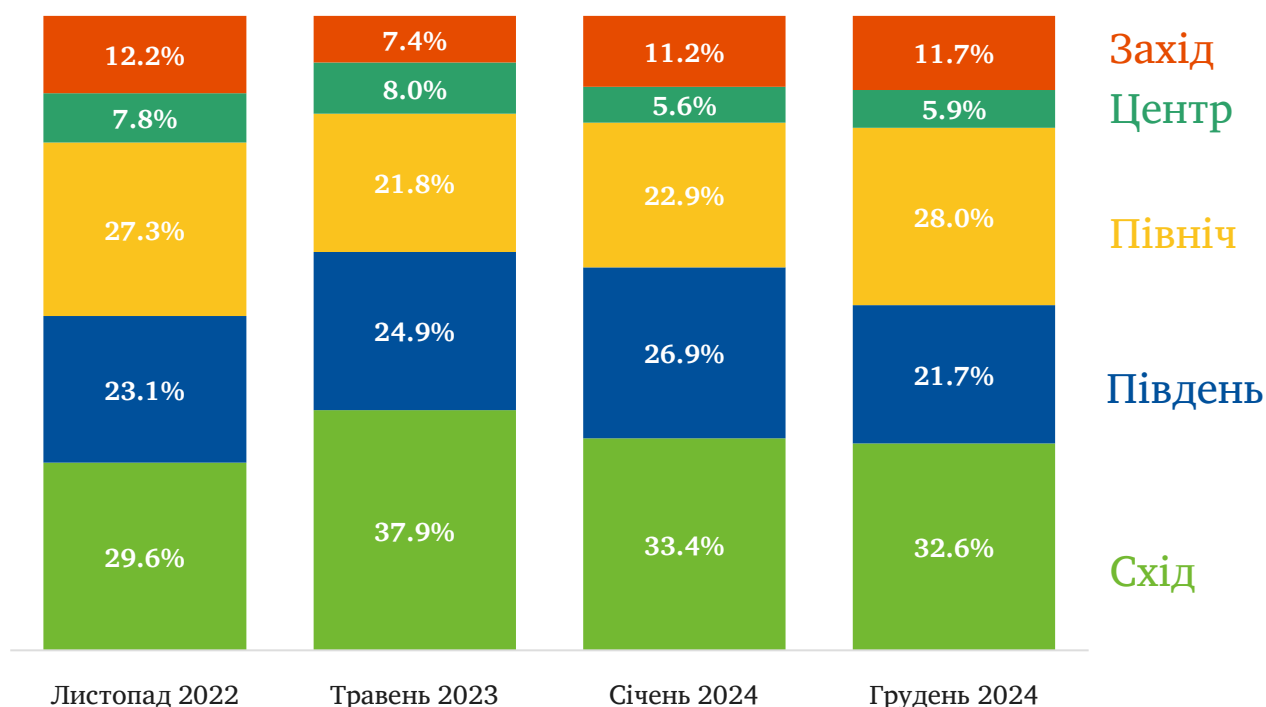
5.3. З ЯКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ВИЇХАЛИ БІЖЕНЦІ

Більшість опитаних нами біженців виїхали з південних та східних областей України (Рисунок 9). Серед окремих областей лідером є м. Київ (18% респондентів), за ним йдуть Харківська (13,8%) і Донецька (9,5%) області.

Розподіл біженців за регіонами походження залишається відносно сталим у часі, немає ознак того, що зростає частка втікачів з того чи іншого регіону України.

Рисунок 9. Регіони походження українських біженців, відсоток від усіх респондентів

Більшість українських біженців походять зі східних та північних областей

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2022, квітень-травень 2023, грудень 2023-січень 2024 і листопад-грудень 2024

5.4. ОСВІТА БІЖЕНЦІВ

Частка опитаних українських біженців, які у грудні 2024 року мали вищу або незакінчену вищу освіту, зберігається на рівні 74%. Серед країн цей показник є найвищим у Іспанії (89%) та Канаді (83%). Це підтверджує спостереження попередніх хвиль: частка високоосвічених серед біженців перевищує такий самий же внутрішньоукраїнський показник більш ніж удвічі. Станом на 2022 рік 29% українців, старших за 24 роки, мали рівень не нижче бакалаврського. У великих містах України цей показник становить 44%.⁵² Крім того, після досягнення середнього віку частка людей з вищою освітою зменшується, і значною мірою вищий рівень освіченості пояснюється віковою структурою.

⁵² Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2022 році. Державна служба статистики України.

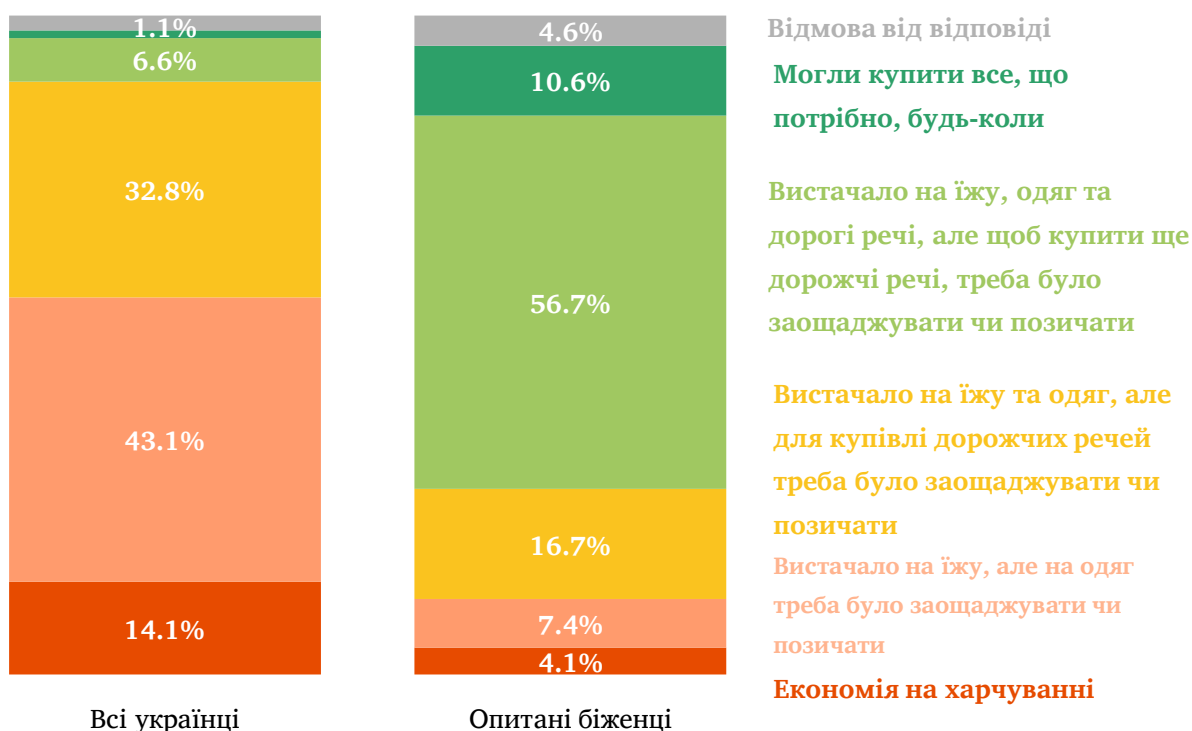
Серед біженців близько 22% мали досвід роботи чи життя за кордоном до відкритої агресії РФ. Водночас, у 2021 році, за кордоном працювали 11% респондентів. Найбільше їх проживає у Чехії (16% від загальної кількості опитаних, які проживають в цій країні), Румунії (16%) та Канаді (15%).

5.5. ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ БІЖЕНЦІВ ДО ВІЙНИ

Опитані нами біженці краще оцінюють своє матеріальне становище до повномасштабної війни, ніж інші українці. У самооцінці свого економічного становища до війни 5% опитаних нами біженців за кордоном зараховують себе до найбідніших — тих, кому не вистачало грошей навіть на їжу. Для порівняння, в останньому до великої агресії РФ опитуванні (липень-серпень 2021 року) Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) до такої категорії себе зараховували аж 14%.⁵³ У дослідженні КМІС улітку 2021 року найбільшою категорією (43%) були ті, кому вистачало на їжу, однак одяг купувати було складно. Однак серед біженців лише 7% зараховують себе до цієї категорії ретроспективно. Найбільшою категорією натомість є такий рівень самооцінки матеріального становища — ті, хто не має проблем із купівлею їжі чи одягу, однак мають проблеми із придбанням дорожчих товарів довготривалого вжитку.

Рисунок 10. Самооцінка матеріального становища українців загалом та українських біженців до повномасштабної війни

Українські біженці були заможнішими до повномасштабної війни, ніж українці загалом

Джерело: КМІС, липень 2021 року; опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024⁵⁴

⁵³ [Супільно-політичні настрої населення України: результати опитування, проведеного 24 липня — 1 серпня 2021 року методом особистих \(«Face-to-face»\) інтерв'ю. КМІС.](#)

⁵⁴ КМІС (липень 2021 року): «Яке з цих тверджень найточніше відповідає фінансовому становищу вашої родини?»; ЦЕС (грудень 2024 року): «Виберіть твердження, яке описувало ваше економічне становище до війни».

Водночас приблизно 70% біженців до війни були працевлаштованими (повний/неповний день або ж мали власний бізнес), 5% шукали роботу, 12% були учнями чи студентами. Порівнюючи між 3-ма хвилями опитування, відсотки щодо працевлаштування до 24 лютого 2022 року по майже всім категоріям, окрім тих, хто не працювали і не шукали роботу, знаходяться на одному рівні. Зменшився відсоток тих, хто стверджував, що не працював і не шукав роботу до початку повномасштабного вторгнення: з 17% наприкінці 2022 року до 7% наприкінці 2024 року. Це може бути пов'язано з тим, що люди, які раніше відповідали на це питання, повернулися до України.

Опитані могли обрати більше одного варіанта відповіді (наприклад, бути одночасно студентом і шукати роботу), тому точно порівняти результати із загальним рівнем зайнятості ми не можемо. За даними Держстату, у 2021 році зайнятість всього населення віком 15 років і старше становила 49,3%⁵⁵, тож можемо зробити висновок, що загалом опитані нами біженці були більш зайнятими, ніж українці у середньому.

Згідно з оцінкою ЦЕС у 2018 році, близько 4 млн українських громадян були залучені у зовнішній трудовій міграції – з яких 2,6-2,7 млн осіб було за кордоном одночасно.⁵⁶ Серед опитаних біженців, що перебувають за кордоном в кінці 2024 року, 11,2% мали досвід зовнішньої трудової міграції у 2021 році, що відповідає близько 311 тис. особам (або 415 тис. осіб разом з тими біженцями, що перебувають в РФ та РБ). З них 33% – працювали за кордоном увесь 2021 рік (12 місяців). Середньозважено на термін роботи за кордоном протягом 2021 року трудових мігрантів було 198 тис. осіб (266 тис. осіб разом з РФ та РБ).⁵⁷ Ці оцінки є суттєво меншими за оцінки кількості трудових мігрантів до повномасштабного вторгнення і можуть пояснюватись такими чинниками: формуванням вибірки – довготривалі мігранти можуть не користуватися українськими номерами телефону, які використовувались для залучення респондентів до опитування; неврахуванням трудових мігрантів до Російської Федерації та Республіки Білорусь; та поверненням частини трудових мігрантів до України, зокрема на початку повномасштабної війни. Також чоловіки-трудова мігранти, які станом на початок повномасштабного вторгнення перебували в Україні, не могли продовжувати брати участь в трудовій міграції.

Близько 68,2% опитаних нами біженців були працевлаштовані до війни або займалися підприємництвом. Це дозволяє нам оцінити приблизну кількість біженців, що працювали до війни – близько 1,9 млн осіб без урахування територій Російської Федерації та Республіки Білорусь та близько 2,5 млн осіб з урахуванням РФ та РБ. Через різницю між біженцями, що працювали до війни, та оцінку кількості біженців, що у 2021 році уже були трудовими мігрантами, ми можемо оцінити втрати робочої сили, що становлять близько **2,3 млн осіб** (включно з тими, хто в РФ та РБ). Результати розрахунків представлені у Таблиця 1 нижче.

⁵⁵ [Зайнятість населення за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2021 році. Держстат.](#)

⁵⁶ [«Скільки українців поїхало за кордон, і що державі з цим робити.» ЦЕС.](#)

⁵⁷ Середньозважений розрахунок визначав трудових мігрантів, які працювали протягом 12 місяців 2024 року як одну повну особу. Особи, які працювали за кордоном 11 місяців 2021 року множились на коефіцієнт 11/12. У відповідний спосіб кількість трудових мігрантів множилась на частку року, протягом якої відповідна група працівників перебувала за кордоном для визначення середньозваженої кількості трудових мігрантів за кордоном протягом усього року.

Таблиця 1. Оцінка втрати робочої сили

	Всього дорослих біженців	з них: працювали до війни (68,2% біженців)	Середньозважена кількість біженців-трудо­вих мігрантів у 2021 році	Втрата робочої сили
За кордоном (без РФ та РБ)	2 775 158	1 892 658	198 418	1 694 240
За кордоном (включно з РФ та РБ)	3 713 519	2 532 620	265 509	2 267 111

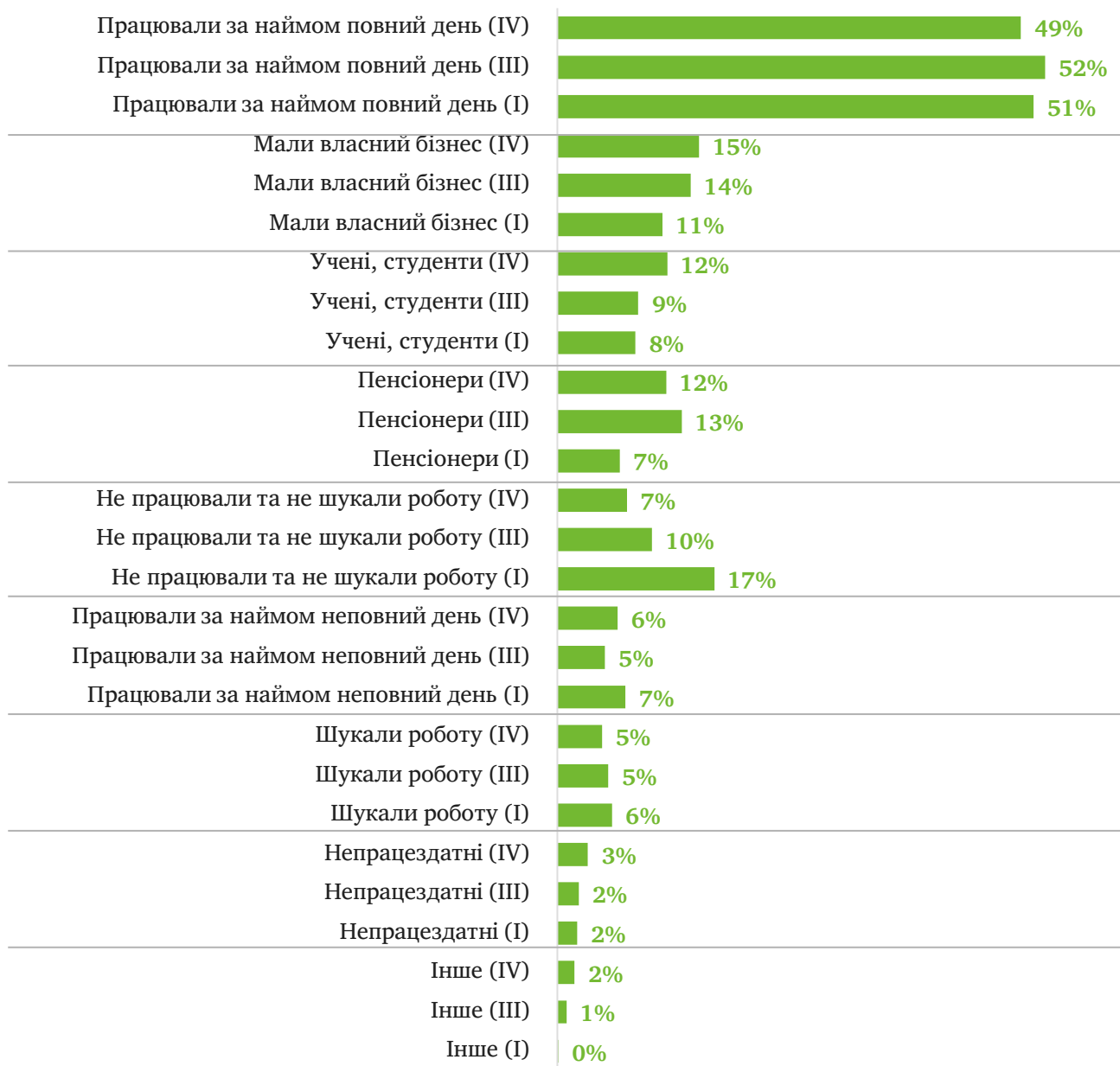
Примітка: частка біженців, що працювали до повномасштабного вторгнення (68,2%) розрахована на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС як частка людей, що або працювали підприємствами, або були повністю чи частково працевлаштовані.

Позаяк ми не опитували українців, що перебувають на території РФ та РБ, розрахунок базується на припущенні, що частка працюючих до війни збігається для усіх біженців. Середньозважена кількість біженців-трудо­вих мігрантів також розраховується на основі опитування, зважено на кількість місяців 2021 року, які респонденти перебували у трудовій міграції. Втрати робочої сили розраховуються як різниця між другою і третьою колонками.

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024, розрахунки ЦЕС.

Рисунок 11. Статус зайнятості українських біженців до 24 лютого 2022 року

Більшість українських біженців до повномасштабної війни мали роботу чи власний бізнес (I-IV хвилі досліджень)

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2022, грудень 2023-січень 2024 і листопад-грудень 2024

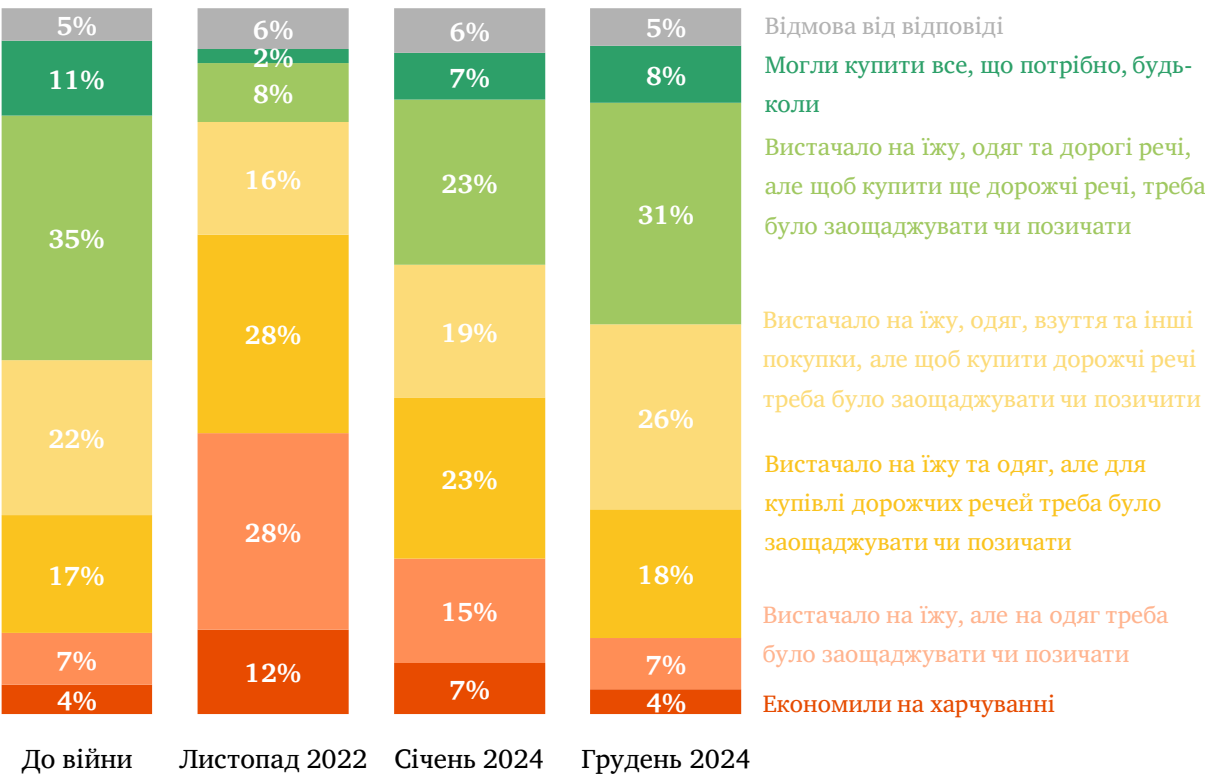
6. ЯК ЖИВУТЬ УКРАЇНСЬКІ БІЖЕНЦІ?

6.1. ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ

Економічне становище українців за кордоном покращилось і наблизилася до довоєнного. Від січня 2024 року частка людей, яким вистачало лише на їжу, зменшилася на 7,5 в. п. Водночас, зросла частка людей, які можуть собі дозволити базові та дещо дорогі речі, але щоб купити ще дорожчі, треба було заощаджувати чи позичати. Загалом спостерігаємо стабільний тренд на падіння бідності серед українських біженців (Рисунок 12 і Рисунок 13).

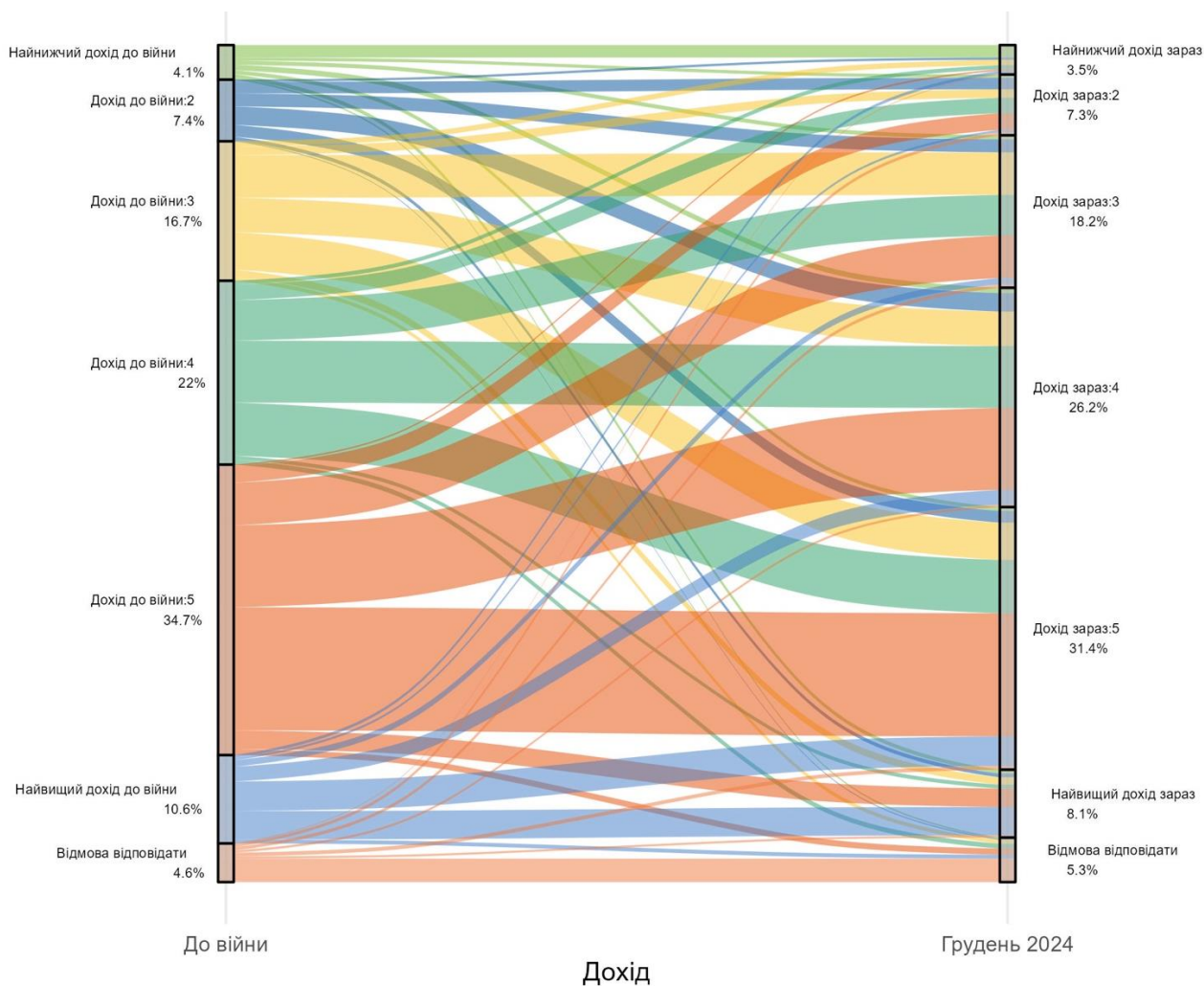
Рисунок 12. Відповіді респондентів на запитання «Виберіть твердження, яке б описувало ваше економічне становище до війни і зараз»

Українські біженці покращили своє економічне становище

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2022, грудень 2023-січень 2024 і листопад-грудень 2024

Рисунок 13. Відповіді респондентів на запитання «Виберіть твердження, яке б описувало ваше економічне становище до війни і зараз»

Примітка: «Найнижчий дохід до війни» і «Найнижчий дохід зараз» - біженці, які змушені (були) економити на харчуванні. «Дохід до війни:2» і «Дохід до зараз:2» - біженці, яким вистачало на їжу, але на одяг і взуття треба (було) заощаджувати чи позичати. «Дохід до війни:3» і «Дохід до зараз:3» - біженці, яким вистачало на їжу, одяг і взуття, але купити щось дорожче треба (було) заощаджувати чи позичати. «Дохід до війни:4» і «Дохід до зараз:4» - біженці, яким вистачало на їжу, одяг, взуття та інші покупки, але щоб купити ще дорожчі речі треба (було) заощаджувати чи позичати. «Дохід до війни:5» і «Дохід до зараз:5» - біженці, яким вистачало на їжу, одяг, взуття та дорогі речі, а щоб купити нерухомість чи авто, треба (було) заощаджувати чи позичати. «Найвищий дохід до війни» і «Найвищий дохід зараз» - біженці, які можуть (могли) купити все, що їм треба у будь-який час.

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Зростання заможності серед українських біженців пояснюється збільшенням залученості до ринку праці. За майже рік частка тих, хто повідомляє, що має роботу або займається бізнесом, зросла з 45% у січні 2024 до 56% у грудні 2024 (Рисунок 14).

Якщо ж дивитися, як змінилася ситуація протягом майже 3-х років – до повномасштабного вторгнення і станом на кінець 2024 року (Рисунок 13) – то найбільші зміни відбулися серед тих, хто може дозволити собі їжу, одяг і взуття, але для купівлі дорожчих речей треба заощаджувати чи позичати. За майже 3 роки їх частка зросла з 22% до 26%, що може бути пов'язаним з тим, що той, хто раніше був більш заможніший, став економити, а та невелика частка, яка раніше могла дозволити купувати лише їжу, стала більш забезпечена.

Для представників інших категорій доходу, відбулися незначні зміни в межах 2-3 в.п. Більшість залишилася в тій же категорії що і до початку повномасштабного вторгнення, а ті люди, які змінювали

рівень доходу найчастіше переміщувалися у суміжні категорії доходу, а не змінювали його кардинально. 4,3% біженців збільшили рівень своїх доходів суттєво (на 3 або більше рівнів), а 4% - на 3 або більше рівнів знизили рівень своїх доходів.

Рисунок 14. Поточний статус зайнятості українських біженців

Біженці стали активнішими на ринку праці

Примітка: респонденти, які одночасно належали до працевлаштованих та іншої категорії, були віднесені до категорії «Працевлаштовані та підприємці». У такий спосіб, ця категорія відображає частку біженців, які залучені до ринку праці. Решта категорій відображає частку біженців, що належать до виключних відповідних категорій.

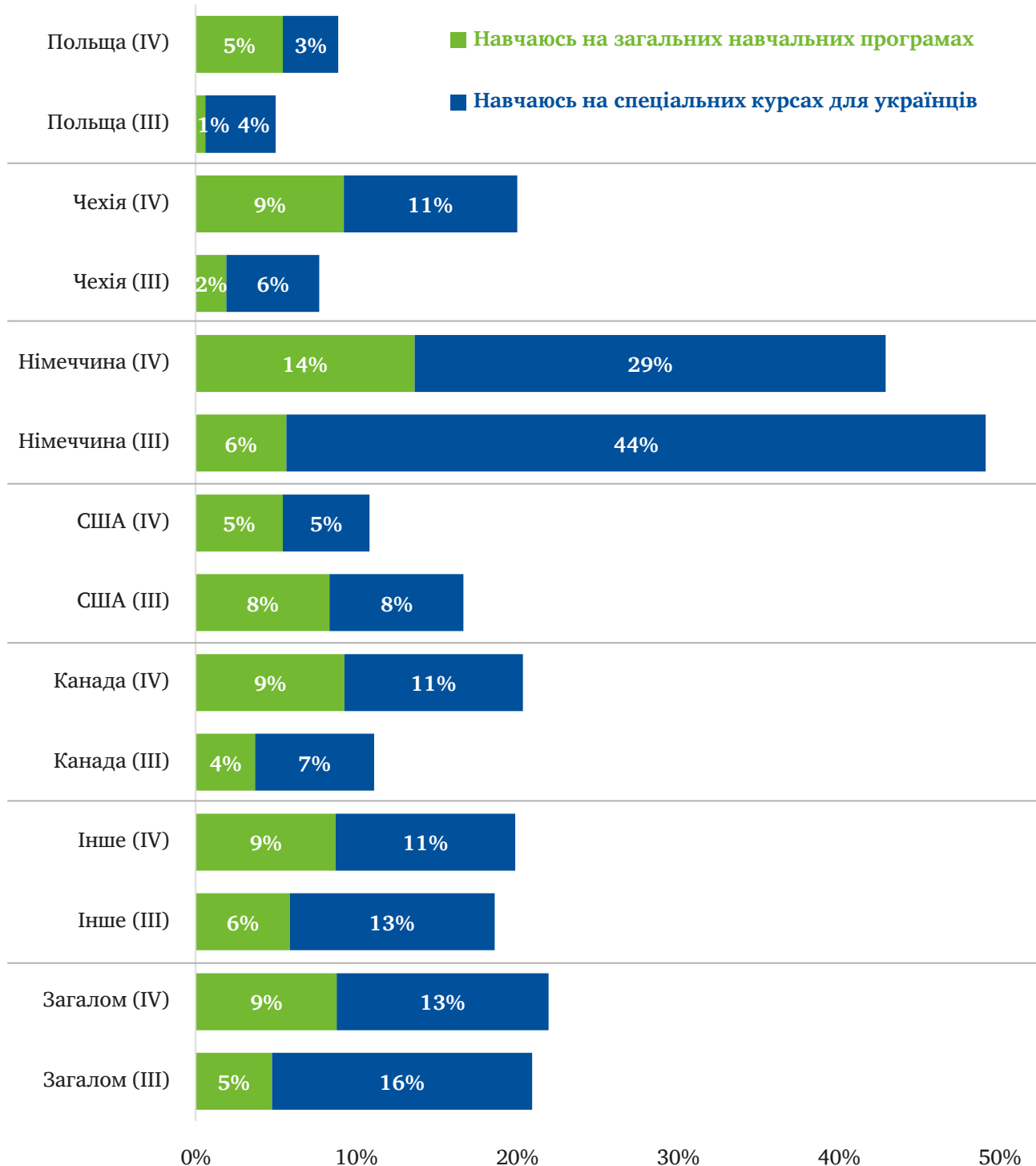
Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2022, квітень-травень 2023, грудень 2023-січень 2024 та листопад-грудень 2024

Студентів у грудні 2024 році найбільше у Німеччині (35% від загальної кількості респондентів у країні) та у Франції (30%) (Рисунок 16Рисунок 15) – країнах з активнішими інтеграційними політиками та освітніми системами, дружнішими до іноземного студентства. Зокрема, у Німеччині важливою причиною такої великої частки людей, які навчаються, може бути політика інтеграції біженців, що передбачає відвідування інтеграційних/мовних курсів як умову для отримання соцвиплат. Згідно з опитуванням, 57% біженців у Німеччині відвідують мовні курси, що є найвищим показником серед країн у вибірці.

Серед людей, які навчаються у країнах перебування, 36% навчаються на загальних програмах (доступних і для місцевих), 58% навчаються на спеціальних програмах (мовні, інтеграційні курси) та 6% навчаються на обох типах навчальних програм. На початку 2024 року цей розподіл був 21%, 76% та 2,5% відповідно. Тобто за рік відвідування спеціальних навчальних програм для біженців суттєво впало.

Рисунок 15. Навчання українських біженців на загальних навчальних програмах і спеціальних курсах в країні перебування

За майже рік дещо зменшився відсоток українських біженців, які навчаються на спеціальних курсах, особливо у Німеччині, хоча країна залишається у лідерах

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, грудень 2023-січень 2024 та листопад-грудень 2024

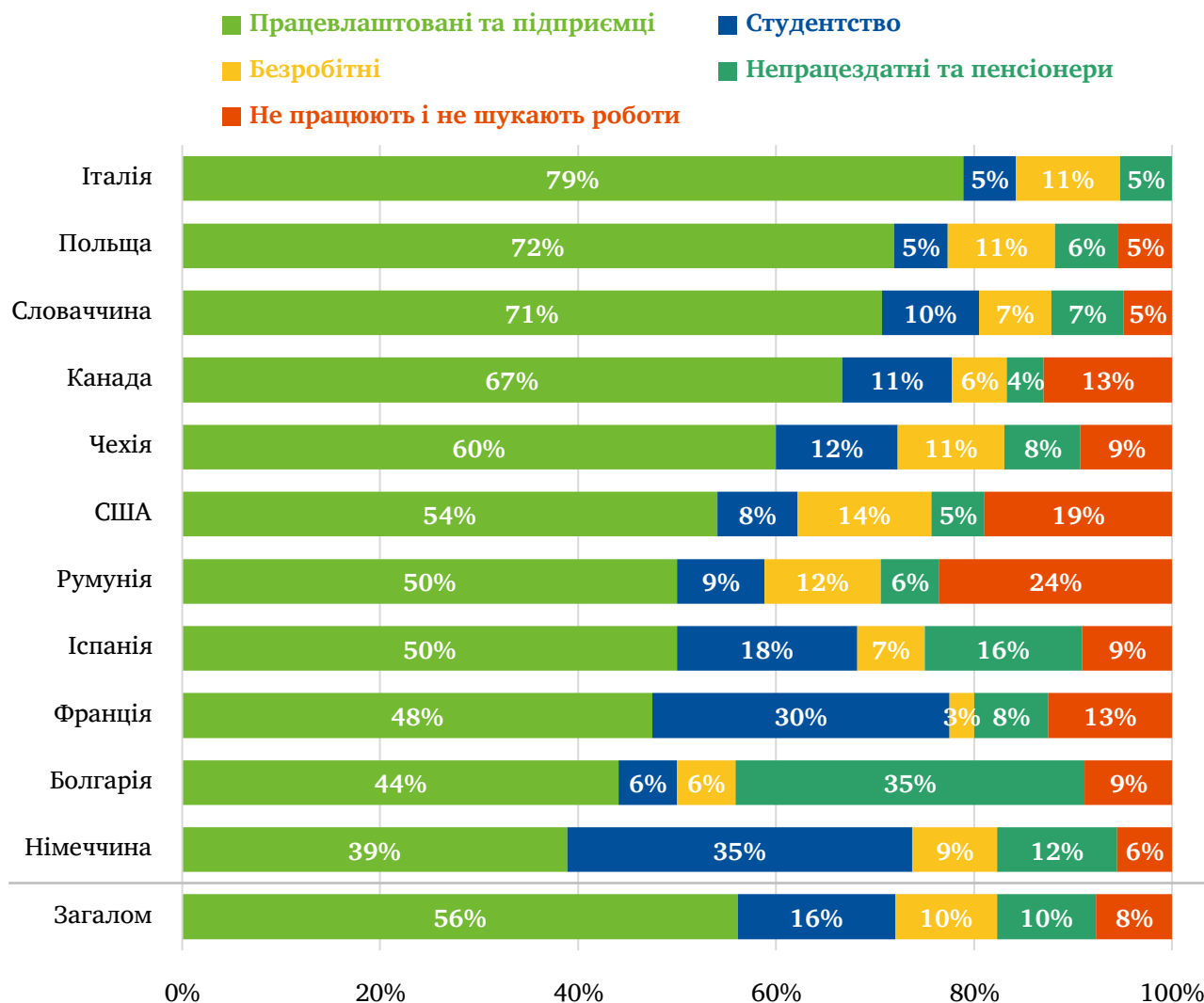
Робочі зв'язки з Україною при цьому не змінюються: протягом трьох хвиль опитувань приблизно 8% респондентів відповідали, що продовжують дистанційно працювати на тій самій роботі в Україні, на

якій працювали до повномасштабної війни; близько 2% опитаних відповідали, що знайшли нову дистанційну роботу в Україні.

Частка респондентів, що навчалася в українських навчальних закладах, залишилася на тому ж рівні, що і в січні 2024 року – близько 3%, а це на 2 в.п. нижче ніж у листопаді 2022 та травні 2023 року.

Рисунок 16. Поточний статус зайнятості українців за кордоном

Статус зайнятості українців різниться залежно від країни

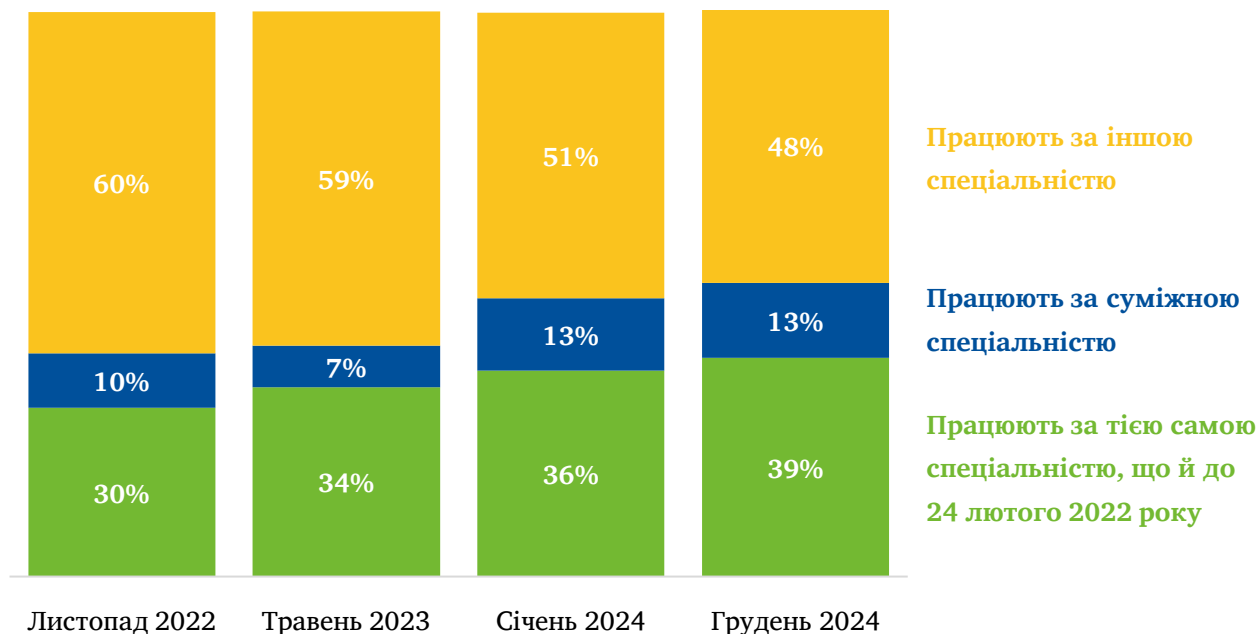

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Приблизно половина серед працевлаштованих працює не за тією спеціальністю, за якою працювала до відкритої російської агресії. За майже рік ця частка дещо знизилася з 51% до 48% (Рисунок 17). Натомість на 3 в. п. (до 52%) зросла частка тих, хто знайшов роботу за своєю або за суміжною спеціальністю.

Рисунок 17. Відповіді працевлаштованих респондентів на запитання «Чи працюєте ви за тією ж спеціальністю, що й до війни?»

Майже половина працевлаштованих біженців досі працює не за своєю спеціальністю

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2022, квітень-травень 2023, грудень 2023-січень 2024 і листопад-грудень 2024

Ми також запитали респондентів, чи працювали вони за кордоном у 2021 році. Таких виявилось 11% від загальної кількості опитаних, що може відповідати близько 427,5 тис. осіб.⁵⁸ Найбільше з них зараз перебувають у Чехії (16% від загальної кількості опитаних, які перебуває у цій країні), Румунії (16%) та Канаді (15%). Основна частина цієї групи – люди віком 25-34 років (20% від загальної кількості опитаних у цій віковій групі).

Приблизно 33% респондентів, які працювали за кордоном у 2021 році, залишалися там протягом цілого року. Найбільше з них наразі знаходяться у США (67% від тих, хто працював в цій країні у 2021 році протягом будь-якого терміну), Іспанії (60%) та Польщі (48%). Серед тих, хто працював за кордоном шість або три місяці у 2021 році, частки становлять по 14% в кожному випадку.

Попри загальне зменшення отримуваної підтримки, рівень допомоги біженцям залишається значним: приблизно 63% біженців отримує бодай якусь допомогу (Таблиця 2). У січні 2024 року цей показник становив 71%, проте у листопаді 2022 року цей показник становив 92,5%.⁵⁹

Як і раніше, найщедрішою до біженців державою є Німеччина, у якій майже три чверті українських біженців відвідують мовні курси, отримують соціальні виплати та забезпечені житлом. За 2 роки найбільшою мірою зменшилася допомога біженцям у Польщі. У листопаді 2022 року лише 9,4% українців у Польщі повідомляли, що не отримують жодної допомоги. У грудні 2024 року вже половина

⁵⁸ Станом на кінець листопада 2024 року, за нашими підрахунками, за кордоном перебувають 3,9 млн осіб. Ця цифра включає як тих, хто одразу виїхав через кордони з країнами ЄС та Молдовою, так і тих, хто був змушений залишити Україну через територію Росії або Білорусі.

⁵⁹ [Біженці з України: Хто вони, скільки їх, та як їх повернути? Фінальний звіт. Центр економічної стратегії. с. 31..](#)

біженців не отримує підтримки від польського уряду. Якщо дивитися на інші країни, то у Чехії та Канаді проживає теж високий відсоток українських біженців, які не отримують жодної допомоги від держави – 46% і 44% відповідно.

У Великій Британії та Німеччині, найбільший відсоток біженців відзначив про допомогу з оформленням документів й працевлаштуванням порівняно з іншими країнами.

Цікавим є те, що у Канаді знаходиться найвищий відсоток українських біженців, який отримує допомогу у догляді за дітьми — 9%. Водночас, у США знаходиться найбільший відсоток українських біженців, який отримує медичну допомогу — 8%.

Таблиця 2. Відповіді респондентів на запитання «Вкажіть, чи отримували ви допомогу в країні свого поточного перебування?», відсоток від загальної кількості респондентів у відповідній країні

Вид допомоги	ВБ ⁶⁰	ФРН ⁶¹	Польща	США	Італія	Чехія	Канада	Інші	Загалом
Мовні курси	40.0%	57.1%	12.3%	32.4%	52.6%	29.2%	42.6%	37.3%	35.8%
Соціальні виплати	51.4%	62.6%	35.5%	21.6%	10.5%	21.5%	20.4%	32.2%	35.5%
Забезпечення житлом	34.3%	59.6%	8.9%	8.1%	26.3%	13.9%	7.4%	30.5%	27.8%
Не отримують допомогу	28.6%	20.2%	49.8%	40.5%	39.5%	46.2%	44.4%	36.5%	37.8%
Гуманітарна допомога	20.0%	27.3%	9.4%	24.3%	34.2%	7.7%	18.5%	25.1%	21.2%
Освіта (для дітей)	8.6%	16.7%	17.7%	16.2%	13.2%	12.3%	7.4%	16.1%	15.1%
Допомога з оформленням документів	28.6%	29.8%	8.9%	27.0%	15.8%	13.9%	14.8%	21.0%	19.7%
Допомога з працевлаштуванням	31.4%	30.8%	8.4%	13.5%	15.8%	10.8%	13.0%	16.4%	17.2%
Освіта (для дорослих)	20.0%	18.2%	5.4%	13.5%	10.5%	7.7%	5.6%	13.1%	11.8%
Психологічна підтримка	20.0%	13.1%	5.4%	8.1%	7.9%	9.2%	7.4%	12.8%	10.7%
Допомога у догляді за дітьми	2.9%	4.0%	1.0%	2.7%	2.6%	0.0%	9.3%	5.2%	3.5%
Інше	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.5%	0.2%
Медична допомога	0.0%	0.5%	0.5%	8.1%	0.0%	0.0%	0.0%	0.8%	0.7%

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

6.2. СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ

Триває також інтеграція українських біженців за кордоном. Цікавим спостереженням є також те, що, як і у попередніх двох хвилях (травень 2023 і січень 2024 роках), так і у цій (грудень 2024 року), майже половина опитаних має категоричні погляди з цього питання та обрала крайні варіанти (Рисунок 18).

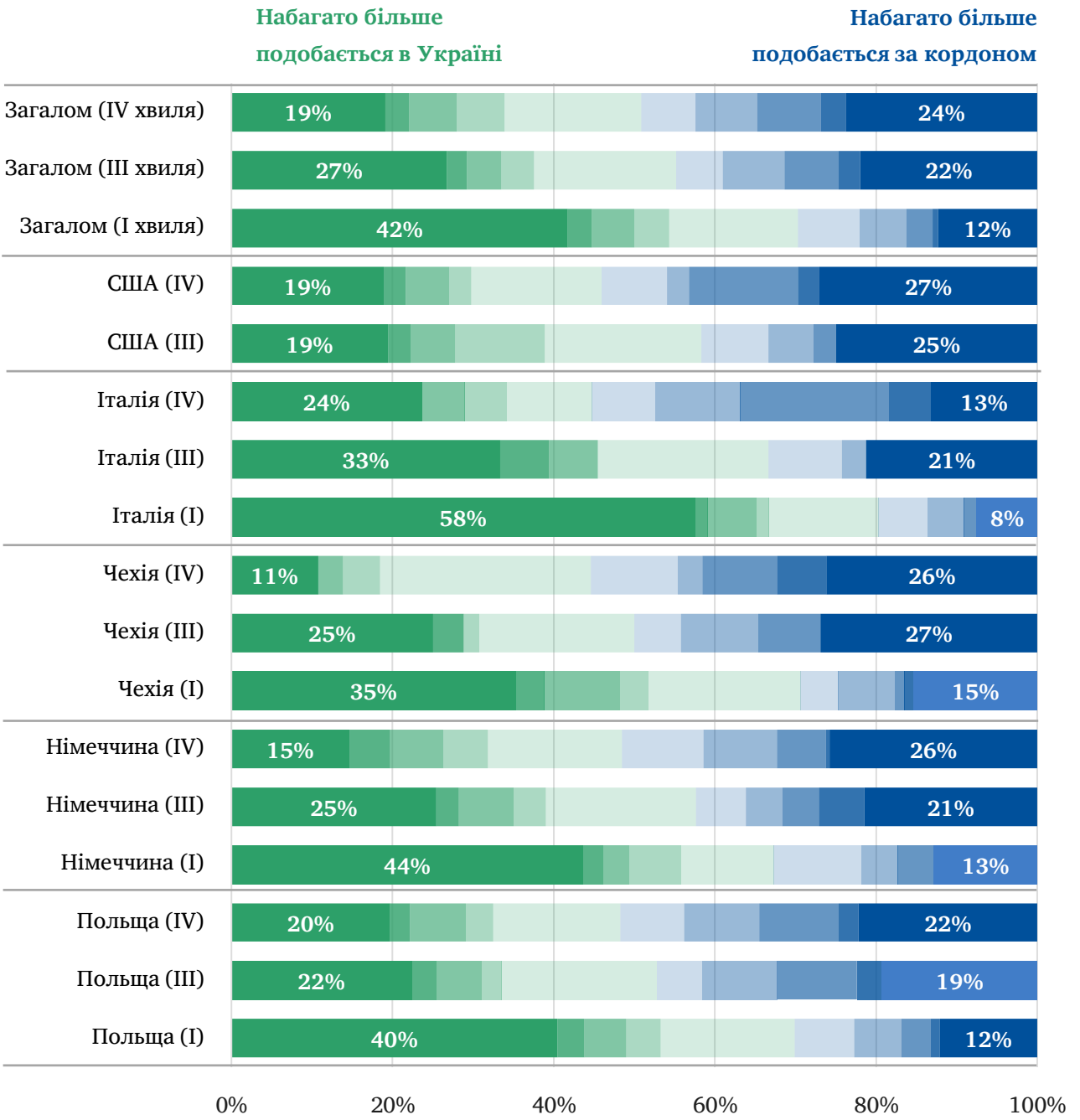
⁶⁰ ВБ – Велика Британія.

⁶¹ ФРН – Федеративна Республіка Німеччина.

Рисунок 18. Відповіді респондентів на запитання «Порівнюючи життя в Україні та життя у країні перебування, загалом де вам подобається жити більше?»

Усюди добре, а вдома краще? Впала частка тих, хто так вважає

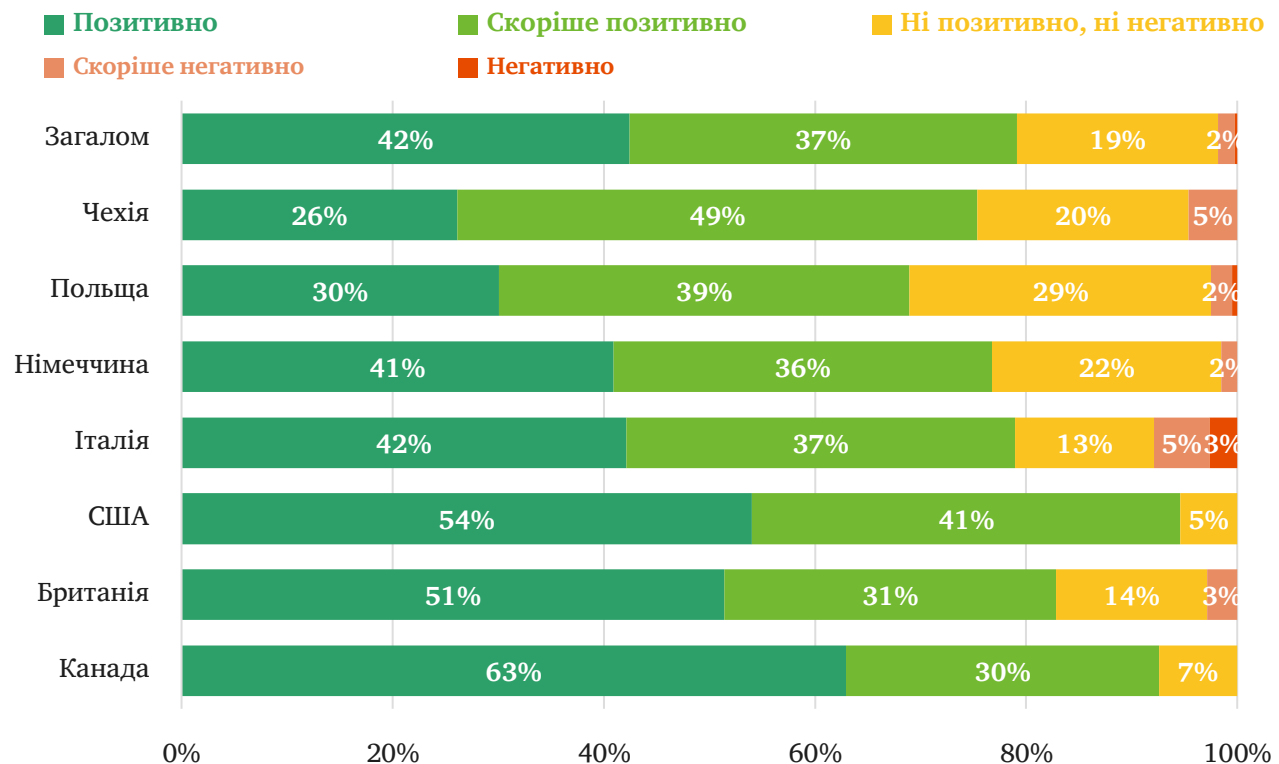
Порівняння результатів I (листопад 2022), III (січень 2024) і IV (грудень 2024) хвиль опитування.

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2022,, грудень 2023-січень 2024 і листопад-грудень 2024

Рисунок 19. Відповіді респондентів на запитання «Як загалом оцінюєте ставлення місцевих жителів до вас?»

Поляки найменш позитивно ставляться до українців

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

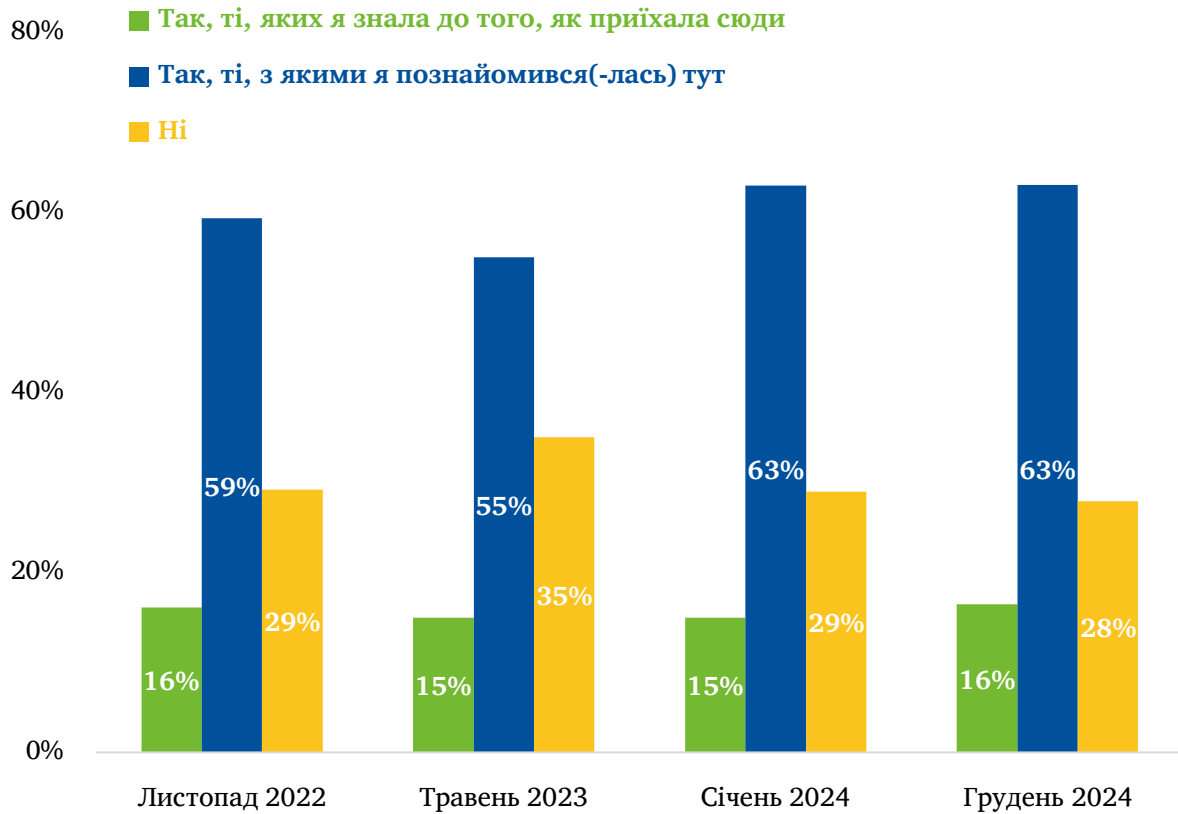
Західні суспільства зробили чимало, щоб українці, що тікають від війни, відчували приязне ставлення до себе: це виявляється як в інституційній підтримці, так і в міжособистісній взаємодії. Приблизно 80% опитаних українців позитивно оцінюють ставлення місцевих до себе.

Серед країн із великою кількістю українців про найкраще ставлення до себе кажуть біженці у країнах, що мають вищий рівень етнічного та культурного різноманіття — США, Канада та Велика Британія (Рисунок 19).

Іншим показником інтеграції в іноземне суспільство є дружні зв'язки із місцевими. Частка тих, хто має хороших знайомих серед місцевих залишилася на тому ж рівні, що і в січні 2024 році — 63%. Водночас, майже третина українців (28%) досі не має таких особистих зв'язків (Рисунок 20).

Рисунок 20. Відповіді респондентів на запитання «Чи є у вас друзі/хороші знайомі серед місцевих жителів (не українців)?»

Майже третина біженців не має друзів серед місцевих

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад 2022, квітень-травень 2023, грудень 2023-січень 2024 і листопад-грудень 2024

7. ЧИ ПЛАНУЮТЬ УКРАЇНЦІ ПОВЕРТАТИСЯ?

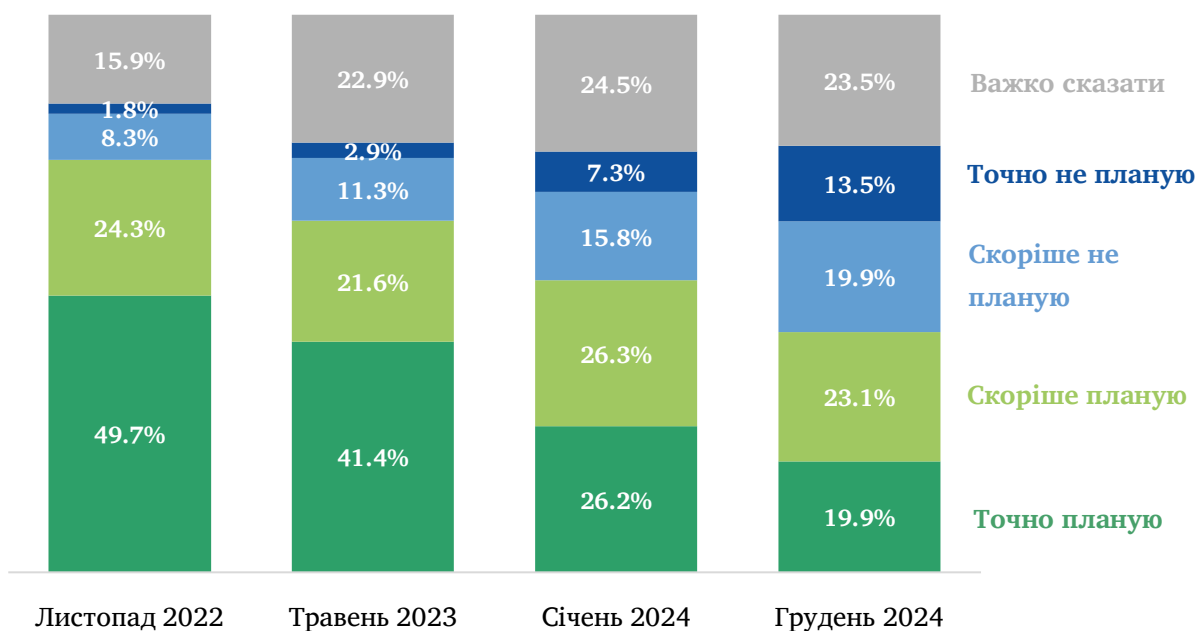
7.1. ПЛАНИ УКРАЇНЦІВ ЩОДО ПОВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНИ

У поточній хвилі опитування, яке було проведене у листопаді-грудні 2024, ми запитали українських біженців про їхні наміри щодо повернення (Рисунок 21 і Рисунок 22): вперше від початку опитувань біженців Info Sapiens на замовлення Центру економічної стратегії, трохи менше половини українців планують повернутися до України (20% точно та 23% ймовірно). Однак кількість тих, хто точно планує повернутися, за останній рік скоротилася на 6 в.п. Водночас, зросла частка тих, хто точно не планує повертатися до України – таких вже 13,5%, що на 6,2 в.п. більше ніж у січні 2024 року.

Таку різницю результатів між хвилями опитування можна пояснити тим, що ті, хто раніше точно або скоріше планували повертатися, змінили свої наміри у бік неповернення. Ще частина біженців, які планували повернутися на початку 2024 року, вже це зробили. Також слід враховувати, що протягом 2024 року певна кількість людей виїхала з України і не планує повертатися.

Рисунок 21. Відповіді респондентів на запитання «Чи плануєте ви повернутися в Україну?» за хвилями опитування, %

Частка тих, хто точно планує повернутися, знизилася на 6 в.п. протягом 2024 року

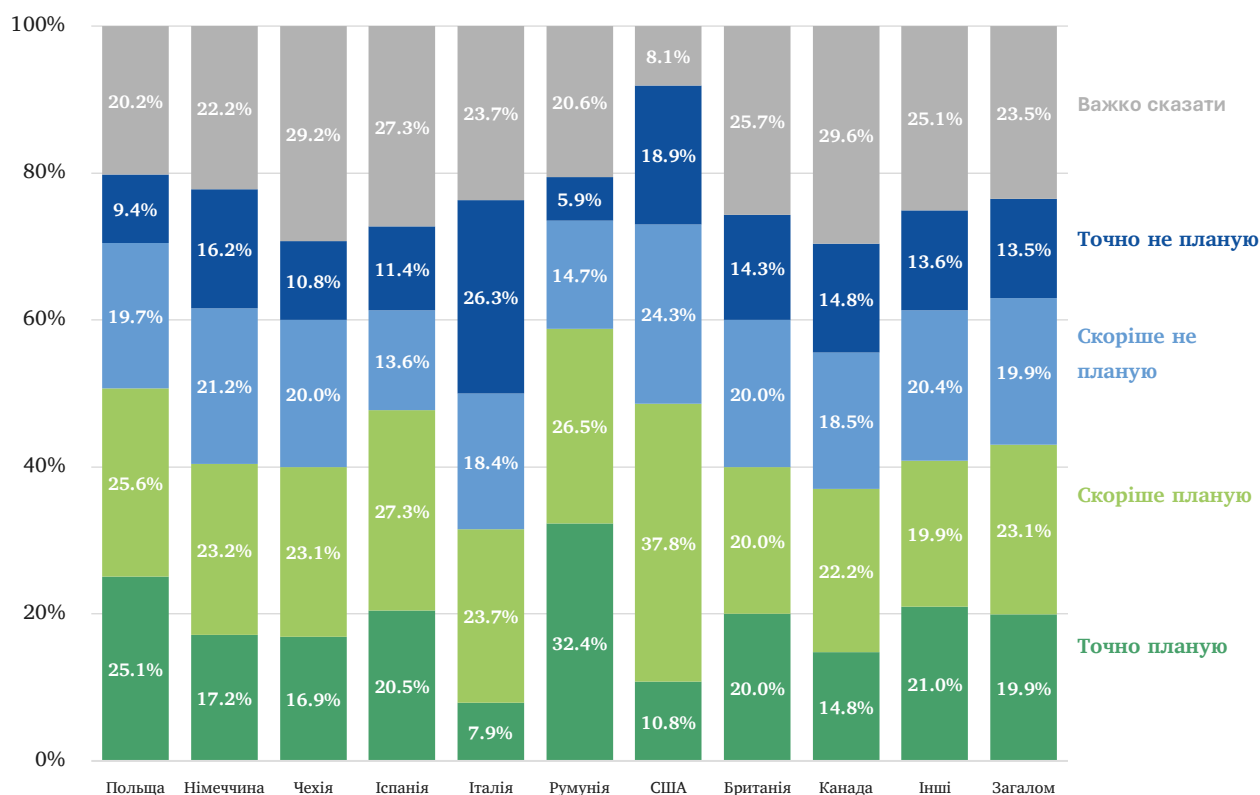

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2022, квітень-травень 2023, грудень 2023 — січень 2024 і листопад-грудень 2024

У Румунії проживає найбільша частка респондентів, які точно і скоріше за все планують повернутися до України, — 59%, у Польщі таких 51%, у США – 49%, а в Іспанії — 48%. Водночас, в Італії зафіксовано найбільше біженців, які точно і скоріше за все не планують повертатися до України — 45%. У США таких 43%, а в Німеччині – 37%.

Рисунок 22. Відповіді респондентів на запитання «Чи плануєте ви повернутися в Україну?» у розподілі за країною перебування, %

Найбільш схильні повертатися біженці з Румунії, Польщі, США й Іспанії

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Для того щоб зрозуміти, чи дійсно українські біженці змінили свої плани щодо повернення, чи просто ті, хто планував повернутися, уже зробили це, ми запитали у респондентів, чи змінилися їхні плани щодо повернення в Україну порівняно з їхніми намірами наприкінці січня 2024 року.

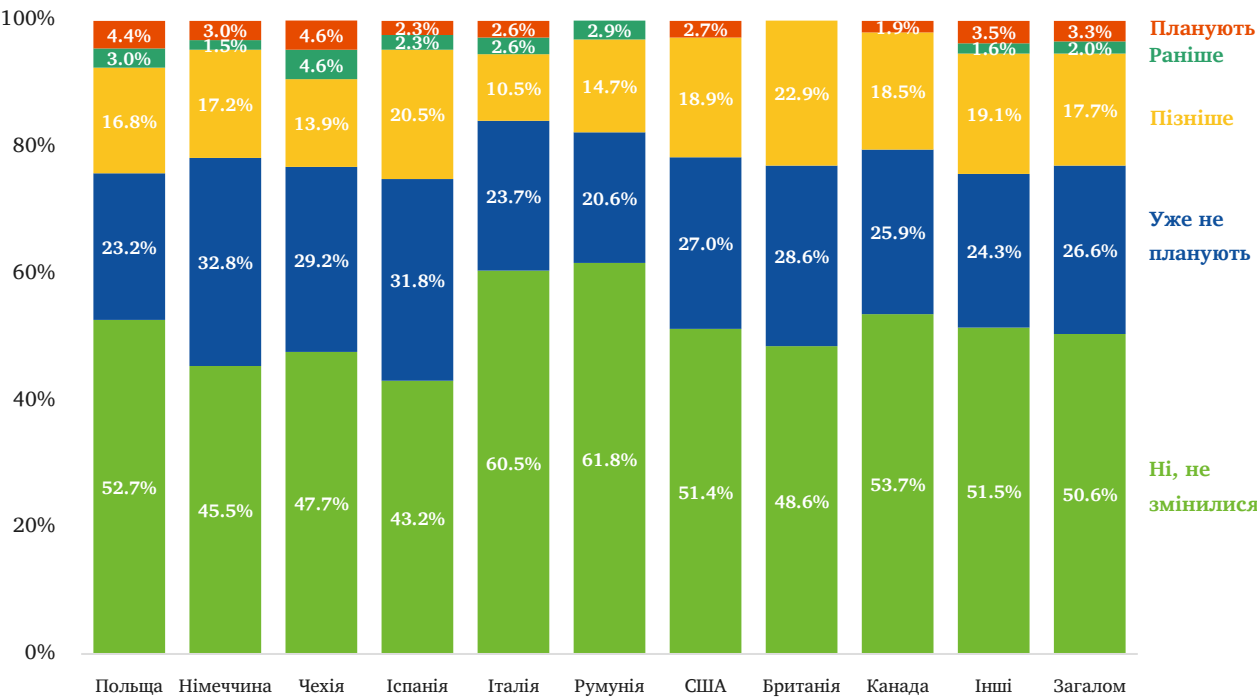
Серед тих біженців, які виїхали понад рік тому, 50% українських біженців не змінили свої плани за цей час, тоді як 27% більше схиляються до думки не повертатися, 18% схиляються до думки повернутися, але пізніше, ніж планували раніше, 2% планують повертатися раніше, ніж планували, і лише 3% планують повернутися, тоді як не планували цього робити у січні 2024 року (Рисунок 23).

Серед тих, хто у листопаді-грудні 2024 року планував повернутися, 77% збирається це зробити лише після закінчення війни, а 23% — навіть до її закінчення. Із тих, хто планував повернутися до закінчення війни, 3% хотіли це зробити уже взимку 2024-2025 років, 16% — навесні 2025, 8% — улітку 2025, 11% — до кінця 2025, а 8% — у 2025 році й пізніше (Рисунок 24). Таким чином, важливою буде фактична динаміка повернення протягом 2025 року.

Відповідаючи на питання, чи думають українські біженці, що за 3 роки житимуть в Україні, то 21% вважає, що так. Найбільше таких українців знаходиться в Румунії (35%). Тоді як 28% вважають, що залишаться в країні поточного перебування: найбільша частка таких українських біженців проживає в Італії (42%) і Німеччині (32%).

Рисунок 23. Чи змінилися плани біженців щодо повернення в Україну між груднем 2023 — січнем 2024 та листопадом - груднем 2024 у розподілі за країною перебування, %

У половини біженців плани щодо повернення не змінилися

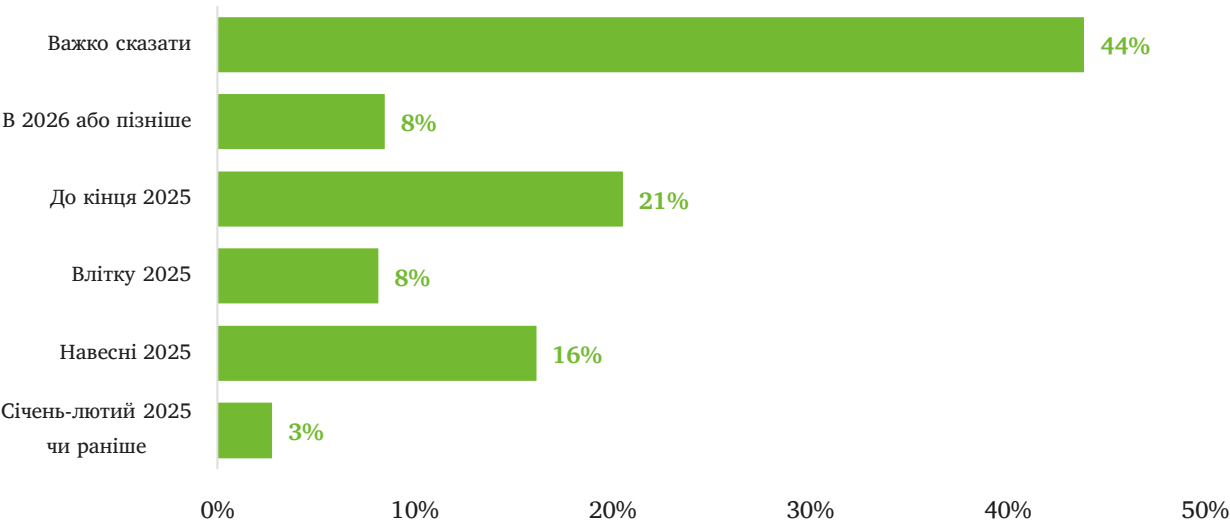

Примітка: варіанти відповідей на питання «Скажіть, чи змінилися Ваші наміри щодо повернення до України порівняно із Вашими намірами рік назад?» та їх відповідність тексту на графіку: «Ні, не змінилися» - ні, не змінилися; «Уже не планують» - більше схилився до думки не повертатися до України взагалі, хоча тоді думав/ла про повернення; «Пізніше» - більше схилився до думки повернутися до України пізніше, ніж планував/ла тоді; «Раніше» - більше схилився до думки повернутися до України раніше, ніж планував/ла тоді; «Планують» - більше схилився до плану повернутися до України, хоча тоді думав/ла не повертатися.

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Рисунок 24. Відповіді респондентів на запитання «Коли ви плануєте повернутися в Україну?», відсоток від тих, хто планує повернутись

Майже половина охочих повернутись до України ще не визначилася з термінами щодо повернення

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Більшість українських біженців (53%) кажуть, що їх стимулюватиме повернутися до України остаточне закінчення війни. Іншими вагомими чинниками є вищий рівень життя в Україні (46%), можливість знайти добре оплачувану роботу (33%), припинення бойових дій та повітряних ударів по місту, в яке планують повернутися (31%), та припинення бойових дій у рідному регіоні (24%) (Рисунок 25).

Таким чином, на рішення українців повернутися додому впливатимуть не лише безпекові чинники, а й економічні.

У 2024 році економічні чинники стали відігравати більшу роль у рішенні українців про повернення додому порівняно з безпековими. Частка тих, для кого вищий рівень життя в Україні став визначальним фактором, зросла на 6 в.п., досягнувши 46% у грудні 2024 року (порівняно з 40% у січні).

Водночас зменшилася частка українців, для яких відсутність бойових дій і повітряних тривог у їхньому рідному регіоні є вирішальним аргументом для повернення – на 6 в.п., з 37% у січні до 31% у грудні 2024 року.

Також трохи зменшилася частка тих, для кого припинення бойових дій у їхньому регіоні є ключовим критерієм повернення: 24% у грудні проти 27% у січні 2024 року.

Цілком очікувано, що для молоді віком 18-24 роки вищий рівень життя та отримання хорошої заробітної плати — одні із ключових стимулів повернення. Відповідні частки становлять 61% (на 4 в.п. більше ніж у січні 2024 року) та 50% (на 5 в.п. менше ніж у попередній хвилі опитування), і вони є найвищими серед усіх вікових груп.

Додатковими чинниками, які можуть стимулювати молодь повернутися, є надання фінансової допомоги з боку України: таких 14%, і цей показник перевищує аналогічні значення для інших вікових груп.

Для молоді віком 25–34 роки ключовими критеріями для повернення є вищий рівень життя (57%) та остаточне завершення війни (55%). Додатковим фактором є відновлення інфраструктури в їхньому регіоні — це важливо для 22% опитаних, що є найвищим показником серед усіх вікових груп.

Ця вікова група також виділяється тим, що має найвищу частку людей, яких нічого не стримує від повернення до України — 13%.

Водночас для літніх людей (старше 65 років) одним із важливих чинників, що спонукатимуть до повернення, є закінчення тимчасового притулку в країні поточного перебування. 33% відзначили цей фактор (це на 5 в.п. більше ніж у січні 2024 року), і ця частка є найвищою серед усіх вікових груп.

Так, лише 13% людей віком 18-34 років (на 2 в.п. ніж у січні 2024 року) і 15% віком 35-65 років (на 4 в.п. менше ніж у січні 2024 року) виділили цей чинник як один із стимулів повернутися до України.

Якщо дивитися на розподіл по статті серед усіх вікових груп, то частка чоловіків і жінок, які повернуться до України у разі закінчення дії тимчасового притулку, складає 12% і 17% відповідно.

Рисунок 25. Відповіді респондентів на запитання «Які з цих факторів можуть стимулювати вас повернутися в Україну?», відсоток від загальної кількості респондентів

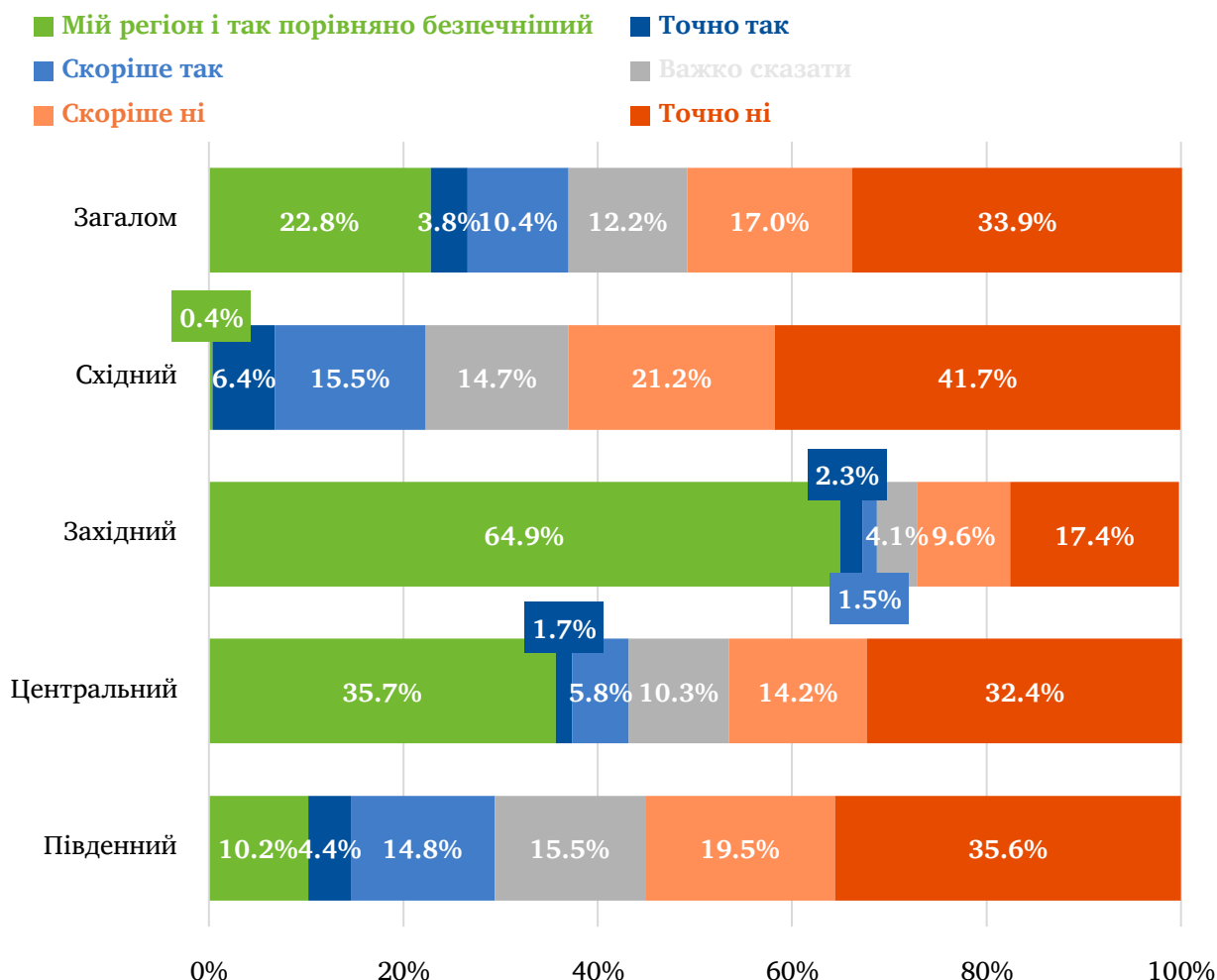
Не лише безпекові чинники впливають на бажання українців повернутися

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Рисунок 26. Відповіді на запитання «Чи розглядали б Ви можливість повернення в Україну в безпечніший регіон замість Вашого рідного регіону, якщо у Ваш регіон повертатись буде ще небезпечно, або ж він не буде відбудований?» за макрорегіонами

Висока частка людей, які проживали на Півдні та Сході, не хочуть повертатися до іншого регіону України із закордону

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024.

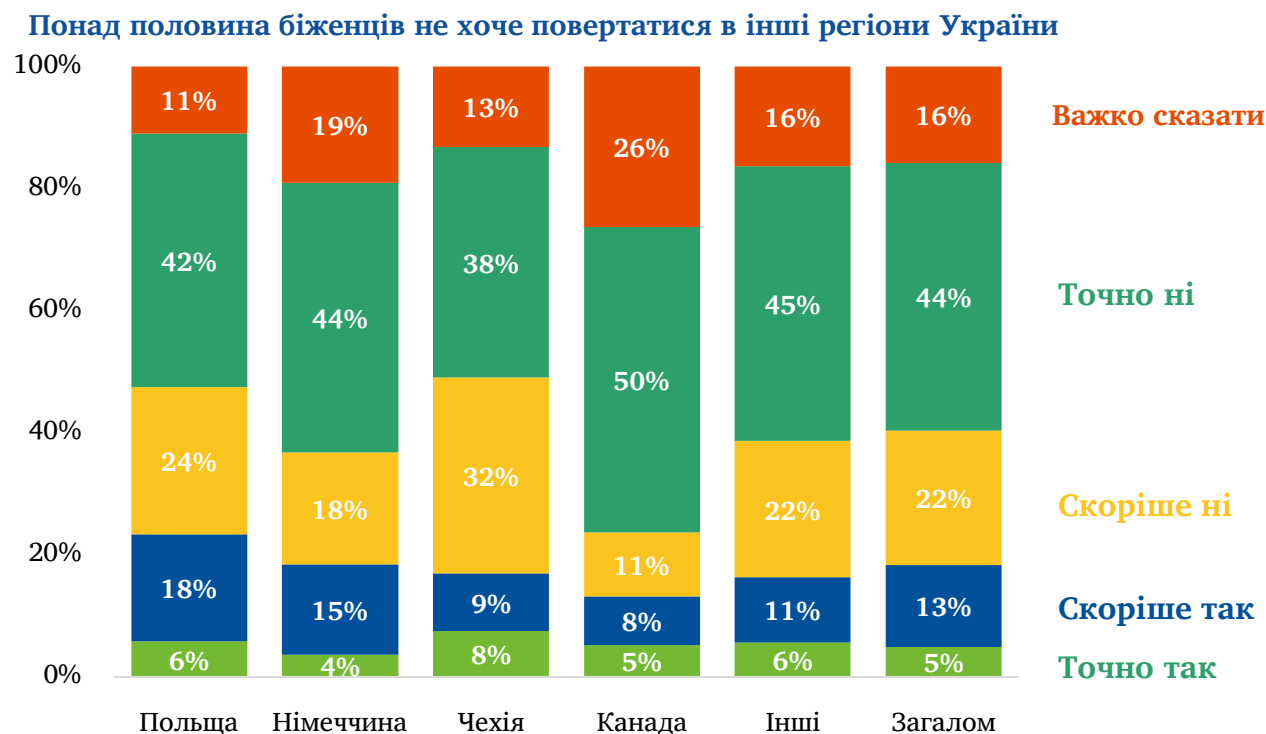
Примітка: макрорегіони за методологією КМІС: Західний макрорегіон – Волинська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Закарпатська, Хмельницька, Чернівецька області; Центральний макрорегіон – Вінницька, Житомирська, Сумська, Чернігівська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська, Київська області, м. Київ; Південний макрорегіон – Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Херсонська, Одеська області, АР Крим; Східний макрорегіон – Донецька, Луганська і Харківська області.

Лише невелика частина біженців (14%) готові повернутися до інших регіонів, а не у рідні, якщо мешкати там буде досі небезпечно (Рисунок 26 і Рисунок 27). Якщо порівнювати по регіонах, то найменш охочими повертатися в інші регіони є біженці, які виїхали зі Сходу і Півдня України (63% і 55% відповідно). Водночас, вони найбільше за інших готові повернутися до нерідного регіону: близько 20% тих, хто зі Сходу і з Півдня – тоді як загалом таких лише 14% серед усіх регіонів. Це, ймовірно, пов'язано з бажанням повернутися до України загалом та неможливістю повернутися до саме свого регіону через окупацію та бойові дії.

Цілком очікувано, що люди, які виїхали із Центру і Заходу України менш схильні повертатися в інші регіони, оскільки вважають свої порівняно безпечними: 65% відзначили це про Захід України, а 36% - про Центр.

За країнами перебування переважна більшість біженців не готова повертатись у інші, більш безпечні регіони України (Рисунок 27). Лише близько 20% в усіх країнах готові розглянути таку можливість.

Рисунок 27. Відповіді респондентів на запитання «Чи розглядали б Ви можливість повернення в Україну в безпечніший регіон замість Вашого рідного регіону, якщо у Ваш регіон повертатись буде ще небезпечно, або ж він не буде відбудований?», у розподілі за країнами, %

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

7.2. ЧИ ПЛАНУЮТЬ ДІТИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ ПОВЕРТАТИСЯ ДО УКРАЇНИ?

У поточній хвилі опитування ми також запитали дорослих українських біженців, чи хотіли б їхні діти повернутися до України, чи, навпаки, віддають перевагу життю за кордоном. Для дітей адаптація в новій країні часто проходить легше, ніж для їхніх батьків, особливо якщо вони відвідують місцеву школу, вивчають мову та знаходять нових друзів. Діти старшого шкільного віку можуть планувати вступ до місцевих університетів після закінчення школи та залишитися за кордоном навіть у разі, якщо їхні батьки вирішать повернутися в Україну. Тому, важливо враховувати й окремі преференції дітей, оскільки їхній вибір може впливати на рішення всієї родини.

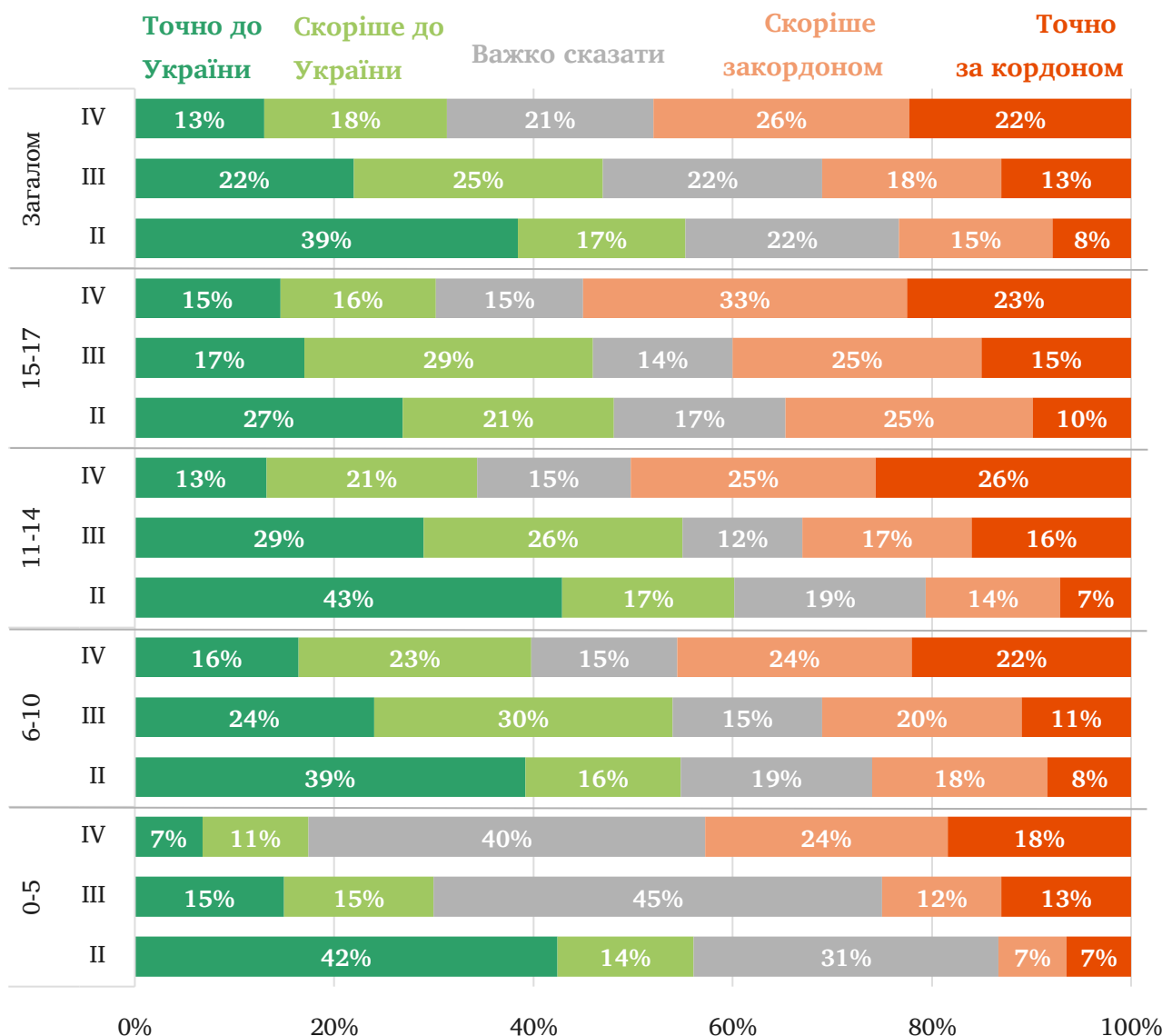
У цій хвилі ми оновили методологію розрахунку частки дітей серед біженців. Щоб уникнути подвійного обрахунку, ми враховуємо дітей пропорційно до кількості батьків, що перебувають за кордоном. Наприклад, якщо респондентка має дві дитини за кордоном, то для обрахунку вони визначаються як дві, якщо жінка виїхала без партнера, та як одна дитина, якщо жінка виїхала з партнером. Такий підхід дозволяє точніше оцінити кількість дітей, що припадають на одного дорослого за кордоном. Усі порівняння у тексті з попередніми хвилями є методологічно відповідними.

Рисунок 28 показує відповіді батьків на запитання щодо того, надають їхні діти перевагу поверненню в Україну чи життю за кордоном за віком дітей. За майже 2024 рік, частка дітей, які точно і скоріше хочуть повернутися до України, скоротилася до 13% і 18% відповідно і є меншою порівняно з дорослими (20% точно та 23% ймовірно). Окремо варто зауважити, що діти молодшого віку (0-5 років) найменше хочуть повернутися до України (7% точно і 11% ймовірно), що пов'язано з тим, що за них вирішують батьків і вони не налаштовані на те, щоб їхні діти поверталися. Окрім цього, велика частина дітей в цій групі народились за кордоном, або виїхали в несвідомому віці. Таким чином, вони не пам'ятають Україну і відповідно не сумують за нею.

Рисунок 28. Відповіді респондентів на запитання «Чи хоче ваша дитина повернутися до України чи залишитися за кордоном?» у розподілі за віком, %

Частка дітей, які точно хочуть повернутися до України, скоротилася за останні півроку «Чи хоче Ваша дитина повернутись до України чи залишитись за кордоном?»

Порівняння результатів другої (квітень-травень 2023), третьої (грудень 2023-січень 2024) і четвертої (листопад-грудень 2024) хвиль опитування.

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, квітень-травень 2023, грудень 2023 — січень 2024 і листопад-грудень 2024.

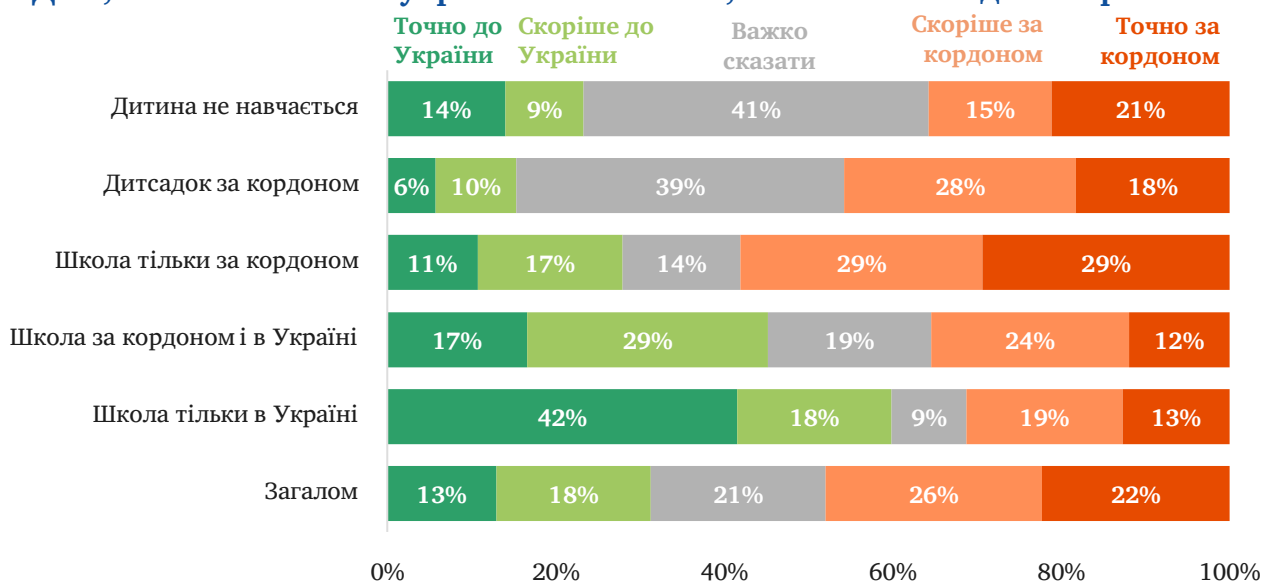
Якщо брати дітей більш старшого віку, то найменш налаштованими до повернення є діти старшого шкільного віку (15-17 років): 15% точно надають перевагу поверненню до України і 16% — скоріше). Це може бути пов'язаним з тим, що велика частина дітей цього віку може вступити до університетів за кордоном та залишитися там жити, навіть якщо їхні батьки повернуться. До того ж, 56% хлопців⁶² у цій віковій групі можуть бути більш схильними залишитися за кордоном через страх, що після повернення до України більше не зможуть виїхати через обмеження на виїзд чоловіків віком від 18 років. Для дівчат показник є схожим – 53% (28% точно хочуть залишитися за кордоном і 24% скоріше), але тут вже питання може стояти в їх асиміляції до поточного місця перебування і бажанням навчатися за кордоном.

Найбільше повертатися до України хочуть діти молодшого шкільного віку (6-10 років): 16% точно і 23% — скоріше. Це може бути пов'язано з тим, що діти цього віку ще не встигли повністю адаптуватися до нової країни, могли зберегти сильний емоційний зв'язок із домом і друзями в Україні.

Також ми подивилися, чи різняться бажання дітей щодо повернення до України з огляду на те, де вони здобувають освіту — у школі країни перебування чи дистанційно в Україні. Досить передбачувано, що діти, які мають контакт з українською школою,⁶³ більш схильні повернутися додому, ніж ті, хто навчається у школі за кордоном (див. Рисунок 29). Частка тих, то точно повернутися, зросла на 3 в.п. – до 42%, а тих, хто скоріше – навпаки скоротилася на 15 в.п. (з 33% до 18%).

Рисунок 29. Відповіді респондентів на запитання «Чи хоче ваша дитина повернутися до України чи залишитися за кордоном?» у розподілі за тим, де навчається дитина, %

Діти, які навчаються в українських школах, більш схильні до повернення

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Діти, які продовжують навчання в українських школах дистанційно, зберігають тісний зв'язок з українською культурою, мовою та освітньою системою. Це дозволяє їм підтримувати контакти з однокласниками та вчителями, формуючи відчуття приналежності до України. Для тих, хто планує

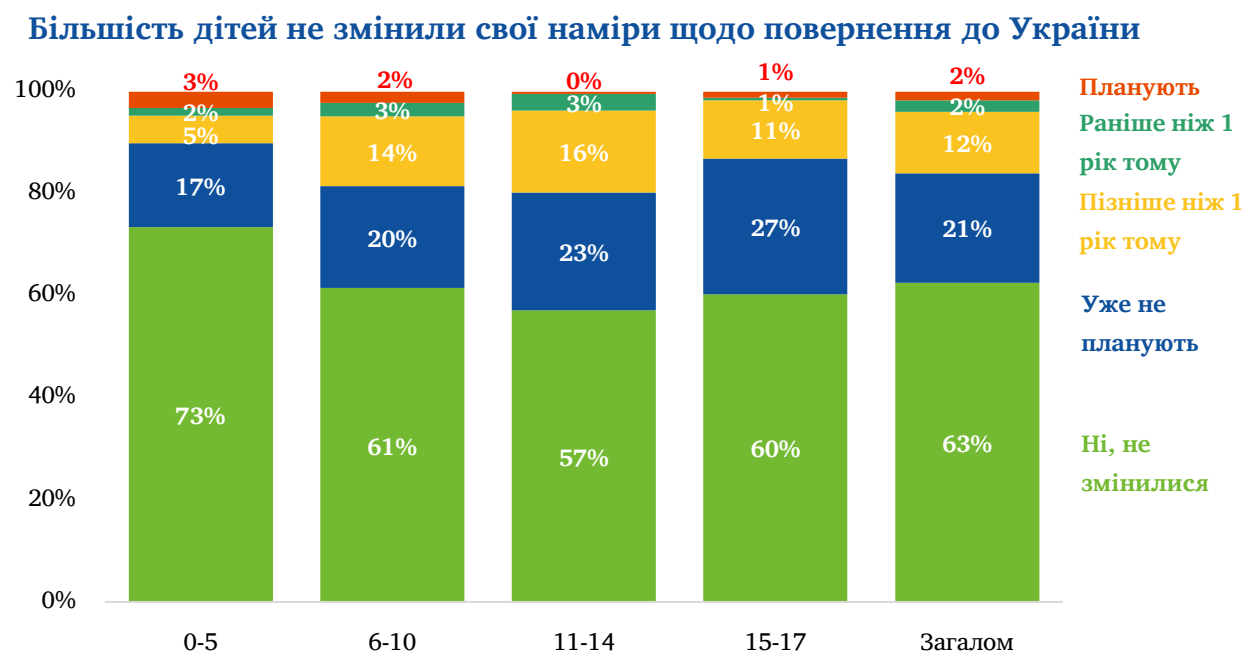
⁶² Це враховує відповіді осіб чоловічої статі, які точно (таких 18%) і скоріше за все (38%) хочуть повернутися до України, у віці 15-17 років згідно з 4-ї хвили опитування InfoSapiens.

⁶³ Мається на увазі, що дитина або навчається тільки в українській школі дистанційно, або поєднує навчання в українській школі і за кордоном.

повернутися, дистанційне навчання стає свідомим вибором, що забезпечить плавний перехід до навчання в Україні.

Водночас, діти, які навчаються в школах країни перебування, швидше адаптуються до нового середовища, інтегруються в місцеву культуру та створюють соціальні зв'язки. Це може знижувати їхнє бажання повернутися до України, оскільки нове середовище стає для них більш звичним і комфортним.

Рисунок 30. Відповіді респондентів на запитання «Чи змінилися наміри вашої дитини щодо повернення до України порівняно із намірами рік тому», %

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Варто зауважити, що у 63% дітей не змінилися плани щодо намірів повернутися до України порівняно з кінцем 2024 року (Рисунок 30). Водночас, 21% дітей більше схильні не повертатися до України взагалі, хоча до цього розглядали таку можливість, а 12% планують повертатися пізніше, ніж планували. Тоді як лише 2% схилиються повернутися до України раніше, ніж планували до цього.

7.3. ЧОМУ УКРАЇНСЬКІ БІЖЕНЦІ НЕ ПОВЕРТАЮТЬСЯ?

На основі опитування, проведеного Info Sapiens у листопаді-грудні 2024 року, 14% біженців не планують повертатися до України, а 24% ще не визначилися зі своїми планами на майбутнє. Тому ми спробували з'ясувати, що заважає їм повернутися на Батьківщину. Отримані припущення ми виокремили у такі категорії:

- Погіршення безпекової ситуацій та високий рівень невизначеності.** 32% опитаних очікують, що війна триватиме, але буде знаходитися в «замороженому» стані (приблизно як у 2015-2022 роках), тоді як 29% мають високий рівень невизначеності розвитку бойових дій, що може зупиняти їх повернення додому.
- Зруйноване житло.** У 6% біженців повністю зруйновано житло (найбільше таких біженців проживає у Великій Британії — 14%). Зрозуміло, що відсутність житла або можливість проживати там без перешкод не стимулюють українських біженців повертатися до своїх помешкань.

3. **Економічні мотиви.** 66% українських біженців зараз можуть дозволити собі купувати як повсякденні товари (їжу, одяг, взуття), так і предмети розкоші. Це майже відповідає довоєнному рівню, який становив 67%.

На додаток аж 66% українських біженців самостійно оплачують орендоване житло, а 9% живуть у власному помешканні або у родичів: найбільше таких українців проживає у Канаді (20%) й США (19%). Таким чином, достатньо високий дохід дозволяє покривати не тільки базові потреби, а й оренду житла, тому і збільшується ймовірність, що українські біженці будуть менш охочі повертатися до України, коли вже змогли облаштувати собі непогані умови для проживання в іншій країні.

До того ж, 49% українських біженців очікують, що через 3 роки, їх рівень життя покращиться порівняно з листопадом-груднем 2024 року. Найвищий цей показник серед людей віку 18-24 (69%) і тих, які проживають в США (57%), Німеччині (53%) й Канаді (52%).

4. **Асиміляція у країні перебування.** 43% українських біженців уже влаштувалися на роботу: найвищий цей відсоток в Італії (66%), Польщі (59%), Чехії (55%) та Канаді (54%). Крім цього, уже 39% біженців працюють за тією самою професією, що і в Україні до повномасштабного вторгнення (найбільше їх в Іспанії й США — 53% в обох країнах), а 13% — за суміжною.

36% українських біженців вже володіють мовою на достатньому та вільному рівнях в країні поточного перебування. Найбільше таких біженців в англomовних країнах – Великій Британії (63%), США (62%) й Канаді (52%). Також 63% українських біженців вже мають друзів/хороших знайомих серед місцевих жителів (іноземців).

Отже, ми бачимо, що багато українських біженців активно працюють за кордоном і більш ніж третина серед них працює за своєю спеціальністю. З одного боку, це чудовий приклад того, що люди змогли облаштувати своє життя після повномасштабного вторгнення і стали не лише чистими реципієнтами допомоги від держави, яка їх прийняла, але й платять податки. Але з іншого боку, налагодження життя за кордоном, на жаль, зменшує їхні шанси повернутися та застосувати набутий досвід для повоєнної відбудови країни, адже повернення до України — це фактично знову починати життя заново.

5. **Бажання жити за кордоном.** Коли дорослі українські біженці порівнюють, де їм подобається більше жити, то зараз вже більшості українських біженців подобається за кордоном більше, ніж в Україні – 42% проти 34%. Найбільше українських біженців, яким більше подобається за кордоном, ніж в Україні, проживає в Іспанії (52%), Італії (47%), Великій Британії (46%) та США (46%). Тоді як, найбільше до України хочуть повернутися біженці, які зараз знаходяться у Румунії (53%).

Серед дітей ситуація подібна, але там вищий відсоток тих, кому більше подобається жити за кордоном: 52% проти 28%. Таких дітей найбільше у Великій Британії (77%), Канаді (65%) й США (64%). Частка дітей, яким набагато більше подобається, є вищою, ніж серед дорослих (36% проти 24% відповідно).

До того ж, 52% українських біженців хочуть возз'єднатися зі своїми рідними саме за кордоном. Це, звісно, зумовить додатковий відтік українців за кордон та їхнє можливе укорінення там. Докладніше ознайомитися з розрахунками щодо можливого виїзду за кордон рідних біженців можна у Розділі 11.3.

8. ГРУПИ БІЖЕНЦІВ

Для того щоб краще зрозуміти, ким є українські біженці, ми провели кластерний аналіз. Як і в попередніх записках, ми використали метод k-modes. Зі списком змінних, які використовували для кластерного аналізу можна ознайомитись у Додатку 1. Варто зауважити, що через зміни до анкети, список змінних дещо відрізняється від змінних, які були використані у попередній хвилі, однак ці зміни не суттєві. У Додатку 2 ми додаємо додаткові графіки, які показують розподіл відповідей на запитання опитування за кластером. У двох попередніх записках ЦЕС ми уже робили кластерний аналіз на основі першої хвилі опитування біженців, яка була проведена у листопаді-грудні 2022 року, та третьої хвилі, яка проходила у грудні 2023-січні 2024 років.⁶⁴

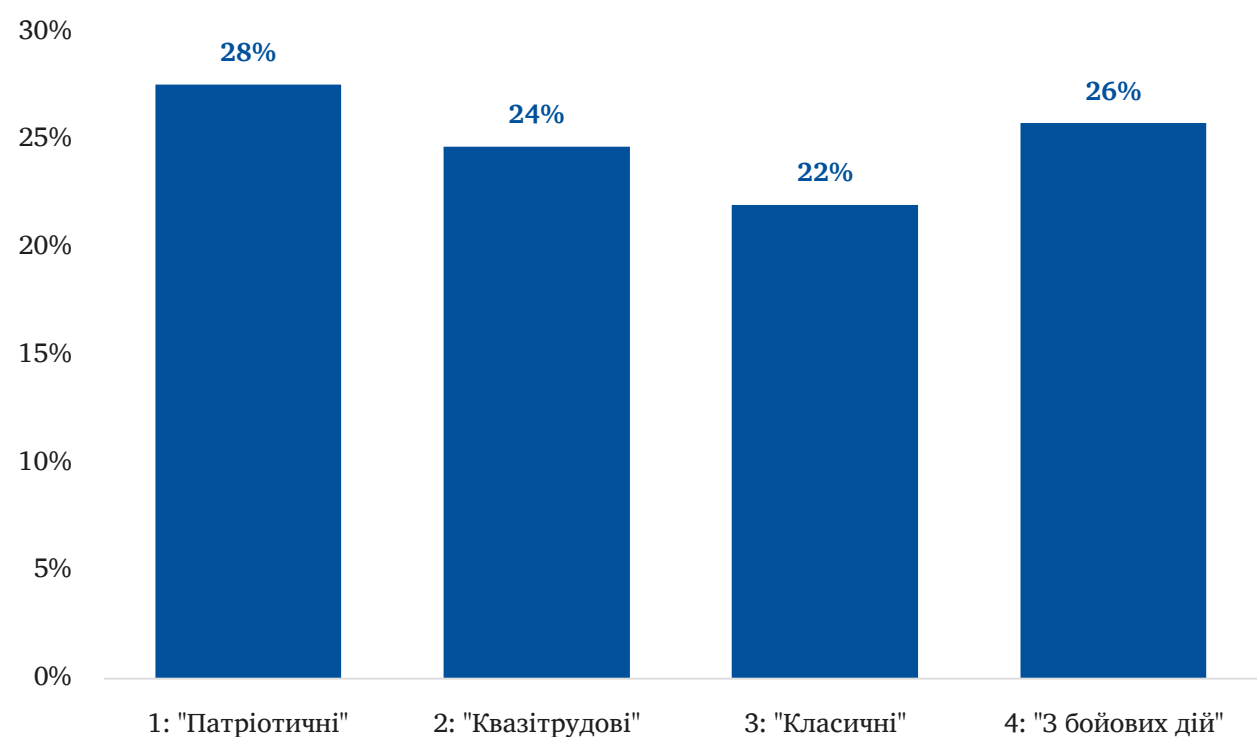
Нагадування: оскільки наше опитування не є панельним (для нової хвилі опитування ми випадковим чином обираємо нових респондентів, а не опитуємо людей з попередньої хвилі), ми не можемо прослідкувати, як змінилися плани та характеристики біженців у попередніх групах. Тож кожного разу ми робимо новий кластерний аналіз і виокремлюємо інші групи.

За результатами кластерного аналізу цього разу ми виокремили наступні чотири групи біженців: «патріотичні» (28% від усіх біженців, далі — кластер 1), «квазітрудова мігранти» (25% від усіх біженців, далі — кластер 2), «класичні біженці» (22% від усіх біженців, далі — кластер 3) та «люди з зони бойових дій» (26%% від усіх біженців, далі — кластер 4).

«Люди з зони бойових дій» - єдина група, яка залишається присутньою в усіх трьох хвилях опитування, тоді як інші групи змінювались. Це може бути пов'язане, по-перше, із тим, що деякі люди, які були за кордоном рік чи два роки тому, могли повернутись в Україну, а у інших, які залишались за кордоном, могли змінюватись враження від життя за кордоном, плани на майбутнє та фінансовий стан.

⁶⁴ Після кластерного аналізу першої хвилі опитування ми виокремили такі групи біженців: «класичні біженці», «квазітрудова мігранти», «професіонали» та «люди із зони бойових дій». За результатами аналізу третьої хвилі опитування, ми виділили наступні категорії: «люди із зони бойових дій», «самозабезпечені», «люди старшого віку» та «у процесі інтеграції».

Рисунок 31. Розподіл українських біженців за кластером

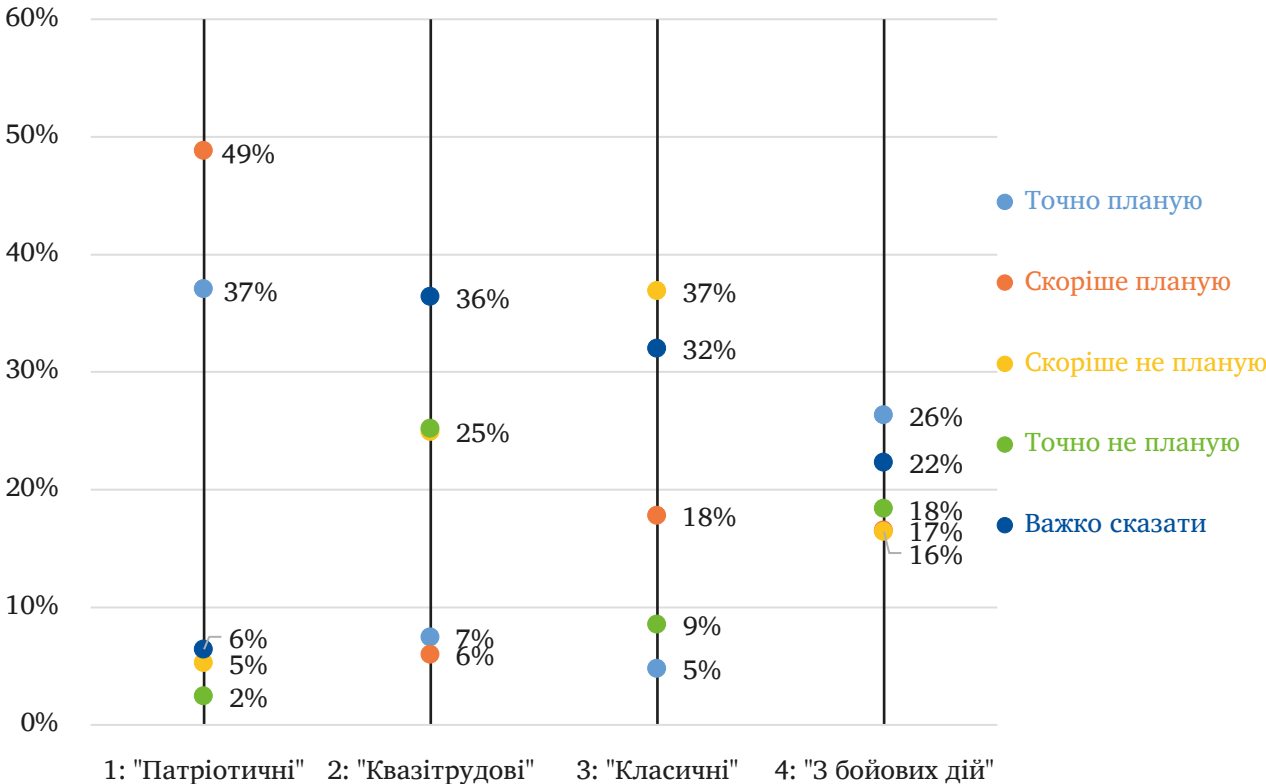

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

Далі ми докладно опишемо кожну групу.

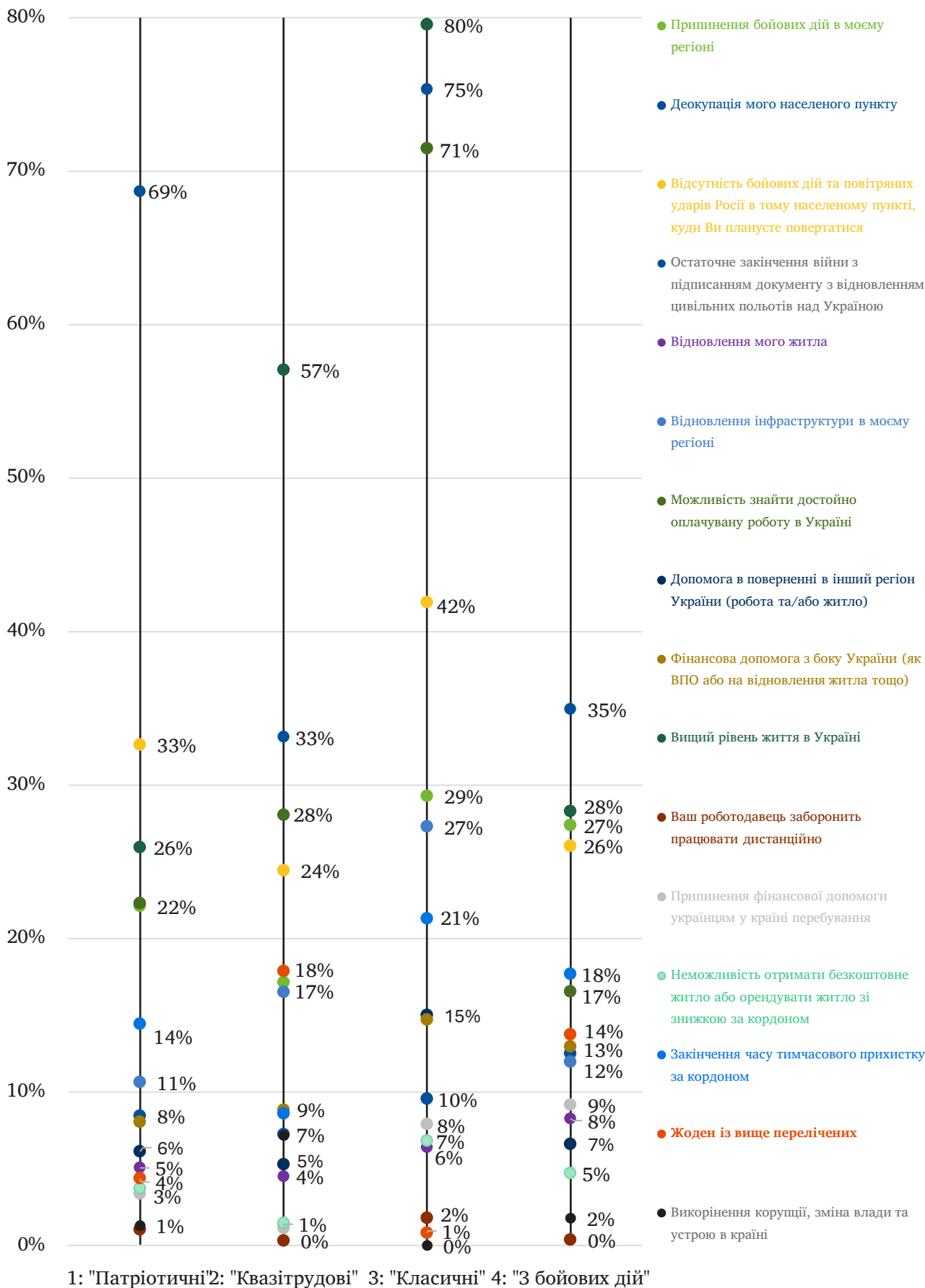
8.1. КЛАСТЕР 1: ПАТРІОТИЧНІ (28% ВІД УСІХ БІЖЕНЦІВ)

Рисунок 32. Розподіл відповідей на запитання «Чи плануєте Ви повернутись в Україну?», за кластерами

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

Рисунок 33. Розподіл відповідей на запитання «Які з цих факторів можуть стимулювати Вас повернутись в Україну?», за кластерами

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

Ця група характерна тим, що вони більше за інших сумують за Україною та хочуть повернутись. Так, наприклад, майже 86% респондентів з цієї групи кажуть, що точно або скоріше прагнуть повернутись із України, тоді як серед усіх біженців таких лише 43%. Відповідно, ці люди також вище оцінюють життя в Україні порівняно з життям за кордоном (62% порівняно з 34% серед усіх біженців надають перевагу життю в Україні). Також більше людей в цій групі порівняно з іншими хотіли б, щоб їх діти продовжували навчатись в Україні, а не за кордоном (лише 37% людей в цій групі, які мають дітей, хотіли б, щоб їх діти продовжували навчатись за кордоном після війни, порівняно з 67% серед усіх біженців).

Крім того, ці люди частіше побоюються, що можуть зіткнутися з труднощами у забезпеченні свого життя за кордоном. Так, наприклад, 28% респондентів в цій групі сказали, що вони бояться, що точно чи скоріше не зможуть отримати адекватну медичну допомогу за кордоном (порівняно з 18% серед усіх біженців). Люди з цієї групи також більш оптимістичні щодо завершення війни: 31% вважають, що протягом наступних трьох років війна повністю закінчиться (порівняно з 21% серед усіх біженців) і лише 4% вважають, що ситуація на фронті погіршиться (порівняно з 9% серед усіх біженців). Люди з цієї групи також набагато більше їздили до України після виїзду за кордон: серед них 64% повертались в Україну хоча б один раз, порівняно з 44% серед усіх.

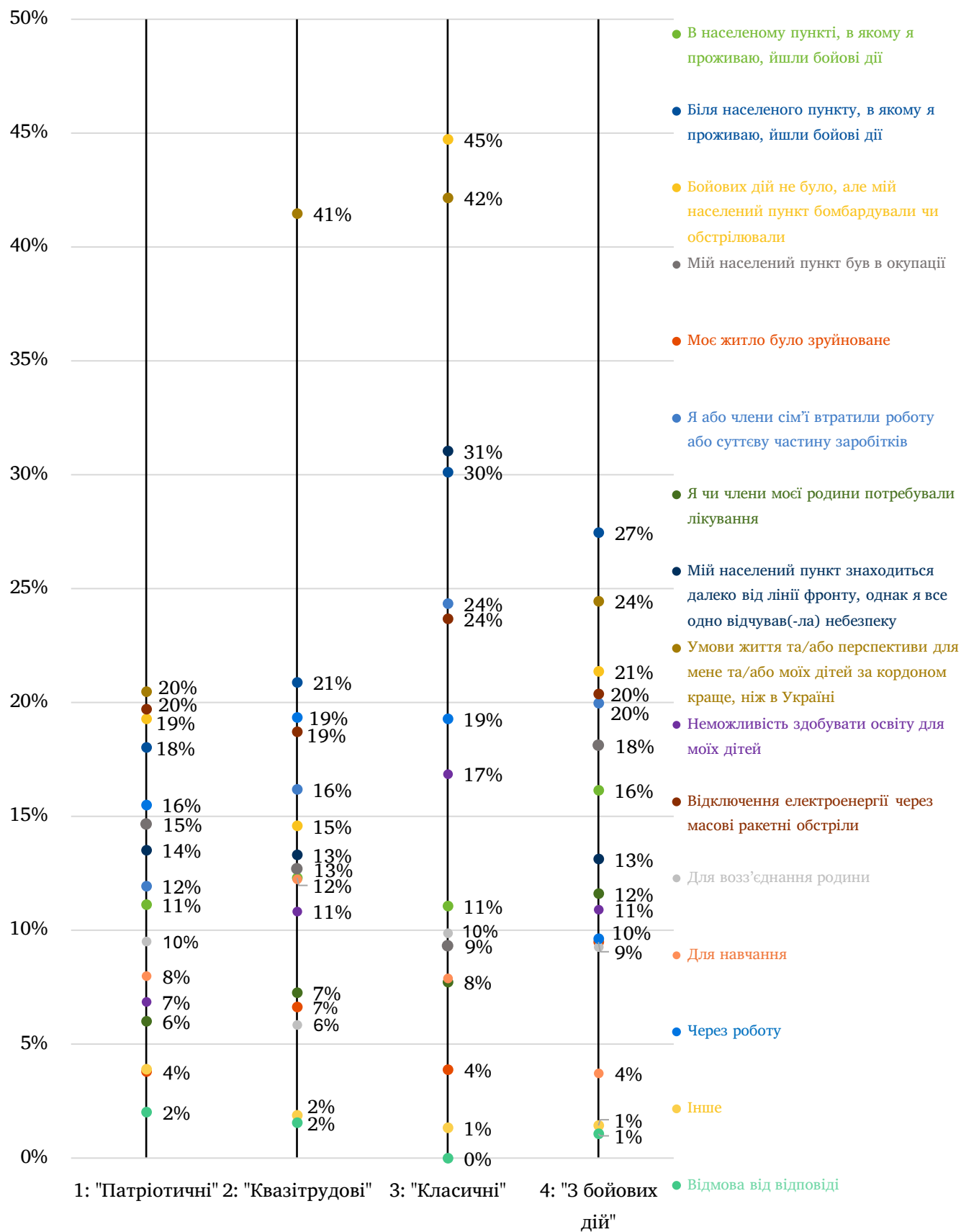
Загалом, в цій групі дещо менше чоловіків, ніж серед біженців в цілому (32% проти 38% серед усіх). Вони також дещо менш схильні проживати в Німеччині, порівняно з іншими біженцями (12% проти 20% серед усіх біженців). Найпопулярнішою країною перебування серед людей в цій групі є Польща: в ній проживають 21% людей з цього кластера (порівняно з 18% серед усіх біженців).

38% респондентів з цієї групи не мають жодних друзів серед місцевих мешканців (порівняно з 28% серед усіх респондентів). Вони також отримують менше допомоги в країні перебування: лише 12% забезпечені житлом від держави (порівняно з 28% серед усіх біженців), 15% отримують соціальні виплати (порівняно з 36% серед усіх біженців), а 62% не отримують жодної допомоги (порівняно з 38% серед усіх біженців). Натомість, ці люди більш схильні працювати дистанційно на українську компанію (16% проти 10% серед усіх біженців) та менш схильні працювати в країні перебування (33% проти 42%).

Для них найбільш важливим фактором при прийнятті рішення про повернення є остаточне закінчення війни. Цей фактор назвали важливим 69% респондентів з цієї групи та лише 53% серед усіх біженців. Водночас, для людей з цього кластера менш важливими є економічні фактори. Так, лише 22% серед них називають можливість знайти добре оплачувану роботу в Україні важливим фактором (33% серед усіх біженців) і лише 25% вважають вищий рівень життя в Україні важливим (46% серед усіх).

Люди з цієї групи були менш схильні виїжджати через економічні причини чи незадовільну якість життя в Україні. Так, лише 12% людей в цій групі виїхали через втрату роботи (порівняно з 18% серед усіх), а 20% виїхали через незадовільну якість життя в Україні (порівняно з 31% серед усіх).

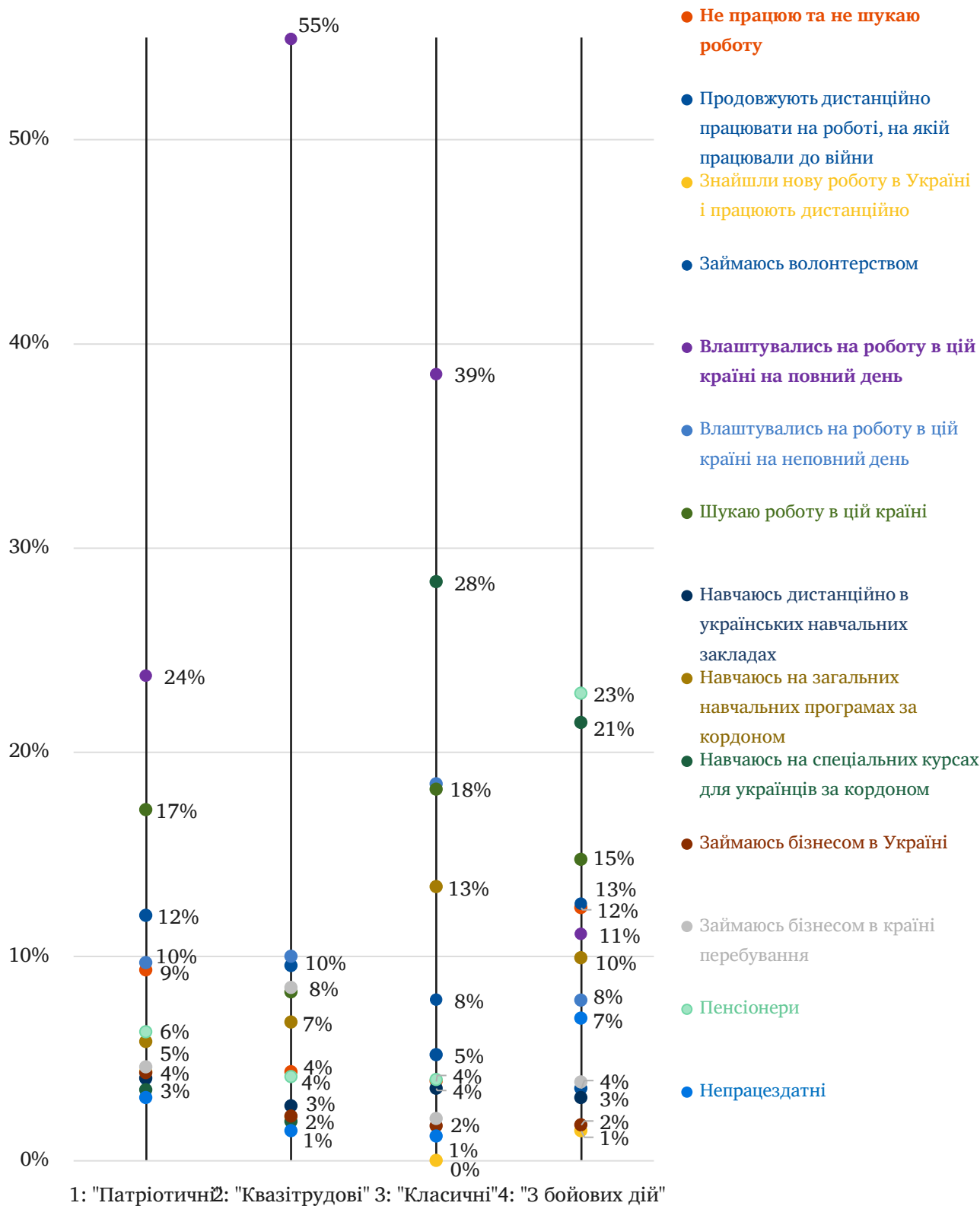
Рисунок 34. Причини виїзду за кордон, за кластерами

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

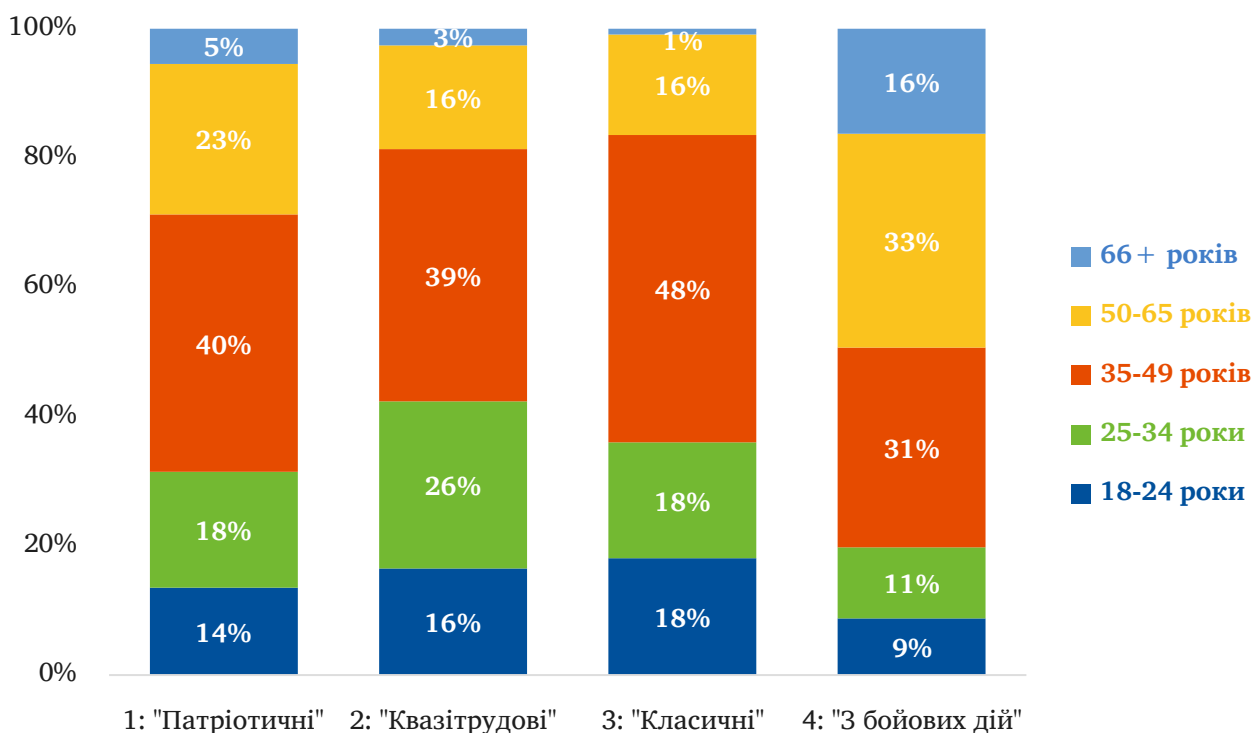
8.2. КЛАСТЕР 2: КВАЗИТРУДОВІ МІГРАНТИ (25% ВІД УСІХ БІЖЕНЦІВ)

Рисунок 35. Поточний статус зайнятості, за кластерами

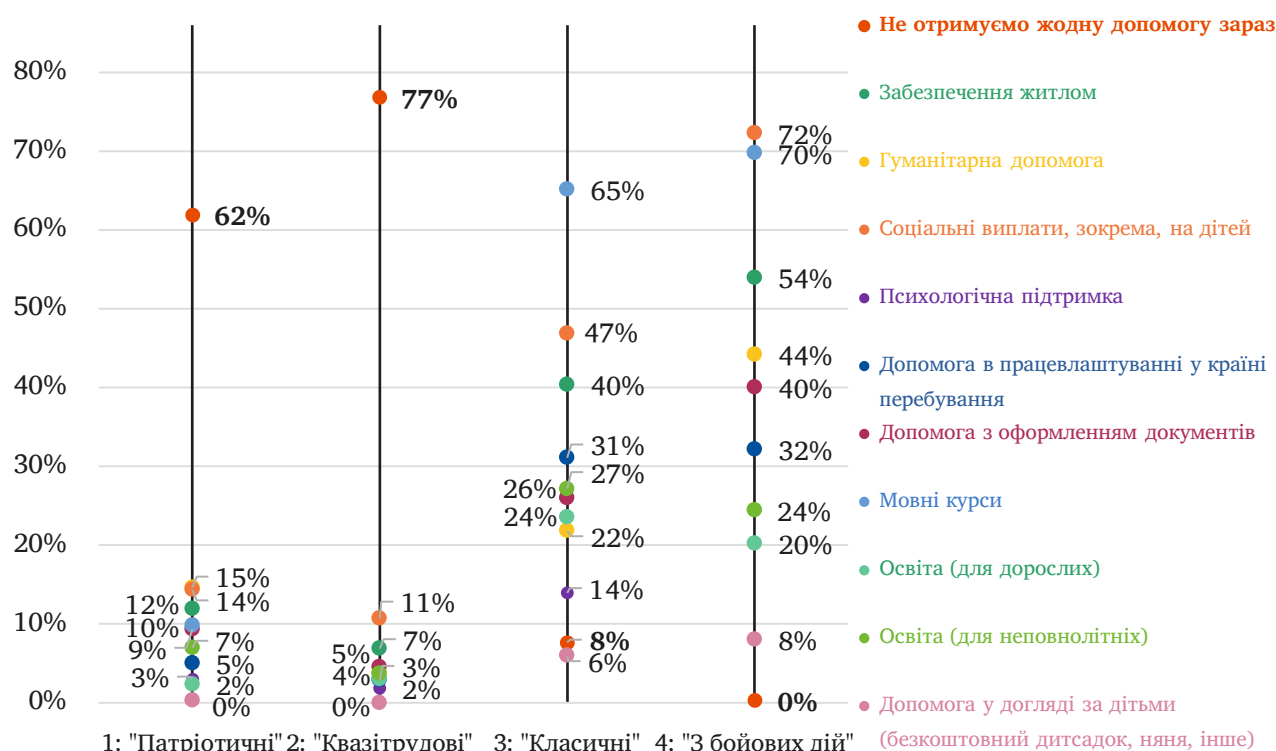
Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

Рисунок 36. Розподіл за віковими групами та кластерами

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

Рисунок 37. Розподіл відповідей на запитання «Вкажіть, чи отримуєте Ви наступну допомогу в країні перебування зараз?», за кластерами

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

Основними характеристиками цієї групи є те, що вони більш схильні за інші групи працювати в країні перебування (73% порівняно з 47% серед усіх біженців) та більш мотивовані економічними, а не безпековими факторами. Так, наприклад, лише 33% серед респондентів в цій групі зазначили, що остаточне закінчення війни буде важливим фактором при прийнятті рішення щодо повернення (порівняно з 53% серед усіх біженців). Натомість, люди в цій групі є більш схильними бути мотивованими вищим рівнем життя в Україні (57% проти 46% серед усіх біженців), або ж відповідати що ніщо не може мотивувати їх повернутись до України (18% проти 9% серед усіх біженців).

Загалом, ці люди менш налаштовані на повернення в Україну і більш прив'язані до життя в поточній країні. Лише 13% із них точно або скоріше планують повернутися до України (порівняно з 43% серед усіх біженців). Вони більше за інші хочуть, щоб їх діти продовжували навчання за кордоном (85% проти 67% серед усіх біженців) та лише чверть з них відвідувала Україну після виїзду за кордон (порівняно з 44% серед усіх біженців). Окрім того, 64% респондентам цієї групи більше подобається життя за кордоном ніж в Україні (порівняно з 49% серед усіх біженців).

В цій групі більше чоловіків порівняно з іншими групами - це єдина група, в якій чоловіків більше, ніж жінок, хоча й не набагато (51% чоловіків і 49% жінок, тоді як серед усіх біженців чоловіків 38%). Це може бути пов'язано із тим, що більша частка людей з цієї групи виїхали до початку повномасштабного вторгнення, коли ще не було обмежень на виїзд чоловіків. Серед них 19% виїхали до повномасштабного вторгнення (порівняно з 11% серед усіх респондентів).⁶⁵

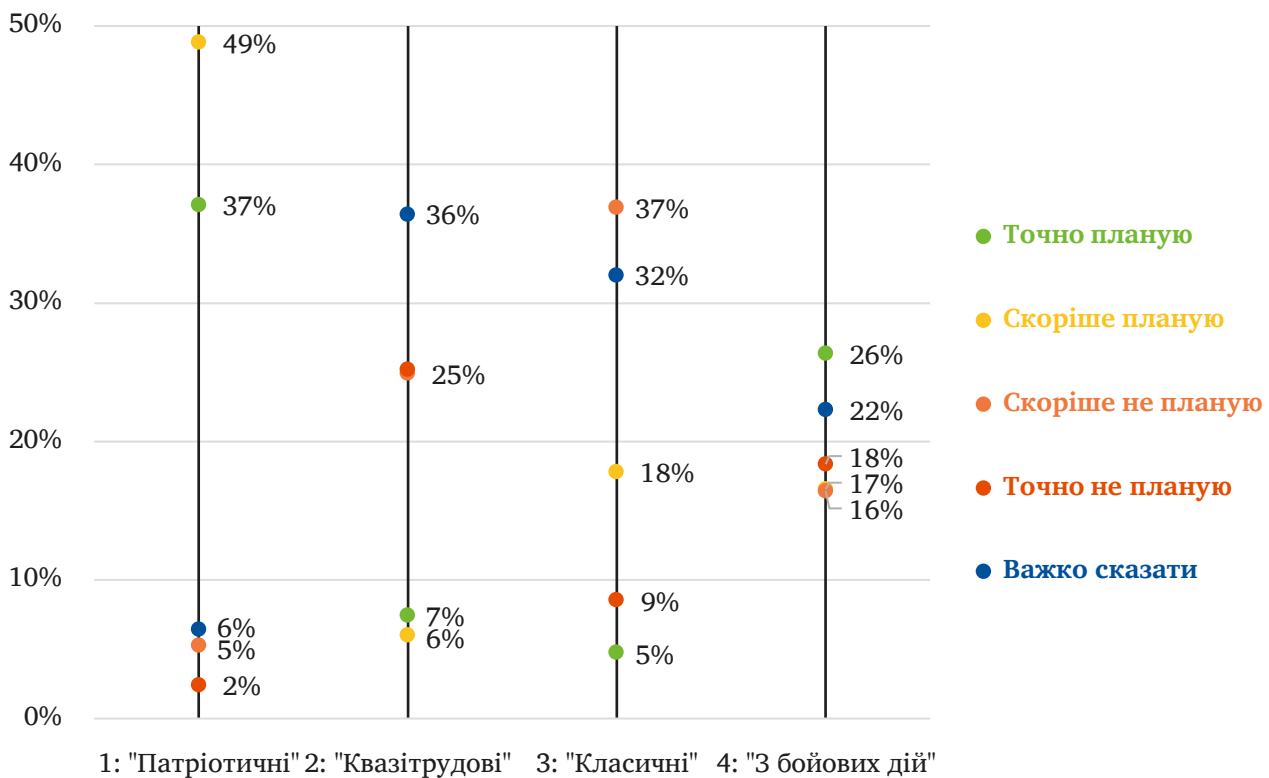
Люди з цього кластера більш схильні знаходитись в Польщі (28% порівняно з 18% серед усіх респондентів) та менш схильні перебувати в Німеччині (10% порівняно з 19% серед усіх опитаних). Люди в цій групі також дещо молодші ніж середньостатистичний респондент: 42% із них ще не досягли 35 років (порівняно з 32% серед усіх). З цим може також бути пов'язано те, що ці люди були більш схильні виїжджати самостійно, без партнера чи дітей: 27% людей з цієї групи виїхали самостійно порівняно з 19% серед усіх українців. Через свій молодий вік, багато людей з цієї групи ще не встигли створити родину.

Вони знають мову країни перебування краще, ніж інші групи: 29% знають мову на рівні B2 чи вище, порівняно з 18% серед усіх біженців. Оскільки люди з цієї групи здебільшого не мають бажання повертатись в Україну, те, що вони вчать місцеву мову більш інтенсивно, є логічним.

Порівняно з іншими групами, люди в цій групі менш схильні отримувати соціальну допомогу: 77% не отримують жодної допомоги, порівняно з 37% серед усіх. Це може бути, по-перше, пов'язано з тим, в яких країнах знаходяться люди з цієї групи: як зазначалось вище, вони менш схильні жити в Німеччині, в якій високі соціальні виплати, і більш схильні жити в Польщі, де соціальні виплати набагато менш поширені. Окрім того, оскільки вони планують залишатись за кордоном, у них є більше стимулів інтегруватись в місцевий ринок праці, порівняно з тими, хто хоче лише переречекати війну за кордоном. Іншою причиною може бути те, що люди в цій групі відносно більш забезпечені: 55% із них можуть дозволити собі купити будь-що в будь-який час або будь-що, окрім квартири чи машини (порівняно з 39% серед усіх респондентів).

⁶⁵ Однак, чоловіки, які виїхали за кордон нелегально після початку повномасштабного вторгнення можуть казати неправду про дату свого виїзду через ефект соціальної бажаності тож ця оцінка може переоцінювати кількість респондентів, які виїхали до початку повномасштабного вторгнення.

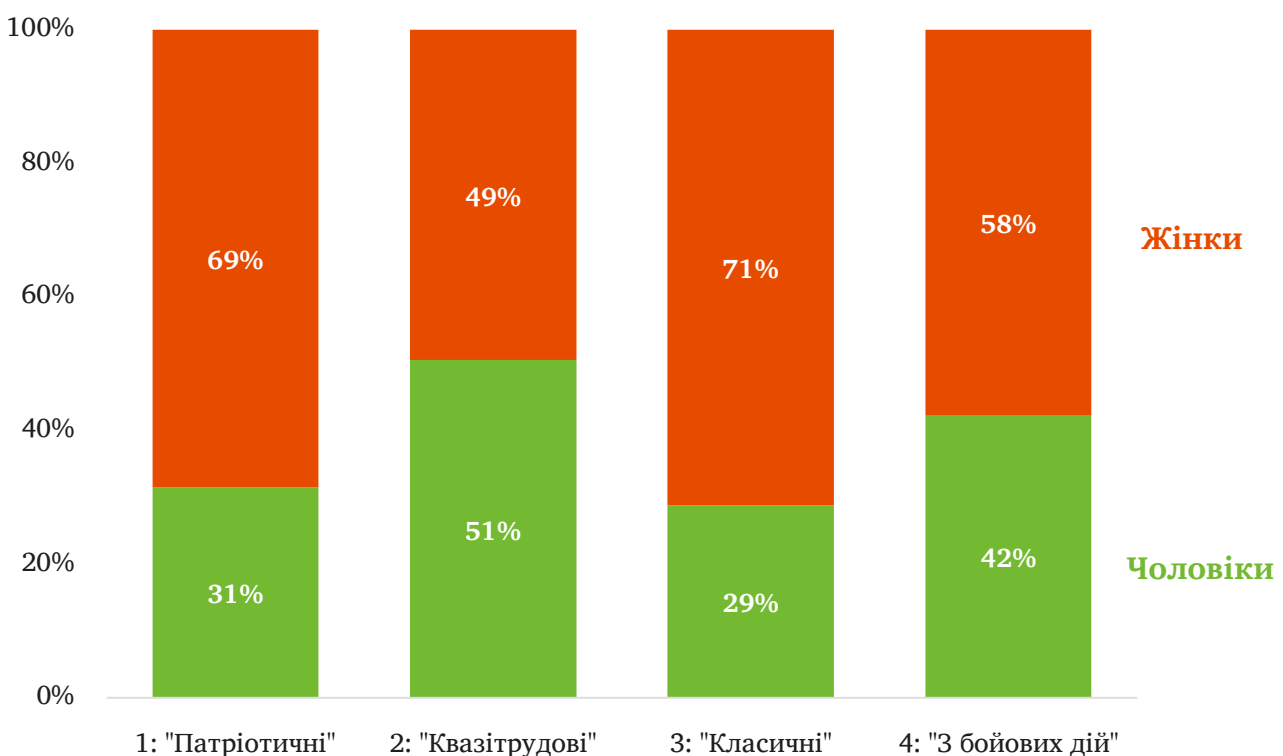
Рисунок 38. Розподіл відповідей на запитання «Чи плануєте ви повернутись в Україну?», за кластером

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

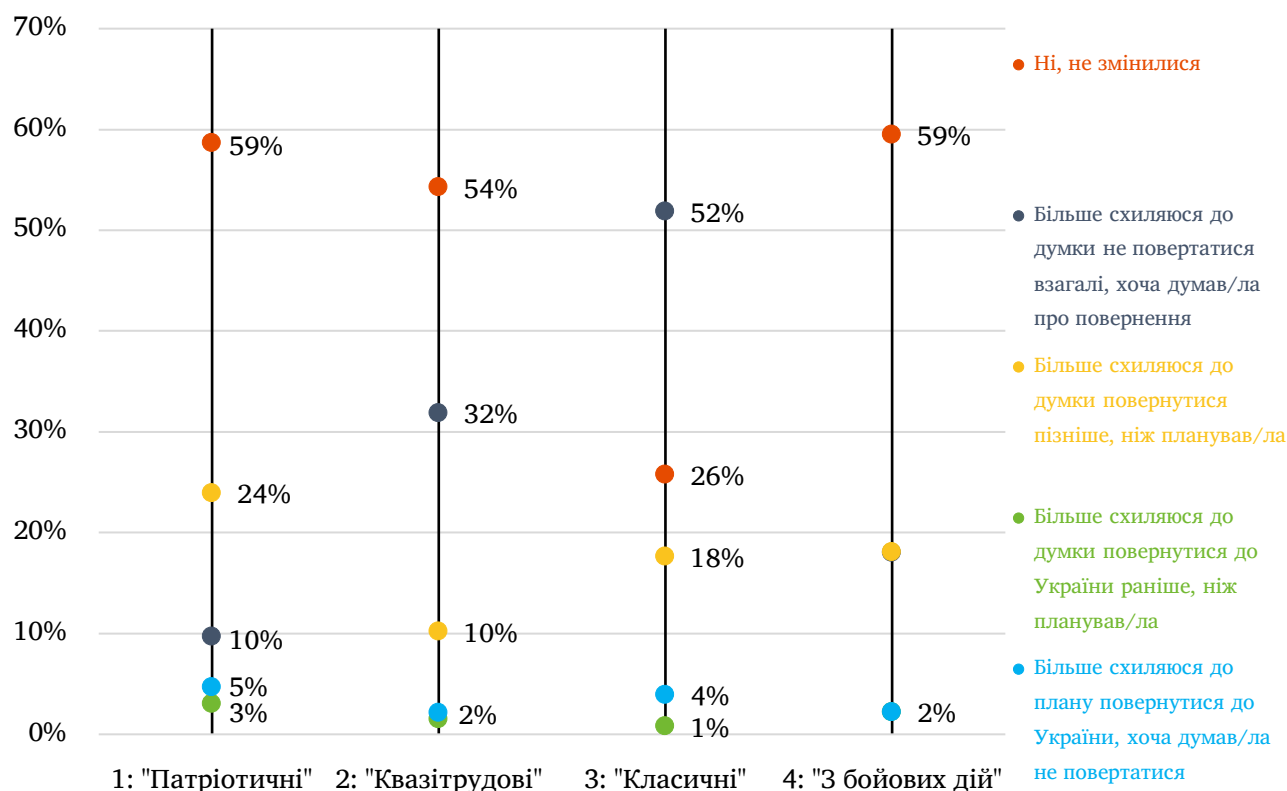
8.3. КЛАСТЕР 3: КЛАСИЧНІ БІЖЕНЦІ (22% ВІД УСІХ БІЖЕНЦІВ)

Рисунок 39. Розподіл за статтю та кластером

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

Рисунок 40. Розподіл відповідей на запитання «Скажіть, чи змінилися Ваші наміри щодо повернення до України порівняно із Вашими намірами рік назад?», за кластером

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

Ця група найбільше відповідає загальноприйнятому портрету середньостатистичного біженця з України: по-перше, вони частіше за інші групи виїжджали на самому початку повномасштабної війни: 54% із них виїхали між 24 лютого і кінцем березня 2022 року. Серед усіх біженців в цей період виїхало лише 39%. Окрім того, люди з цієї групи частіше виїжджали за кордон з неповнолітніми дітьми (43% порівняно з 32% серед усіх респондентів). Ці люди також більш схильні отримувати соціальну допомогу у країні перебування, ніж середньостатистичний респондент (лише 8% серед них не отримували жодної допомоги, порівняно з 37% серед усіх біженців). Так як біженці в класичному розумінні вмотивовані в першу чергу безпековими, а не економічними факторами, для людей з цієї групи саме безпекові фактори є найважливішими при прийнятті рішення щодо повернення. Особливо важливим для цієї групи є остаточне закінчення війни: воно є важливим для 72% респондентів в цій групі, порівняно з 53% серед усіх.

Люди з цієї групи більш схильні перебувати в Німеччині (30% проти 20% серед усіх). Серед них також більше жінок (71% порівняно з 62% серед усіх біженців), людей віком 35-49 років (48% проти 39% серед усіх респондентів). До війни 80% із них працювали або мали власний бізнес (порівняно з 71% серед усіх опитаних), тоді як зараз вони працюють в країні перебування (57% порівняно з 43% серед усіх біженців), або ж навчаються на спеціальних курсах для українців (28% порівняно з 13% серед усіх).

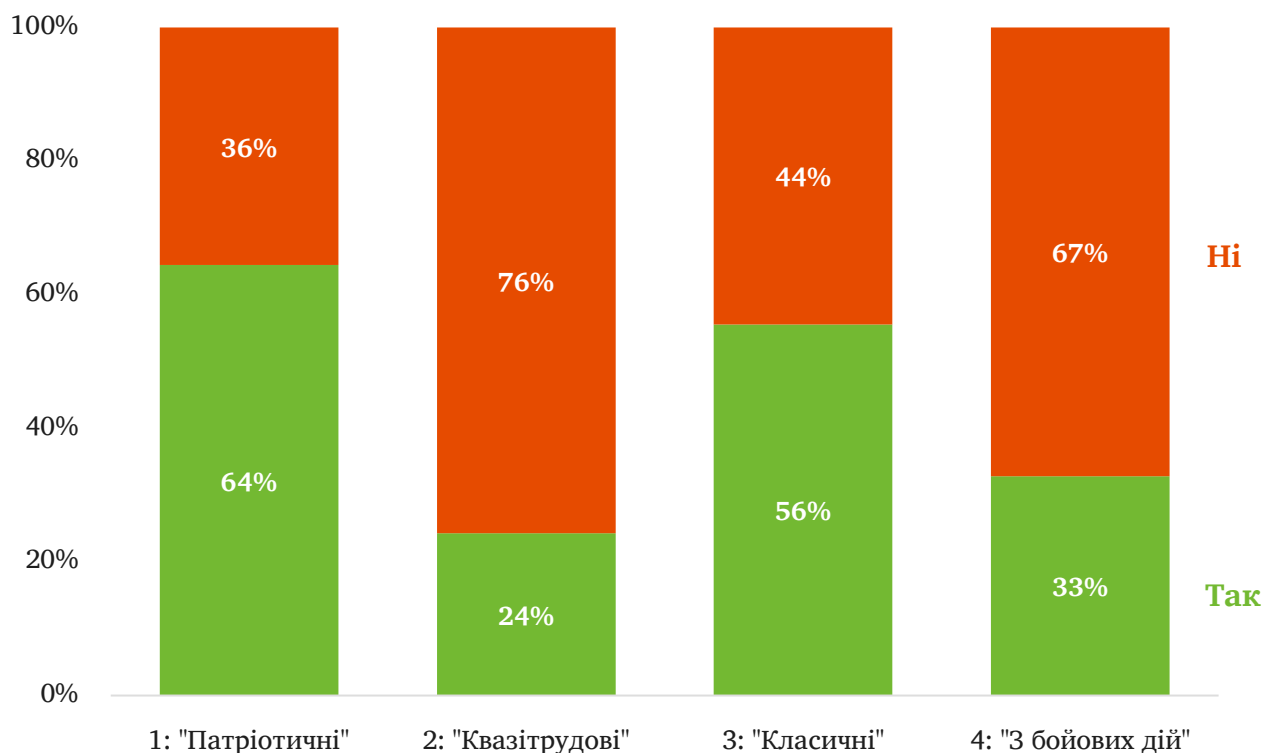
Цікавим є те, що ця група найбільше змінила свою думку щодо повернення в Україну за останній рік. Так, 52% із них (порівняно з 27% серед усіх біженців) змінили свою думку та зараз більш схилиються до думки не повертатись в Україну взагалі. Дивлячись у майбутнє, лише 7% із них вважають, що через три роки вони будуть жити в Україні (порівняно з 21% серед усіх). Лише 23% із них точно або скоріше

планують повернутись до України (порівняно з 43% серед усіх біженців). Також лише 38% із них життя в Україні подобається більше, тоді як серед усіх респондентів таких 51%.

Ці люди є оптимістичними щодо власного економічного становища: 58% із них вірять, що їх рівень життя покращиться протягом наступних трьох років (порівняно з 49% серед усіх), але песимістичними щодо війни в Україні: лише 15% вірять, що протягом трьох років війна закінчиться повністю (порівняно з 21% серед усіх біженців).

Фактично, з людьми в цьому кластері найкраще спрацювали політики інтеграції країн, де вони перебувають - за майже три роки вони успішно адаптувалися до життя в новій країні.

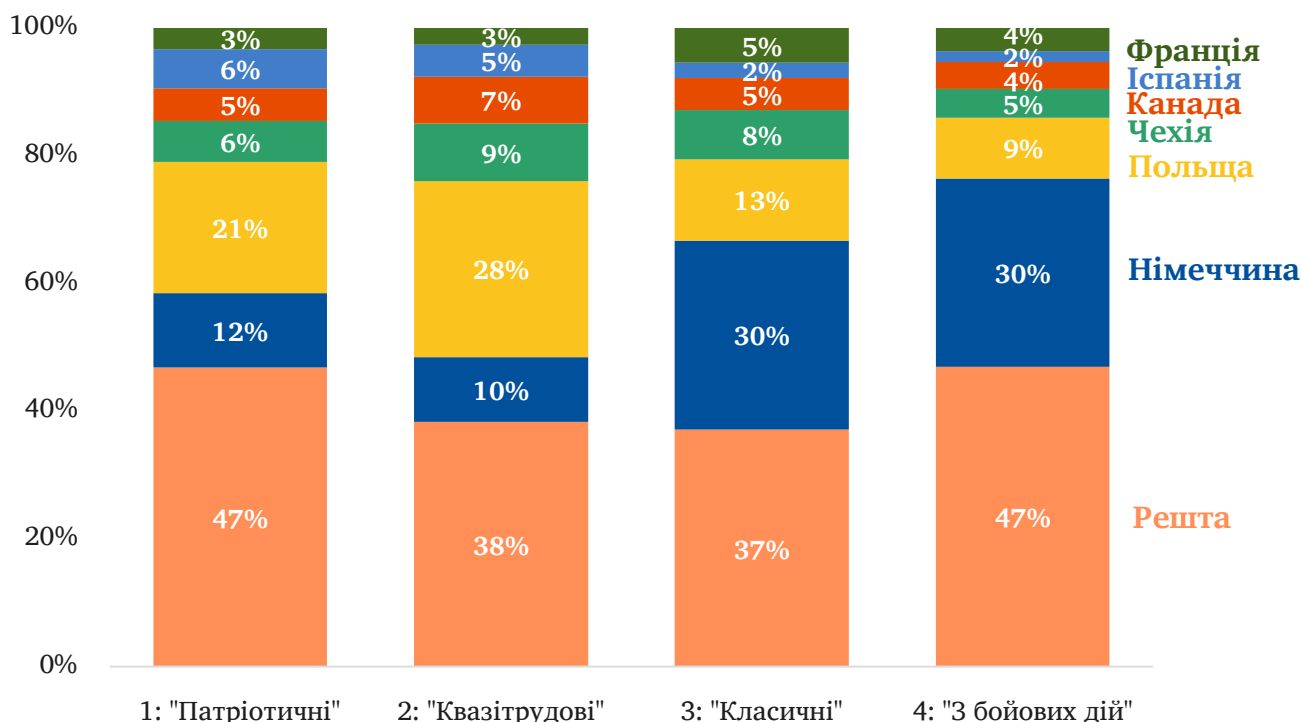
Рисунок 41. Розподіл відповідей на запитання «Чи їздили ви до України під час повномасштабного вторгнення після того, як виїхали за кордон?», за кластерами

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

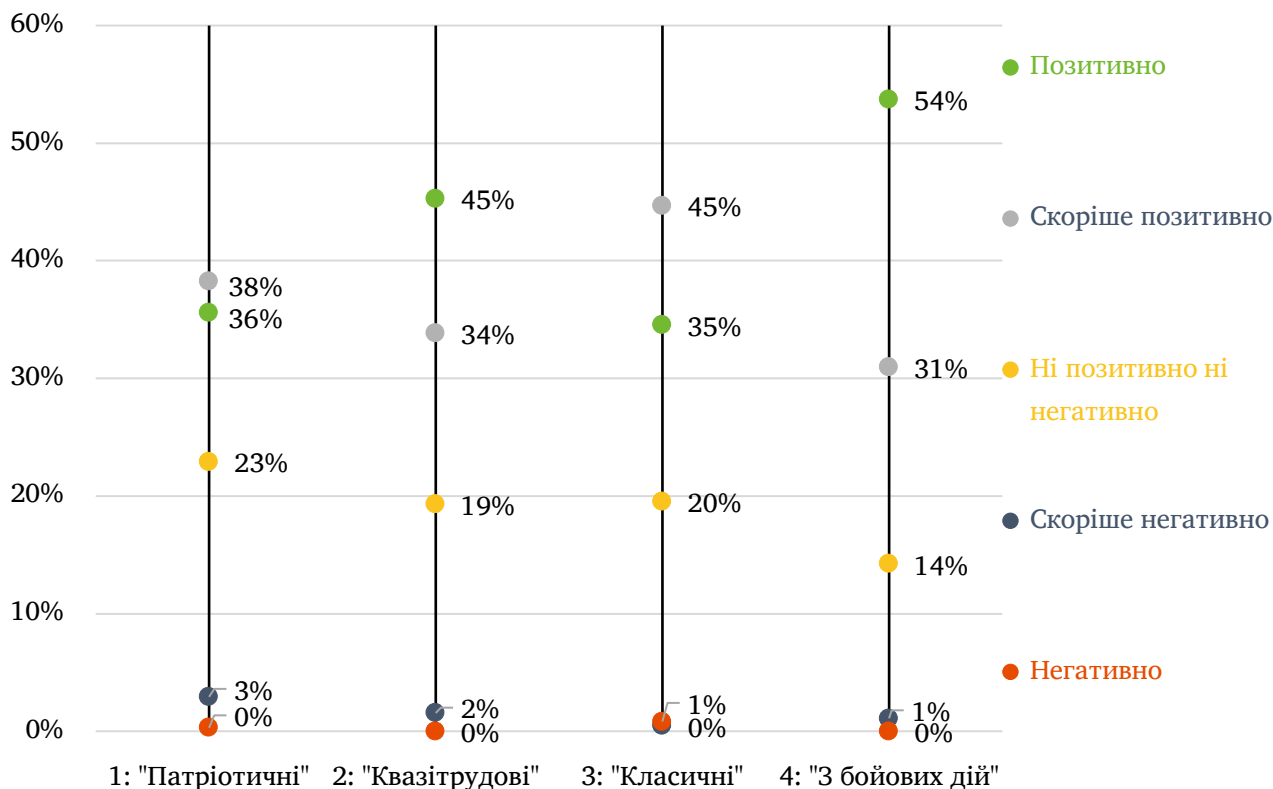
8.4. КЛАСТЕР 4: ЛЮДИ З ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ (27% СЕРЕД УСІХ БІЖЕНЦІВ)

Рисунок 42. Поточна країна перебування, розподіл за кластерами

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

Рисунок 43. Розподіл відповідей на запитання «Як загалом оцінюєте ставлення місцевих жителів до Вас?», за кластерами

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024

За назвою цієї групи зрозуміло, що люди були змушені покинути свій дім через активні бойові дії у їхньому рідному регіоні або ж окупацію. Люди з цього кластера більш схильні за інших походити з Харківської (18% від усіх людей у цій групі) та Донецької (17%) областей. Основними причинами виїзду за кордон були бойові дії у їхньому рідному населеному пункті (16% респондентів у цій групі) або біля нього (28%), окупація (18%), руйнування житла (10%). Економічні причини теж були важливими, однак менше ніж для респондентів з інших груп: так, для 25% важливими були кращі умови життя за кордоном для їхніх дітей (порівняно з 31% серед усіх респондентів).

Люди з цієї групи були більш схильні обрати проходження опитування російською мовою (27% порівняно з 18% серед усіх респондентів). Майже третина (30%) із них живе у Німеччині (порівняно з лише 20% серед усіх респондентів). Польща є менш популярною - там перебуває тільки 9% із них (порівняно з 18% серед усіх респондентів). Також відносно популярною є Велика Британія - туди виїхали 6% із них і лише 3% серед усіх біженців. У цій групі також більше людей старшого віку: 33% із них 50-65 років (порівняно з 22% серед усіх біженців), а 16% - більше 65 років (порівняно з 7% серед усіх біженців). Порівняно з іншими групами, вони більш схильні жити за кордоном з повнолітніми дітьми (18% порівняно з 14% серед усіх) та онуками (8% порівняно з 5% серед усіх). Це є логічним зважаючи на те, що вони в середньому старші за середньостатистичного біженця. Вони знають мову країни перебування гірше порівняно з іншими біженцями. Так, 17% із них взагалі не знають мову країни перебування (порівняно з 12% серед усіх біженців), а 45% знають мову лише на мінімальному рівні, A1 (порівняно з 31% серед усіх біженців). Вони найкраще оцінюють ставлення місцевих мешканців до себе: це єдина група, серед якої більше половини респондентів (54%) сказали, що відчувають точно позитивне ставлення місцевих мешканців до себе (серед усіх респондентів таких 42%).

Люди з цього кластера також менше відвідували Україну порівняно з іншими біженцями: серед них 67% не відвідували Україну після виїзду за кордон (порівняно з 56% серед усіх біженців). Це не дивно, адже велика частина із них виїхала з регіонів, які окуповані чи знаходяться в зоні активних бойових дій, тож повертатись туди небезпечно. Люди в цій групі також відносно бідніші порівняно з іншими групами, як до повномасштабного вторгнення, так і зараз. До повномасштабного вторгнення 18% респондентів з цієї групи вистачало доходів лише на їжу, або не вистачало навіть на їжу (порівняно з 12% серед усіх біженців). Хоча ця частка знизилась до 15%, вона все одно вище ніж в інших групах (11%).

Ця група отримує найбільше допомоги у країні перебування. 54% забезпечені житлом від держави (порівняно з 28% серед усіх біженців), 44% отримують гуманітарну допомогу (21% серед усіх), 72% - соціальні виплати (36% серед усіх) і лише 0,4% не отримують жодної підтримки (38% серед усіх). Високий рівень підтримки може бути пов'язаним із тим, що велика частка людей з цієї групи виїхали до Німеччини - країни зі щедрими соціальними виплатами, натомість в Польщу, в якій рівень соціальних виплат є низьким, виїхало відносно небагато людей з цієї групи. Окрім того, так як багато з людей в цій групі є людьми старшого віку, вони можуть мати право отримувати пенсійне забезпечення, або ж інші виплати пов'язані з непрацездатністю. Так, до повномасштабного вторгнення чверть із них були пенсіонерами (порівняно з 12% серед усіх опитаних), а 6% були непрацездатними (порівняно з 3% серед усіх біженців). Зараз частка пенсіонерів дещо зменшилась - до 23% - можливо, деякі із них вирішили або були змушені шукати роботу в країні перебування. Окрім того, велика

частина (21%) із них наразі навчаються на спеціальних курсах для українців - за відвідування яких часто також надаються соціальні виплати.

Цікавим також є те, що тоді як серед цієї групи частка тих, хто хоче скоріше чи точно повернутись, є майже ідентичною до частки серед усіх біженців (43%), люди в цій групі є більш впевненими щодо своїх планів. Так, вони більш схильні точно планувати своє повернення до України (26% порівняно з 20% серед усіх), але водночас також більш схильні точно не планувати своє повернення (18% порівняно з 14% серед усіх). Вони також найменше змінювали свою думку щодо повернення: за останній рік 59% із них не змінили свою точку зору щодо повернення (порівняно з 51% серед усіх). Через сталість їх планів, ті фактори, які можуть змусити інших біженців повернутись, є менш переконливими для респондентів з цієї групи. Так, наприклад, лише для 35% біженців з цієї групи остаточне закінчення війни стимулюватиме їх до повернення (порівняно з 53% серед усіх біженців). Можливість знайти достойно оплачувану роботу важливе для 17% респондентів з цього кластеру (33% серед усіх), а вищий рівень життя в Україні - для 28% (46% серед усіх).

Незважаючи на те, що багато людей з цієї групи виїхали за кордон із зони бойових дій, більшість із них не розглядає повернення в інший регіон України - 44% точно, 15% скоріше.

9. ЩО МОЖЕ БУТИ ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ БАЖАННЯМ ПОВЕРТАТИСЯ

9.1. РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ ДАНИХ ОПИТУВАННЯ БІЖЕНЦІВ

У цьому розділі ми аналізуємо, які фактори пов'язані із бажанням українців повернутися в Україну. Ми порівнюємо ці результати з результатами регресійного аналізу на даних першої і третьої хвилі опитувань біженців, які були проведені у кінці 2022 та 2023 року відповідно, щоб зрозуміти як змінюються чинники, які корелюються із планами щодо повернення. Повні результати аналізу попередніх хвиль доступні у наших попередніх записках.^{66, 67}

Як і в попередніх хвилях опитування, ми використовували впорядковану логіт-модель (ordered logit regression). Також для того, щоб результати залишались порівнюваними, ми використовували ті самі незалежні змінні: стать, вік, сімейний статус, освіта, країна перебування, чи є у респондента діти, регіон та тип населеного пункту в Україні, з якого виїхав респондент, чи перебуває рідний регіон у зоні бойових дій, поточний статус зайнятості, статус зайнятості до війни, поточний рівень доходів та рівень доходів до війни.

Варто зауважити, що представлені результати не показують причинно-наслідкового зв'язку між вірогідністю повернення та змінними, включеними до регресії, а лише кореляцію між ними.⁶⁸

На Рисунок 44 показані результати регресії, які зображені у вигляді співвідношення шансів (odds ratio, зображено крапками та цифрами) та довірчого інтервалу (confidence interval, 90%-вий довірчий інтервал зображений лініями, а зірочками зазначений рівень статистичної значимості, * — статистично значимий результат на рівні 10%, ** — статистично значимий результат на рівні 5%, *** статистично значимий результат на рівні 1%).

Співвідношення шансів можна інтерпретувати таким чином. Якщо його значення більше 1, це число показує, у скільки разів респонденти в цій категорії більш схильні планувати повернення в Україну, ніж респонденти в «базовій» категорії. Наприклад, на Рисунок 44 співвідношення шансів для змінної Польща дорівнює 1,9. Це означає, що респонденти, які зараз перебувають в Польщі у 1,9 разів (або на 90%) більш схильні планувати повернутись ніж респонденти, які перебувають в Німеччині (що є базовою категорією для країни перебування). Якщо ж значення співвідношення шансів менше 1, це означає, що респонденти у цій категорії менш схильні до повернення в Україну, ніж респонденти у базовій категорії. Для того щоб порахувати, у скільки разів (або на скільки відсотків) вони є менш схильними до повернення в Україну, потрібно відняти значення співвідношення шансів від 1. Так, наприклад, значення співвідношення шансів для змінної «Чоловік» дорівнює 0,69, що означає, що чоловіки на $(1 - 0,69 = 0,31)$ на 31% менш схильні до повернення в Україну. Якщо ж значення співвідношення шансів дорівнює (або не є статистично значимо відмінним) від 1, це означає, що люди у цій категорії так само схильні до повернення в Україну, як і люди в базовій категорії. Для безперервних змінних, як, наприклад, вік, співвідношення шансів можна інтерпретувати як у скільки разів збільшаться плани на повернення, якщо ця змінна збільшиться на 1. Так, наприклад, для змінної

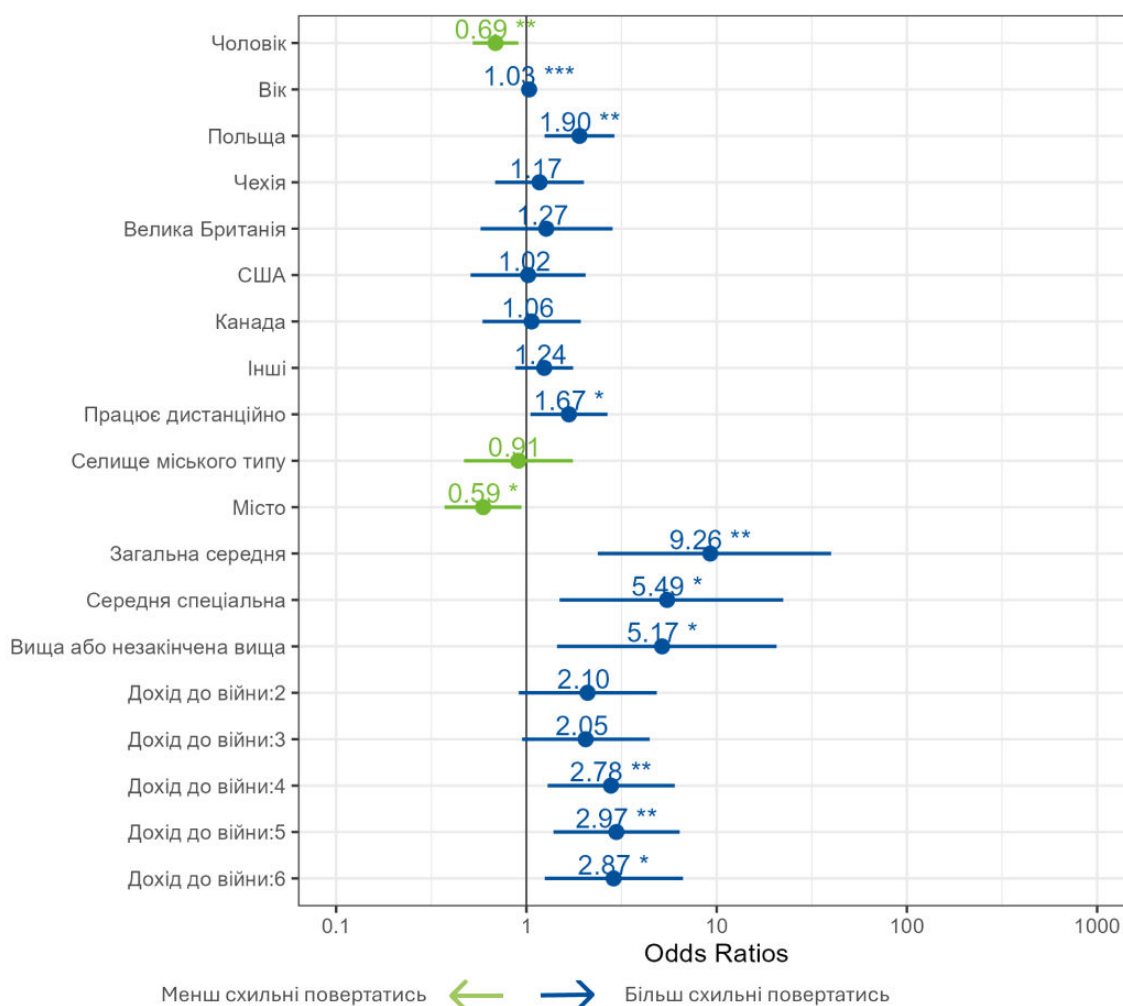
⁶⁶ Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Друга хвиля дослідження

⁶⁷ Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження

⁶⁸ Докладніше про те, чому ми не можемо встановити причинно-наслідковий зв'язок, спираючись лише на дані цього опитування, можна прочитати у нашій першій записці про біженців у Розділі 4.2.2. ЧИ ГОТОВІ УКРАЇНЦІ ПОВЕРТАТИСЬ: РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ. [Link](#).

«Вік» співвідношення шансів дорівнює 1,03. Це означає, що вірогідність того, що певна людина планує повернутися, збільшується на 3% з кожним роком її віку.

Рисунок 44. Результати регресійного аналізу

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Категорії доходу можна розшифрувати так: Дохід до війни:2 — Нам вистачало на їжу, але на одяг та взуття треба було заощаджувати чи позичати; Дохід до війни:3 — Нам вистачало на їжу, одяг та взуття, але щоб купити, наприклад, гарний костюм, мобільний телефон чи пілосос, треба було заощаджувати чи позичати; Дохід до війни:4 — Нам вистачало на їжу, одяг, взуття та інші покупки, але, щоб купити дорожчі речі (наприклад, побутову техніку), треба було заощаджувати чи позичати; Дохід до війни:5 — Нам вистачало на їжу, одяг, взуття та дорогі речі, але, щоб купити машину чи квартиру, треба було заощаджувати чи позичати; Дохід до війни:6 — Ми могли купити все, що нам потрібно, у будь-який час. Базова категорія для рівня доходу — Ми були змушені економити на харчуванні. Тип населеного пункту відображає населений пункт з якого респонденти виїжджали.

На Рисунок 44 зображені співвідношення шансів лише для тих змінних, які є статистично значимими. Таким чином, зв'язок між такими змінними, як сімейний статус, наявність дітей, статус зайнятості до війни, регіон України, в якому респондент проживав до війни, чи залишився їх чоловік чи дружина в Україні та поточний рівень доходів, і планами щодо повернення не є статистично значимим. Відсутність статистично значимого зв'язку з цими змінними є само по собі цікавим.

Цікавим є те, що в попередній хвилі опитування деякі з цих факторів були статистично значимими, а зараз перестали. Це може означати, що люди з певних категорій більш схильні змінювати свою думку

щодо повернення в Україну. Так, наприклад, в попередній хвилі опитування ми бачили, що респонденти з поточним вищим рівнем доходу були менш схильні бажати повернутись в Україну, тоді як зараз бажання повернутись не корелюється з поточним рівнем доходу (при всіх інших рівнях). Це може бути пов'язано з тим, що люди, у яких станом на минулу хвилю був низький дохід настільки, що їм не вистачало для життя за кордоном, могли повернутись в Україну за минулий рік. Інша відмінність від минулорічних результатів – відсутність зв'язку між регіоном України, з якого виїхав респондент та планів щодо повернення. У попередньому дослідженні ми відмічали, що респонденти зі Сходу, Півдня і Півночі менш схильні до повернення порівняно із респондентами із Заходу та Центра. Наразі такий зв'язок відсутній. Це може бути пов'язано з тим, що респонденти з Заходу і Центра, які хотіли повернутись, уже зробили це, адже для них повернення є відносно більш безпечним, тоді як ті респонденти з більш небезпечних регіонів, які хочуть повернутись, не можуть цього ще зробити.

Як і в попередній хвилі опитування, статистично незначимою залишаються наявність дітей. Це є позитивним: адже повернення дітей є особливо важливим для майбутнього України. Також, як і в попередній хвилі, сімейний статус та те, чи залишився чоловік респондентки в Україні, не є статистично значимим. Це може означати, що принаймні частина респондентів планує возз'єднатись із родиною за кордоном, тож не збирається повертатися, навіть попри перебування рідних в Україні.

На відміну від попередньої хвилі, коли рівень освіти не був пов'язаний із бажанням повернутись, зараз ми бачимо, що люди з вищою і середньою спеціальною освітою та закінченою середньою освітою більш схильні (у 5,17; 5,49 і 9,26 разів відповідно) до повернення ніж люди з незакінченою середньою освітою. Це також хороша новина, адже повернення цих людей є особливо важливим для українського людського потенціалу та ринку праці.

Майже незмінними залишились гендерна і вікова різниці у бажанні повертатись: чоловіки на 31% менш схильні до повернення порівняно з жінками. Це може бути пов'язано зі страхом бути мобілізованими чи втрати можливості повторного виїзд за кордон у разі повернення. Старші люди більш схильні повертатись: з кожним роком вірогідність того, що респондент бажає повернутися, збільшується на 3%. Молодшим українцям може бути легше адаптуватися до життя за кордоном, вивчити мову, підтвердити свою кваліфікацію тощо. Крім того, у старших людей в Україні може залишатися родина та майно, до яких вони б хотіли повернутися.

Люди, які наразі перебувають в Польщі, у 1,9 разів більш схильні до повернення порівняно з українцями, які знаходяться в Німеччині. Водночас, бажання повернутись в українців в Чехії, США, Великій Британії, Канаді та інших країнах не є статистично значимо відмінним від українців в Німеччині. Польща географічно знаходиться найближче до України, тож багато хто з українців, які виїхали, але не хотіли бути далеко від дому, маючи змогу їздити в Україну, залишились в Польщі. Окрім того, порівняно з іншими країнами, які є популярними серед українських біженців, Польща є відносно біднішою та надає менші соціальні пільги українцям, тож багато із тих українців, які планують своє життя за кордоном, скоріш за все обрали комфортніші для життя країни. Разом із цим, варто зауважити, що станом на початок 2024 року ми бачили іншу картину. Тоді, різниця між бажанням повернутись була статистично незначимою між українцями, які проживали в Німеччині і Польщі. Натомість, більше повернутись хотіли українці, які знаходились у Великій Британії та «інших» країнах (країнах, які не входять в топ найбільш популярних серед українських біженців). Так як адаптація у Великій Британії може бути відносно легшою через високий рівень знання англійської мови (порівняно з іншими іноземними мовами) серед українців, можемо припустити, що частина тих, хто хотіли повернутись, змінили свою думку.

Робота дистанційно на українську компанію позитивно корелюється з бажанням повернутись: ті, хто працюють на українську компанію, у 1,7 рази більше хочуть повернутись, аніж ті, хто не працюють і не шукають роботу. Це не дивно, по-перше, той факт, що ці люди продовжують працювати дистанційно на українську компанію замість пошуку роботи за кордоном, вказує на те, що ця робота їм подобається, тож є заради чого повертатись в Україну. Окрім того, люди, які планують повернутись, можуть бути більш схильними обирати роботу на українську компанію. В попередній (та позаминулій) записках ми зазначали, що люди, які зараз є студентами, працюють, мають власний бізнес у країні перебування або не працюють, але активно шукають роботу, менш схильні до повернення порівняно з тими, хто не працює і не шукає роботу. Наразі ця різниця зникла: можливо, через те що через майже три роки повномасштабної війни пошук роботи є не лише сигналом, що людина хоче залишитись у країні перебування, а й необхідністю для тих, хто планує повернутись. Через зниження соціальних виплат для українців у багатьох країнах, люди мають шукати роботу, щоб забезпечити себе.

Українці, які виїхали з великих міст, на 41% менш схильні до повернення ніж ті, які виїхали з сіл. Людям з сіл може бути складніше життя за кордоном через низку факторів: в середньому, вони менш схильні знати іноземну мову, водночас їх спеціальності можуть бути менш затребувані за кордоном. В попередній хвилі не було різниці між бажанням повернутись у українців з міст та з сіл.

Рівень довоєнного доходу знову є важливим фактором для бажання повернутись. Чим вищим був довоєнний рівень доходу, тим більше українці прагнуть повернутися. Так, наприклад, люди у яких до війни був найвищий рівень доходу, майже у 3 рази більш схильні до повернення, ніж українці з найнижчим доходом. Українці, які мали змогу отримувати високий дохід в Україні, можуть зіткнутися зі складністю знайти роботу за спеціальністю та забезпечувати за кордоном той рівень життя, до якого вони звикли в Україні, через слабке знання іноземної мови, проблеми з підтвердженням кваліфікації та більшою конкуренцією за високооплачувані посади. Водночас, за результатами аналізу даних за грудень 2023 – січень 2024 років, довоєнний рівень доходу не мав статистично значущого впливу на це бажання.

10.СКІЛЬКИ БІЖЕНЦІВ ПОВЕРНУТЬСЯ? ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ ТА ДЕМОГРАФІЧНІ ВТРАТИ

У цьому дослідженні ми також спробуємо дати відповідь на запитання «Скільки українців можуть залишитися за кордоном навіть після закінчення війни, а скільки повернуться?». Ми оцінимо кількість людей, які повернуться та залишаться за кордоном за віковими групами, рівнем освіти та статусом зайнятості. Використовуючи відповіді на запитання про бажання возз'єднати родину за кордоном після закінчення війни, ми також порахуємо, скільки ще українців можуть виїхати за кордон після закінчення війни, коли будуть зняті обмеження для виїзду за кордон для чоловіків призовного віку. Крім цього, порахуємо, як неповернення українських біженців може вплинути на українську економіку і демографію.

10.1. МЕТОДОЛОГІЯ

Наші розрахунки беруть за основу кількість біженців, які зараз перебувають за кордоном (без урахування тих, хто перебуває на території Росії чи Білорусі). Докладніше про те, як ми рахували кількість біженців, можна прочитати у Розділі 2. Також ми використовуємо відповіді на запитання «Чи плануєте ви повернутись в Україну?» респондентів четвертої хвили опитування біженців, проведеного у листопаді-грудні 2024 року дослідницькою агенцією Info Sapiens на замовлення Центру економічної стратегії.

Ми дотримуємося подібної методології як і в попередньому дослідженні про українських біженців.⁶⁹ Водночас, ми внесли зміни до обрахунку дітей (детальніше дивіться у Розділі 10.2). Ми оцінюємо кількість біженців, які повернуться та залишаться за кордоном, за трьома сценаріями: оптимістичним, середнім та песимістичним. Як і у попередньому дослідженні, на практиці різні сценарії можуть відображати різні прогнози щодо тривалості війни та того, чим вона закінчиться. Наприклад, оптимістичний сценарій припускає, що війна закінчиться відносно швидко, припиняться обстріли України, а території, які були окуповані Росією, будуть повністю звільнені. За таких умов можна припустити, що більше біженців повернуться, адже повертатися буде безпечно, а люди з поточної зони бойових дій зможуть повернутися до свого рідного звільненого регіону.

Ми наводимо наші припущення щодо ймовірностей повернення для усіх сценаріїв у Таблиця 3

Таблиця 3. Припущення щодо вірогідності повернення українських біженців з-за кордону залежно від різних сценаріїв

	Оптимістичний	Середній	Песимістичний
«Точно планую»	100%	80%	60%
«Скоріше планую»	75%	60%	50%
«Скоріше не планую»	25%	10%	10%

⁶⁹ [Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження. Центр економічної стратегії.](#)

«Точно не планую»	0%	0%	0%
«Важко сказати»	50%	30%	20%

Джерело: припущення ЦЕС

Варто також зазначити, що за кордоном перебувають як дорослі, так і діти. Але наше опитування проводилося лише серед дорослих біженців. Для того щоб порахувати, скільки дітей повернеться після закінчення війни, ми робимо припущення, що повернення дітей віком 0-13 років залежить від повернення їхніх батьків. Однак діти віком 14-17 років можуть бути більш самостійними та залишитися за кордоном, навіть якщо їхні батьки повернуться до України, наприклад, вступивши у місцевий університет чи коледж. Тому, для того щоб оцінити ймовірність повернення дітей віком 14-17 років, ми використовуємо відповіді на запитання їхніх батьків: «Чи хоче ваша дитина повернутись до України чи залишитись за кордоном?». Як і у випадку з дорослими, залежно від сценарію, ми робимо такі самі припущення щодо ймовірності повернення дітей згідно з відповідями на це запитання.

10.2. СКІЛЬКИ УКРАЇНЦІВ ПОВЕРНЕТЬСЯ ДО УКРАЇНИ, А СКІЛЬКИ ЗАЛИШИТЬСЯ ЗА КОРДОНОМ?

У Розділі 2 ми підраховали, що за кордоном натеper перебувають 5,2 млн українців. Використовуючи запитання з опитування щодо кількості дітей, ми можемо порахувати, що разом у 1000 опитаних дорослих біженців було 400 дітей.

Позаяк респонденти у нашому опитуванні є лише повнолітніми, кількість дітей за кордоном ми виводимо на основі відповідей щодо кількості, віку та статі дітей, з якими виїхали респонденти. Щоб забезпечити більш точну репрезентацію популяції у нашому обрахунку дітей, діти «успадковують» статистичну вагу своєї матері чи батька, які беруть участь в опитуванні. Однак, оскільки опитування є репрезентативним для дорослого населення за кордоном, то, аби уникнути подвійного обрахування, ми ділимо статистичну вагу дитини на два, якщо за кордоном перебуває двоє її батьків. Це ґрунтується на припущенні, що кожен з двох батьків за кордоном мав однакову ймовірність потрапити у вибірку.

Іншими словами, якщо батько та мати за кордоном мають одну дитину, то на одного дорослого припадає «половина» дитини. Якщо ж лише мати/батько виїхали одні зі своєю дитиною, то дитина просто отримує статистичну вагу своїх матері/батька. Така логіка поширюється на кожну дитину вказану респондентами в опитуванні.

Попри те, що у попередніх хвилях опитування коригування статистичної ваги дитини на кількість батьків за кордоном не відбувалось, усі порівняння з даними попередніх хвиль є методологічно послідовними, з використанням оновленої відкоригованої методології.

Отже, серед усіх біженців 71,4% — дорослі, а 28,6% — діти. Екстраполюючи цю інформацію на загальну кількість біженців, можемо порахувати кількість дорослих та дітей серед біженців (а також кількість дітей віком 0-13 та 14-17 років, використовуючи дані щодо віку дітей). За нашими даними, натеper за

кордоном (без врахування Росії та Білорусі) перебувають 3,9 млн українців. Серед них 2,8 млн дорослих та 1,1 млн дітей (із них близько 296 тис. віком 14-17 років, а 815 тис. — віком до 14 років). За нашими розрахунками, після закінчення війни за кордоном залишиться 1,7 млн українців за оптимістичного сценарію, 2,3 млн — за середнього та 2,7 млн — за песимістичного (Таблиця 4, Рисунок 45, Рисунок 46).

Таблиця 4 бачимо, що розрив у оцінках кількості повернень більший між оптимістичним та середнім сценарієм, аніж між середнім та песимістичним. Це пов'язано з нашими припущеннями щодо ймовірності повернення, пов'язаною із різними варіантами відповіді за сценаріями (Таблиця 3). Різниця у ймовірності повернення за кожної відповіді є меншою між оптимістичним і середнім сценарієм, аніж між середнім і песимістичним.

Таблиця 4. Кількість українських біженців, які повернуться до України або залишаться за кордоном, залежно від сценарію станом на листопад 2024 року

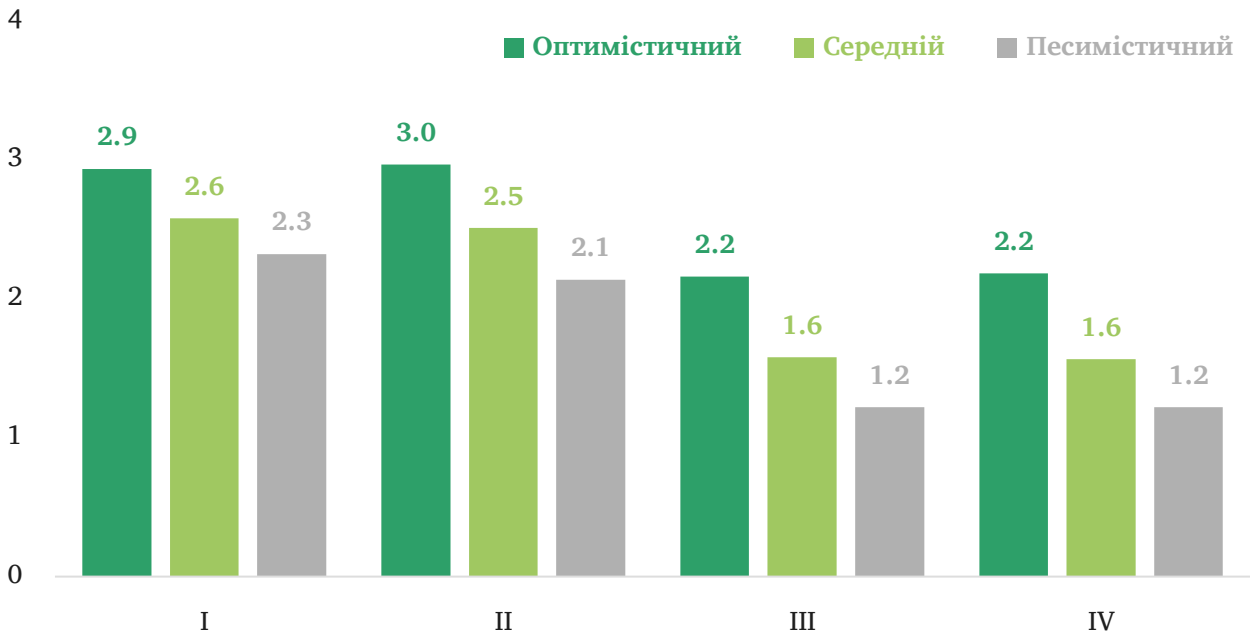
	Оптимістичний	Середній	Песимістичний
Кількість біженців, які повернуться до України, станом на кінець листопада 2024 року	2,2 млн	1,6 млн	1,2 млн
Серед них:			
Дорослих	1,5 млн	1,1 млн	0,8 млн
Дітей віком 0-13 років	0,6 млн	0,4 млн	0,3 млн
Дітей віком 14-17 років	0,1 млн	0,1 млн	0,1 млн
Кількість біженців, які залишаться за кордоном, станом на кінець листопада 2024	1,7 млн	2,3 млн	2,7 млн
Серед них:			
Дорослих	1,3 млн	1,7 млн	1,9 млн
Дітей віком 0-13 років	0,2 млн	0,4 млн	0,5 млн
Дітей віком 14-17 років	0,2 млн	0,2 млн	0,3 млн

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024.

Рисунок 45. Кількість українців, які повернуться в Україну, за сценаріями, млн осіб

Кількість українців, які повернуться додому, за сценаріями, млн осіб

Порівняння результатів першої (листопад-грудень 2022), другої (квітень-травень 2023), третьої (грудень 2023-січень 2024) і четвертої (листопад-грудень 2024) хвиль опитувань.

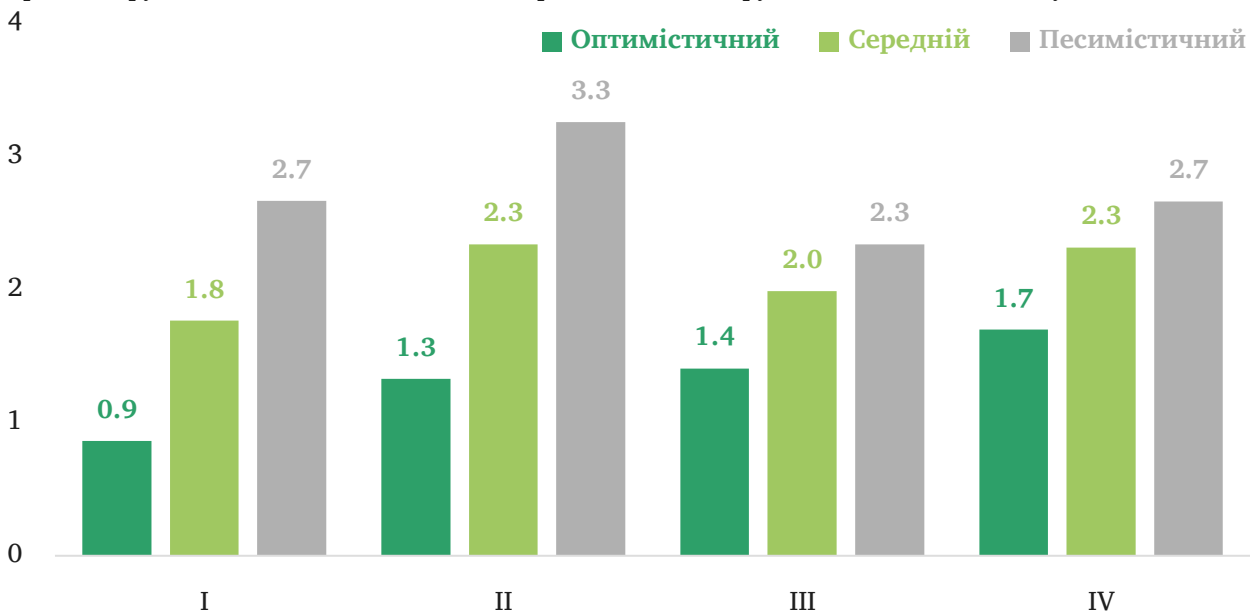

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2022, квітень-травень 2023, грудень 2023 — січень 2024 і листопад-грудень 2024

Рисунок 46. Кількість українців, які залишаться за кордоном, за сценаріями, млн осіб

Кількість українців, які залишаться за кордоном, за сценаріями, млн осіб

Порівняння результатів першої (листопад-грудень 2022), другої (квітень-травень 2023), третьої (грудень 2023-січень 2024) і четвертої (листопад-грудень 2024) хвиль опитувань.

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2022, квітень-травень 2023, грудень 2023 — січень 2024 і листопад-грудень 2024

10.3. СКІЛЬКИ ЩЕ ВИЙДЕ ПО ВІЙНІ?

Ми також дослідили, скільки ще українців можуть виїхати за кордон після закінчення війни та скасування заборони на виїзд чоловіків за кордон. Варто зазначити, що ми беремо до уваги лише тих, хто уже має членів родини за кордоном та захоче виїхати, щоб возз'єднатися з ними за межами України. Зокрема, ми беремо до уваги лише чоловіків, які наразі перебувають в Україні та не мають права виїхати за кордон через обмеження на виїзд за кордон для чоловіків призовного віку та чий дружини наразі перебувають за кордоном. Однак за кордон можуть виїхати і ті, хто не має родичів там, тож наша оцінка може бути заниженою. Також ми враховуємо не усіх родичів, які не мають змогу виїхати за кордон, а лише чоловіків, які мають партнерок, які наразі перебувають за кордоном. Водночас у біженців (а також у чоловіків, які уже виїхали за кордон) можуть залишатися в Україні діти, батьки та інші родичі, які хотіли б виїхати за кордон, але не можуть цього зробити.

Для цих розрахунків ми використовуємо відповіді на запитання «Чи розглядаєте ви можливість возз'єднання родини за кордоном після закінчення війни?» серед біженців. Як і в попередній частині, ми робимо припущення щодо ймовірності повернення залежно від відповіді на це запитання та сценарію. Ці припущення наведені в Таблиця 5.

Таблиця 5. Припущення щодо вірогідності того, що родичі біженців виїдуть за кордон, залежно від сценарію та відповіді на запитання про плани возз'єднання родини за кордоном

	Оптимістичний	Середній	Песимістичний
«Точно розглядаю»	60%	80%	100%
«Скоріше розглядаю»	50%	60%	80%
«Скоріше не розглядаю»	10%	20%	30%
«Точно не розглядаю»	0%	0%	5%
«Важко сказати»	20%	30%	50%

Джерело: припущення ЦЕС

Оскільки ми опитували лише дорослих респондентів, у цих розрахунках використовували кількість дорослих українців, які перебували за кордоном. Станом на листопад 2024 року 32,2% дорослих жінок, які перебувають за кордоном, мали в Україні чоловіків, які підпадали під обмеження виїзду та яких їхні жінки хотіли б забрати за кордон, але не можуть.

За нашими розрахунками, за кордон додатково можуть виїхати 290,2 тис. українців за оптимістичного сценарію, 389 тис. — за середнього та 532,2 тис. — за песимістичного (Таблиця 6).

Таблиця 6. Скільки чоловіків, чії дружини перебувають зараз за кордоном, можуть виїхати згодом, за різними сценаріями

	Оптимістичний	Середній	Песимістичний
Кількість українців, які можуть додатково виїхати	290,2 тис.	389,0 тис.	532,2 тис.

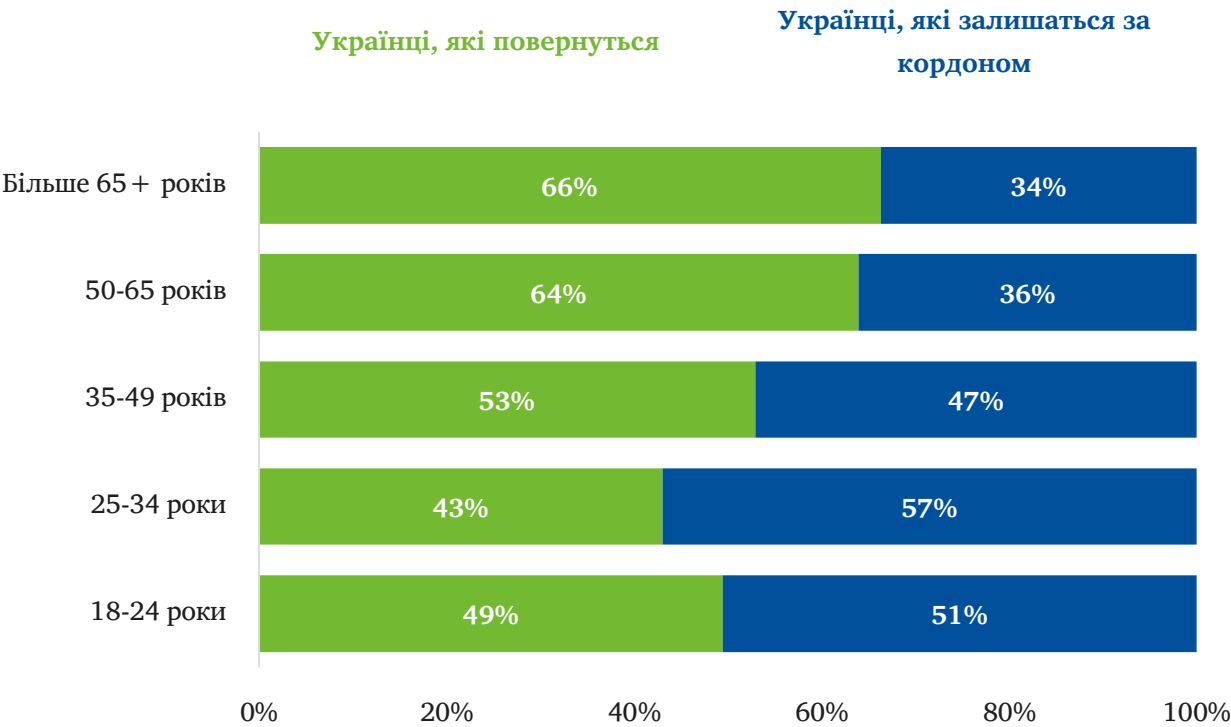
Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Варто зауважити, що оцінки повністю спираються на намірах респондентів і виходять з припущення, що в них буде можливість їх реалізувати (залишитися в країні перебування чи повернутися на Батьківщину). До того ж, у нас немає інформації щодо віку, статусу зайнятості, освіти та інших характеристик тих людей, які можуть виїхати додатково, а також те, що ці розрахунки є досить приблизними. Тож у наступних розділах ми не будемо враховувати осіб, які можуть додатково виїхати за кордон, а лише тих, хто вже перебуває за межами України.

10.4. ХТО САМЕ (НЕ) ПОВЕРНЕТЬСЯ?

Окрім загальної кількості людей, які повернуться та залишаться за кордоном, важливо розуміти і те, хто саме повернеться, а хто залишиться за межами України. У цьому розділі ми розглянемо кількість людей, які повернуться, за віком, статусом зайнятості та рівнем освіти.

Рисунок 47. Розподіл українців, які планують повернутися до України чи залишитися за кордоном, відповідно до вікової групи (у %), за оптимістичним сценарієм

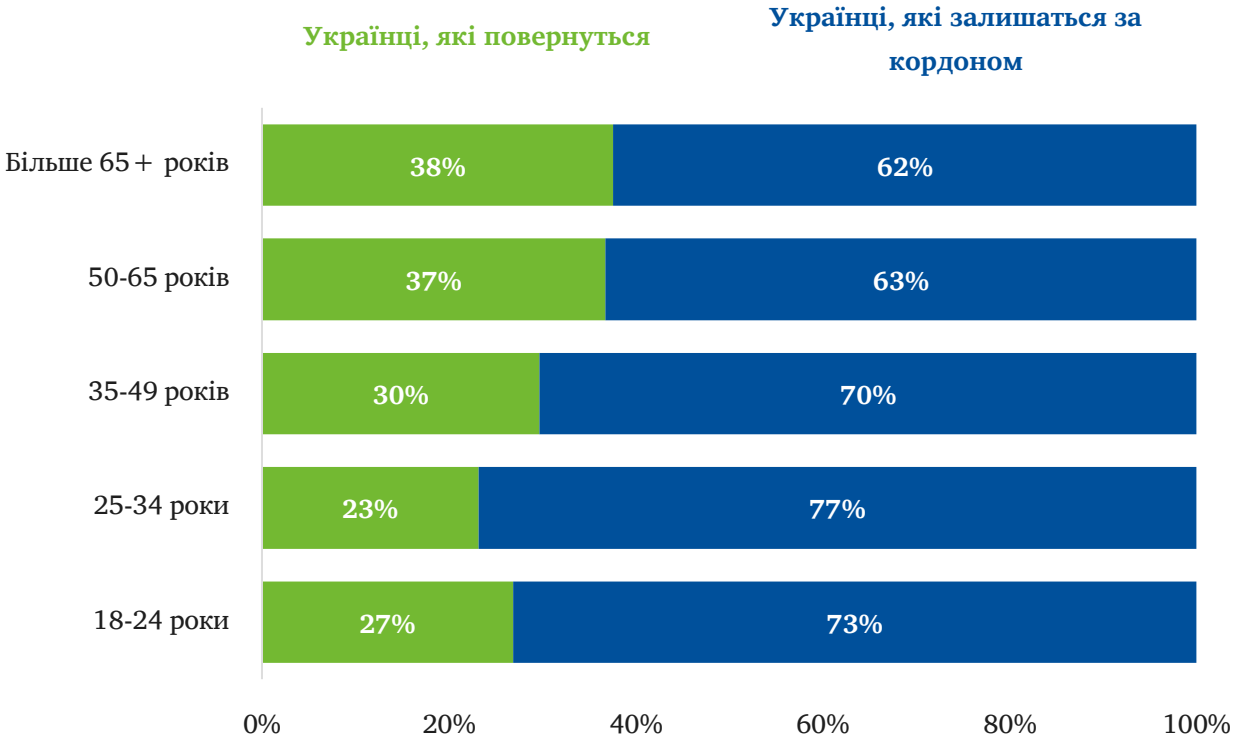
Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Рисунок 48. Розподіл українців, які планують повернутися до України чи залишитися за кордоном, відповідно до вікової групи (у %), за середнім сценарієм

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Рисунок 49. Розподіл українців, які планують повернутися до України чи залишитися за кордоном, відповідно до вікової групи (у %), за песимістичним сценарієм

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Зважаючи на Рисунок 47-49, можемо зробити висновок, що в усіх сценаріях в Україну будуть більш схильні повертатись люди старшого віку. В оптимістичному — повернеться більшість українців віком 35-49 років (53%), 50-65 років (64%) і 65+ років (66%), майже половина (49%) українців віком 18-24 роки. У середньому повернеться половина українців віком 65+ та 50-65 років, та лише 38%, 29% та 35% українців віком 35-49, 25-34 та 18-24 років відповідно. Песимістичний сценарій передбачає, що більшість українців усіх вікових груп залишиться за кордоном: від 62% людей старше 65 років до 77% українців віком 25-34 роки.

Таблиця 7 відображає кількість українців у кожній віковій групі, які наразі перебувають за кордоном, а також скільки з них повернуться в Україну після закінчення війни, а скільки ні. Таблиця 7 та Рисунок 47-49 представляють розрахунки лише для дорослих біженців.

За різними сценаріями, за кордоном можуть залишитися 197-285 тис. українців віком 18-24 роки, 286-386 тис. — віком 25-34 роки, 510-761 тис. — віком 35-49 років, 223-392 тис. — віком 50-64 років та 61-113 тис. — старше 65 років.

Таблиця 7. Кількість українців, які перебувають за кордоном та планують залишитися там або повернутися до України, залежно від вікової групи та сценарію (серед дорослих)

	Оптимістичний	Середній	Песимістичний
Перебувають за кордоном:			
18-24 роки	389 тис.	389 тис.	389 тис.
25-34 роки	502 тис.	502 тис.	502 тис.
35-49 років	1,1 млн.	1,1 млн.	1,1 млн.
50-65 років	620 тис.	620 тис.	620 тис.
Старше 65 років	181 тис.	181 тис.	181 тис.
Повернуться з-за кордону:			
18-24 роки	193 тис.	134 тис.	104 тис.
25-34 роки	216 тис.	147 тис.	116 тис.
35-49 років	573 тис.	412 тис.	322 тис.

50-65 років	396 тис.	295 тис.	228 тис.
Старше 65 років	120 тис.	90 тис.	68 тис.

Залишаться за кордоном:

18-24 роки	197 тис.	255 тис.	285 тис.
25-34 роки	286 тис.	355 тис.	386 тис.
35-49 років	510 тис.	671 тис.	761 тис.
50-65 років	223 тис.	325 тис.	392 тис.
Старше 65 років	61 тис.	91 тис.	113 тис.

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Ми також оцінили, скільки українців з різним рівнем освіти можуть повернутися та залишитися за кордоном після закінчення війни. Ці результати представлені в [Таблиця 8](#) та на [Рисунок 50-52](#).

У попередніх частинах ми зазначали, що частка людей з вищою освітою є вищою серед біженців, ніж серед населення України загалом, тож виїзд біженців сприяв відтоку мізків з України. Якщо ж біженці з вищою освітою менш схильні повертатися порівняно з іншими групами біженців, такий відтік мізків може перерости з тимчасового у постійне явище, завдаючи великі втрати українській економіці на довгі роки.

Рисунок 50-51 показують, що частка людей, що повернуться, відрізняється за різними сценарієм для освітніх груп. За оптимістичного сценарію 54% українців (або 1,1 млн із 2,1 млн) з вищою або незакінченою вищою освітою повернуться додому порівняно з 56% людей (272 тис. із 490 тис.) з середньою спеціальною освітою, 59% (99 тис. із 168 тис.) — із загальною середньою та 33% (18 тис. із 55 тис.) — з незакінченою середньою освітою.

За середнього сценарію повернуться вже дещо менше українців ніж за оптимістичного серед усіх освітніх груп. Так, у цьому сценарії повернуться 39% (805 тис. із 2,1 млн) українців з вищою або незакінченою вищою освітою, 40% (195 тис. із 490 тис.) — із середньою спеціальною, 43% (72 тис. із 168 тис.) — із загальною середньою освітою та 22% (12 тис. із 55 тис.) — із незакінченою середньою освітою.

У песимістичному сценарії розбіжність відсоткових значень є меншою порівняно з середнім, ніж у випадку середнього та оптимістичного сценаріїв. Так, за песимістичного сценарію очікуємо повернення 31% українців із вищою або незакінченою вищою освітою (630 тис. із 2,1 млн), 30% (148 тис. із 490 тис.) — із середньою спеціальною освітою, 33% (55 тис. із 168 тис.) — із загальною середньою освітою та 17% (9 тис. із 55 тис.) — із незакінченою середньою освітою.

Таблиця 8. Кількість українців, які перебувають за кордоном та планують залишитися там або повернутися до України, залежно від їхнього рівня освіти та сценарію (серед дорослих)

	Оптимістичний	Середній	Песимістичний
Перебувають за кордоном:			
Незакінчена середня освіта	55 тис.	55 тис.	55 тис.
Загальна середня освіта	168 тис.	168 тис.	168 тис.
Середня спеціальна освіта	490 тис.	490 тис.	490 тис.
Вища або незакінчена вища освіта	2,1 млн.	2,1 млн.	2,1 млн.
Повернуться з-за кордону:			
Незакінчена середня освіта	18 тис.	12 тис.	9 тис.
Загальна середня освіта	99 тис.	72 тис.	55 тис.
Середня спеціальна освіта	272 тис.	195 тис.	148 тис.
Вища або незакінчена вища освіта	1,1 тис.	805 тис.	630 тис.
Залишаться за кордоном:			
Незакінчена середня освіта	36 тис.	42 тис.	45 тис.

Загальна середня освіта	69 тис.	95 тис.	112 тис.
Середня спеціальна освіта	218 тис.	295 тис.	342 тис.
Вища або незакінчена вища освіта	947 тис.	1,3 млн.	1,4 млн.

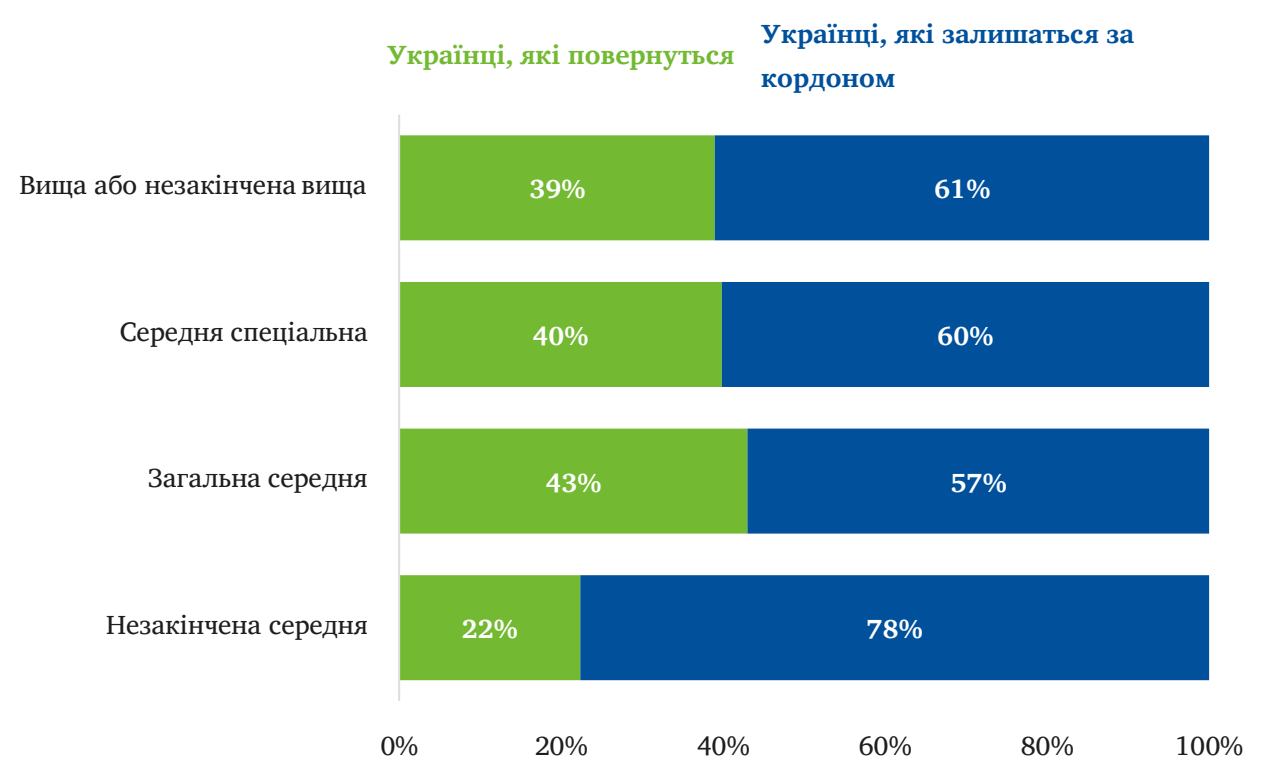
Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Рисунок 50. Розподіл українців, які планують повернутися до України чи залишитися за кордоном, відповідно до їхнього рівня освіти (у %), за оптимістичного сценарію

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Рисунок 51. Розподіл українців, які планують повернутися до України чи залишитися за кордоном, відповідно до їхнього рівня освіти (у %), за середнього сценарію

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Рисунок 52. Розподіл українців, які планують повернутися до України чи залишитися за кордоном, відповідно до їхнього рівня освіти (у %), за песимістичного сценарію

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Таблиця 9. Кількість українців, які перебувають за кордоном та планують залишитися там або повернутися до України, залежно від їхнього статусу зайнятості та сценарію (лише дорослі біженці)

	Оптимістичний	Середній	Песимістичний
Перебувають за кордоном:			
Працюють	1,2 млн.	1,2 млн.	1,2 млн.
Не працюють	1,6 млн.	1,6 млн.	1,6 млн.
Повернуться з-за кордону:			
Працюють	629 тис.	447 тис.	349 тис.
Не працюють	888 тис.	648 тис.	426 тис.
Залишаться за кордоном:			
Працюють	588 тис.	770 тис.	868 тис.
Не працюють	670 тис.	910 тис.	1,1 млн.

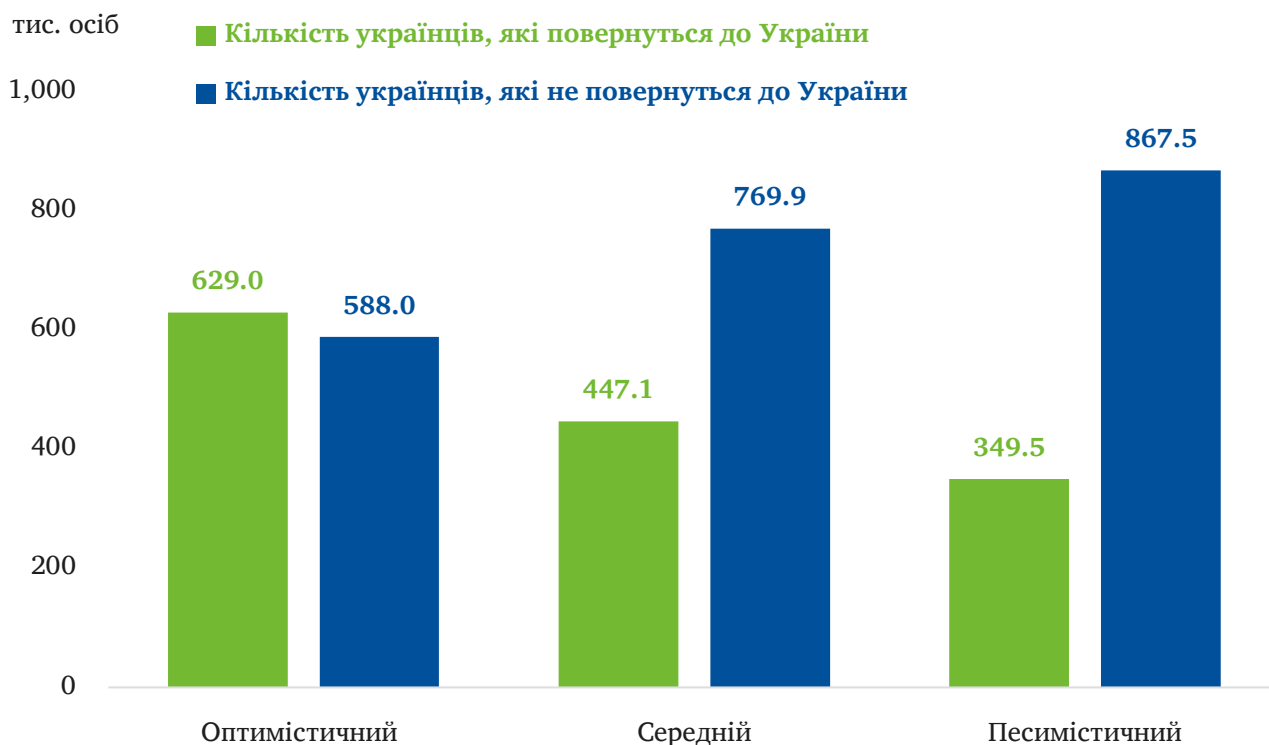
Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Цікавим є й те, скільки українців, які уже працюють за кордоном, повернуться після війни, а скільки залишиться за кордоном. Якщо ті, хто зараз працюють, будуть більш схильними працювати і після повернення в Україну, їх неперенесення матиме більший вплив на економіку України. Кількість біженців за статусом зайнятості, які перебувають за кордоном та повернуться в Україну, проілюстровано в Таблиця 9 та на Рисунок 53 і Рисунок 54.

Порівняно з попередніми хвилями опитування кількість працевлаштованих біженців збільшилася. Однак досі більша кількість дорослих українців, які перебувають за кордоном, не працюють (1,6 млн не працює, а 1,2 млн працює). За нашими розрахунками, дещо менша частка працюючих біженців повернеться після війни: від 349 тис. за песимістичного сценарію до 629 тис. за оптимістичного.

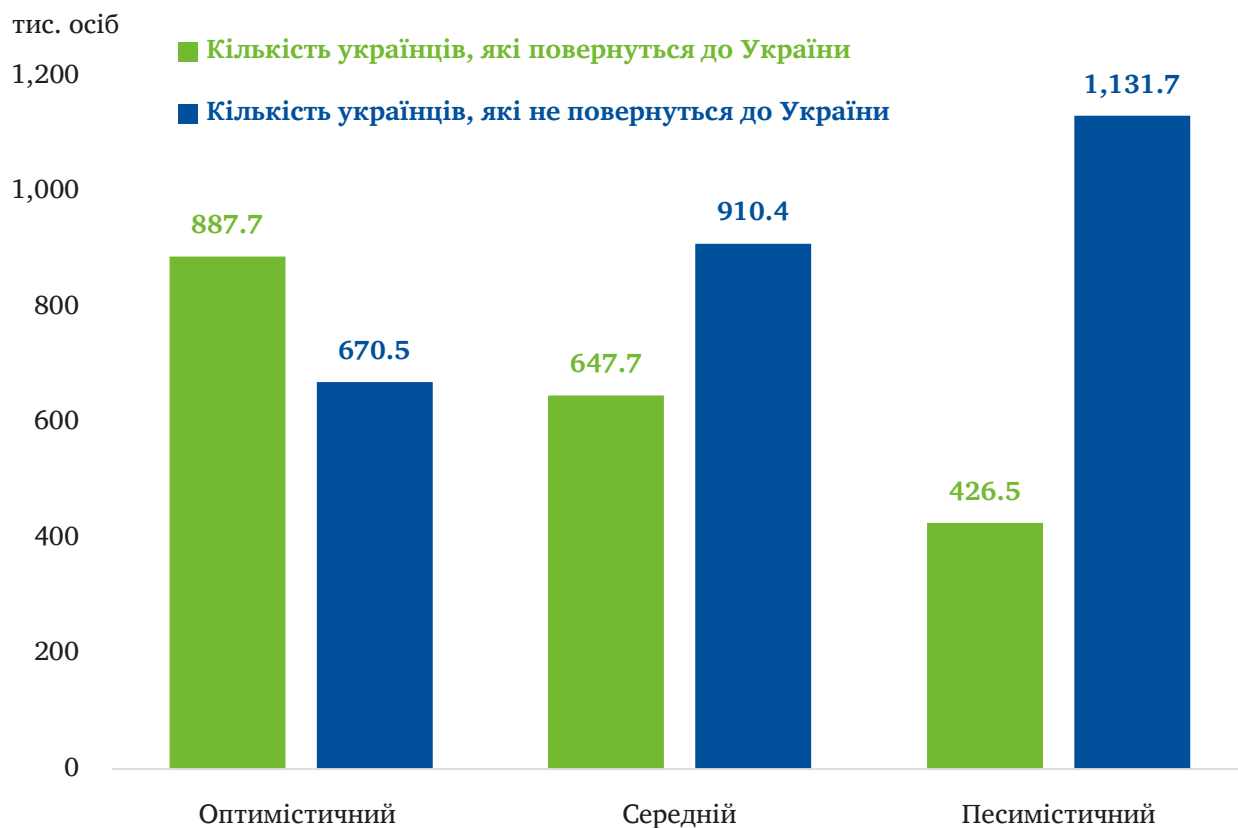
Можливо, це пов'язано з тим, що українці, які знайшли роботу, більш інтегровані у життя за кордоном, тому вони не хочуть кидати нову роботу заради повернення в Україну.

Рисунок 53. Кількість українців, які працюють і планують повернутися до України чи залишитися за кордоном, за різними сценаріями, тис. осіб

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

Рисунок 54. Кількість українців, які не працюють і планують повернутися до України чи залишитися за кордоном за різними сценаріями, тис. осіб

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

10.5. ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Неповернення українських біженців може стати значною втратою для економіки України. Для того, щоб порахувати як (не)повернення українських біженців вплине на ВВП України, ми застосовуємо таку саму методологію, як і в попередній записці про українських біженців.⁷⁰ Варто зазначити, що представлені нижче розрахунки відображають короткострокові річні втрати від неповернення біженців. У довгостроковій перспективі, наприклад, неповернення дітей-біженців, які зараз перебувають за кордоном, вплине як на український ринок праці, так і на демографічну ситуацію у наступні десятиліття.

Для розрахунків ми використовуємо дані щодо кількості українців, які повернуться та не повернуться з-за кордону за різними сценаріями. Економічні втрати від неповернення біженців міститимуть знижене споживання в Україні та зменшення виробництва. Для розрахунку зниження споживання ми використовуємо дані Державної служби статистики про середньомісячні витрати. У 2021 році середні витрати домогосподарства без дітей становили 8784,6 грн. Враховуючи, що середній розмір домогосподарства без дітей становив 1,7 людей, середній розмір річних витрат на дорослу людину становив 63 888,2 грн.⁷¹

Окремо можна порахувати середні місячні витрати на дітей. За даними Держстату, середні місячні витрати домогосподарства з однією дитиною становлять 13 254,2 грн. Припускаючи, що середньостатична родина з дітьми і без дітей відрізняється лише наявністю дитини, можемо порахувати, що середні місячні витрати на одну дитину становлять 4469,5 грн. Таким чином, загальні споживчі витрати становитимуть 2,98% від довоєнного ВВП України за песимістичного сценарію, 2,60% за середнього сценарію та 1,91% за оптимістичного сценарію.

Щоб оцінити втрати від зменшення кількості робочої сили, ми робимо припущення, що за поверненні в Україну будуть працювати ті самі люди, які працюють зараз. Тоді як інші залишатимуться поза робочою силою. Ми також використовуємо дані Міжнародної організації праці щодо частки ВВП на працівника: у 2021 році в Україні вона становила 29 442 дол. США (у цінах 2017 року, з поправкою на паритет купівельної спроможності). З оптимістичного сценарію, українська економіка може втратити 3,23% від довоєнного ВВП України від зменшення робочої сили, за середнього — 4,23%, а за песимістичного — 4,77%.

Таким чином, загальні втрати для економіки України становитимуть 5,14% від довоєнного ВВП за оптимістичного сценарію, 6,83% — за середнього та 7,75% — за песимістичного. Тоді як у січні 2024 року, загальні економічні втрати за оптимістичного сценарію – 3,9%, середнього – 5,41% і песимістичного – 6,31%.

⁷⁰ Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт. Центр економічної стратегії.

⁷¹ Витрати і ресурси домогосподарств України у 2021 році. Державна служба статистики.

Таблиця 10. Економічні втрати від неповернення біженців

	Оптимістичний	Середній	Песимістичний
Споживчі втрати (% від довоєнного ВВП)	1,91%	2,60%	2,98%
Втрати від зменшення кількості робочої сили (% від довоєнного ВВП)	3,23%	4,23%	4,77%
Загальні економічні втрати (% від довоєнного ВВП)	5,14%	6,83%	7,75%

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024

10.6. ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ

Інша проблема, з якою зіткнеться Україна через неповернення біженців, — погіршення демографічної ситуації. Ще до повномасштабного вторгнення Росії рівень народжуваності в Україні був низький, еміграція з України значно перевищувала імміграцію, що призводило до старіння та зниження чисельності населення. На жаль, через неповернення біженців демографічна ситуація може лише погіршитися.

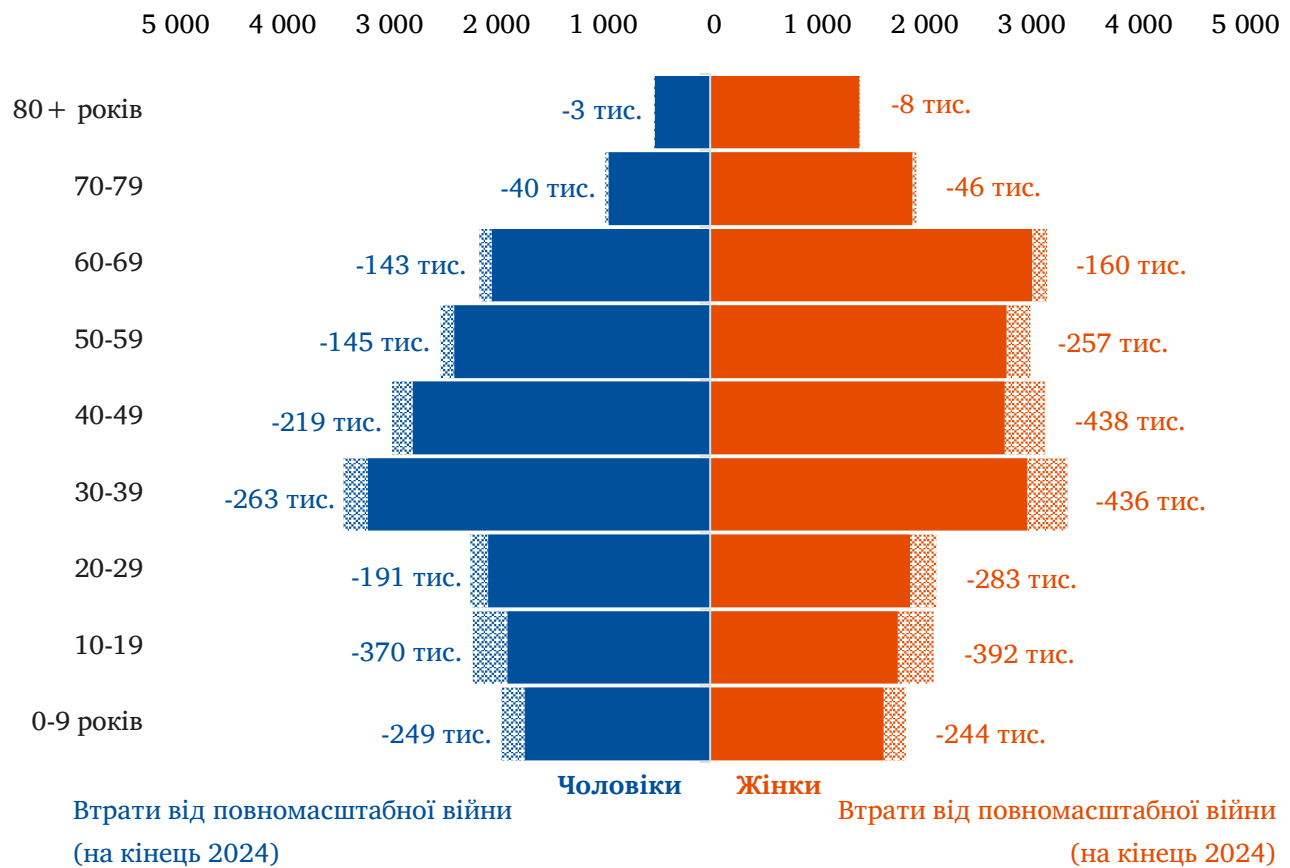
Як ми зазначали в попередніх розділах, переважну більшість біженців становлять діти та жінки середнього віку. Неповернення цих груп означатиме, що в майбутньому населення України зменшиться ще більше, а тенденція до старіння населення збережеться та погіршиться.

Рисунок 55 демонструє поточні демографічні втрати України через вплив населення. Ми порівнюємо довоєнний розподіл населення України (за даними Державної служби статистики станом на січень 2022 року) та віднімаємо від нього кількість українців у кожній статево-віковій групі, які зараз перебувають за кордоном.

Варто наголосити, що тут ми враховуємо лише ті демографічні втрати, які відбулися через міграцію населення після 24 лютого 2022 року. Для порівняння з населенням України, ми використовуємо дані Державної служби статистики про розподіл постійного населення України за віком та статтю за останній доступний період — 2021 рік. Такий методологічний вибір ми зробили через відсутність точних даних щодо народжуваності та смертності на всій території України. Також зауважимо, що дані Державної служби статистики могли завищувати справжню кількість населення України через відсутність якісних даних щодо кількості та статево-вікового розподілу (останній перепис населення України було проведено 2001 року). Тож через завищену базу наші оцінки можуть недооцінювати відсоток втрат для окремих груп.

Темно-синім та темно-червоним кольором позначена поточна кількість населення України у кожній статево-віковій групі. Тоді як світло-синім та світло-червоним пунктиром (а також цифрами) позначені демографічні втрати, які відбулись у кожній статево-віковій групі між початком 2022 та кінцем 2024 року.

Рисунок 55. Поточні демографічні втрати через вплив населення (порівняння з демографічною пірамідою 2021 року)⁷²⁷³

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад-грудень 2024, Державна служба статистики.

Примітка: статеві-вікова структура на основі даних Державної служби статистики за 2021 рік.

Найбільше зменшилася кількість дітей та жінок середнього віку. Приблизно 18% українських дітей віком 0-9 років зараз перебувають за кордоном. Великі втрати і у віковій групі 10-19 років: натеper за кордоном мешкають 17,3% дівчат та 22,8% хлопців цього віку.

Серед дорослих найбільше зменшилася кількість жінок віком 20-49 років: за кордон виїхали 12,5% жінок віком 20-29 років і 19,3% жінок в обох вікових групах: 30-39 років та 40-49 років.

⁷² Під час підрахунку поточних демографічних втрат ми не враховували 13,2% респондентів, які виїхали за кордон до 24 лютого 2022 року. Таким чином, до втрат ми зараховуємо лише тих, хто залишив Україну після початку повномасштабного вторгнення.

⁷³ Під час підрахунку поточних демографічних втрат ми не враховували 13,2% респондентів, які виїхали за кордон до 24 лютого 2022 року. Таким чином, до втрат ми зараховуємо лише тих, хто залишив Україну після початку повномасштабного вторгнення.

11. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

11.1. ВИСНОВКИ

У цьому звіті ми проаналізували, скільки українців виїхали за кордон, ким саме вони є та які у них умови перебування в Європі. Станом на кінець листопада 2024 року за кордоном (крім Росії та Білорусі) перебувало 3,9 млн українських біженців, тоді як в Росії та Білорусі — приблизно 1,3 млн осіб. Таким чином, загалом за межами України через війну перебувають 5,2 млн українців. Це на 300 тис. осіб більше, ніж за оцінками січня 2024 року.

Переважає більшість українців, які перебувають за кордоном, — це жінки (найбільша частка жінок віком 35-44 роки) та діти. Найбільше біженців виїхало до Німеччини, Польщі та Чехії. Хоча багато біженців втратили велику частину доходів після початку війни, тепер їхній рівень доходів знаходиться майже на рівні довоєнного.

У Європейському Союзі усі українці мають право на отримання статусу тимчасового захисту. Хоча цей статус і надає право на проживання, роботу, освіту та медицину в усіх країнах ЄС, умови життя українців у різних країнах ЄС суттєво різняться, оскільки деякі з них, як-от Німеччина, забезпечують суттєві соціальні виплати, а в інших, як-от у Польщі, такі виплати є невисокими або відсутні зовсім. На даний момент, тимчасовий прихисток діятиме лише до березня 2026 року, і статус українців після цієї дати залишається невизначеним.

Деякі країни вже заохочують українців переходити до загальних способів легального перебування на їхній території, оформлюючи робочі або студентські візи. У разі припинення бойових дій або значного покращення безпекового середовища на території України, країни можуть скасувати преференційний режим для українських біженців та перевести їх на стандартні міграційні умови. Така політика вже впроваджується відносно біженців із Сирії.

Ми провели кластерний аналіз і виділили чотири групи біженців та окреслили їхні портрети. Перша група — «патріотичні» українці, які найбільше за інших сумують за Україною та хочуть повернутись. Друга група — «квазітрудові мігранти»: біженці, які найбільш схильні працювати в країні перебування і більш мотивовані економічними, а не безпековими факторами. Крім цього, люди в цій групі більш схильні знаходитися в Польщі і знають мову країни перебування ніж інші групи. Третя група — «класичні біженці», які найбільше відповідають загальноприйнятному портрету середньостатистичного біженця з України: більшість з них виїхали на початку повномасштабного вторгнення, отримують соціальну допомогу, проживають в Німеччині й вмотивовані більшою мірою безпековими, а не економічними факторами. Четверта група — це «люди із зони бойових дій»: українці, які найбільше постраждали від війни, майже третина з них живе у Німеччині та майже не відвідували України від початку вторгнення.

Ми проаналізували перспективи повернення українців, зважаючи на дані нашого опитування. Вперше від початку опитувань біженців Info Sapiens на замовлення Центру економічної стратегії, трохи менше половини українців, які зараз перебувають за кордоном, планують повернутися до України. Що довше триває війна, то більше українців знаходять роботу за кордоном і адаптуються до життя там. Водночас, це може бути пов'язаним іще з тим, що ті, хто раніше точно чи скоріше планував повертатися до України, вже це зробили протягом 2024 року.

Майже половина тих, хто планує повертатися до України, ще не визначилися з термінами щодо повернення. Більшість українських біженців (53%) кажуть, що їх стимулюватиме повернутися до України остаточно закінчення війни. Іншими вагомими чинниками є вищий рівень життя в Україні,

можливість знайти добре оплачувану роботу, припинення бойових дій та повітряних ударів по місту, в яке планують повернутися, та припинення бойових дій у рідному регіоні. Таким чином, на рішення українців повернутися додому впливатимуть не лише безпекові чинники, а й економічні.

Також, ми проаналізували прагнення дітей щодо повернення до України. Найбільше хочуть повертатися до України діти молодшого шкільного віку (6-10 років). Це може бути пов'язано з тим, що діти цього віку ще не встигли повністю адаптуватися до нової країни, могли зберегти сильний емоційний зв'язок із домом і друзями в Україні. Водночас, найменш налаштованими є діти старшого шкільного віку (15-17 років), що може бути пов'язаним з тим, що велика частка дітей цього віку вже може планувати продовження навчання в країні перебування.

Також ми подивилися, чи різняться бажання дітей щодо повернення до України з огляду на те, де вони здобувають освіту — у школі країни перебування чи (зокрема, також) дистанційно в Україні. Досить передбачувано, що діти, які мають контакт з українською школою, більш схильні повернутися додому, ніж ті, хто навчається лише у школі за кордоном.

Також на основі опитування, проведеного Info Sapiens у листопаді-грудні 2024 року, ми спробували з'ясувати, що є перепорою для повернення біженців в Україну.

Наші припущення ми виокремили у такі категорії:

- Погіршення безпекової ситуації та високий рівень невизначеності;
- Зруйноване житло (немає куди повертатися);
- Економічні мотиви (вищий рівень доходу в поточній країні перебування);
- Асиміляція у країні перебування і бажання жити за кордоном.

Цікавими є і результати регресійного аналізу щодо чинників, які корелюються із ймовірністю повернення українських біженців у майбутньому. Наш аналіз показує, що чоловіки менш схильні до повернення в Україну, ніж жінки, можливо, через страх, що будуть мобілізовані чи втратять можливість повторного виїзду за кордон у разі повернення. Люди старшого віку більш схильні повернутися на Батьківщину. Це може бути пов'язано зі складнішою адаптацією до життя за кордоном порівняно з молодшим поколінням.

Також, люди, які наразі перебувають в Польщі більш схильні до повернення порівняно з українцями, які знаходяться в Німеччині. Зважаючи на те, що Польща знаходиться найближче до України, тож багато хто з українців, які виїхали, але не хотіли бути далеко від дому, маючи змогу їздити в Україну, залишились в цій країні.

До того ж люди, які мали високий довісний рівень доходу зараз, більш схильні до повернення до України, ніж ті, хто мали найнижчий дохід. Українці, які мали змогу отримувати високий дохід в Україні, можуть зіткнутися зі складністю знайти за кордоном роботу за спеціальністю та забезпечувати той рівень життя, до якого вони звикли в Україні, через незнання іноземної мови, проблеми з підтвердженням кваліфікації та більшою конкуренцією за високооплачувані посади.

Далі ми підраховували, скільки, хто саме біженців та за яких умов можуть повернутися до України, а також як неповернення біженців може вплинути на українську економіку. За нашими розрахунками, за кордоном можуть залишитися від 1,7 млн до 2,4 млн українців. Більш схильними до повернення є люди старшого віку, люди з середнім рівнем освіти, а також ті, хто продовжує працювати дистанційно на українські компанії. Неповернення українців матиме суттєвий вплив на українську економіку, яка може втратити від 5,1% до 7,8% свого ВВП щороку. Це на 1,2-1,5 в.п. більше ніж за оцінками січня 2024 року.

11.2. РЕКОМЕНДАЦІЇ

Після першого звіту, в якому ми надали рекомендації щодо державної політики сприяння поверненню біженців, минуло два роки. Якщо два роки тому багато хто, і ми зокрема, мали надію на швидке закінчення війни, тепер очевидним, що війна перейшла у тривалу фазу на виснаження.

Тому, оновлюючи наші рекомендації, ми більше фокусуємося на ідеях, які дозволять збільшити гнучкість реагування біженців на стимули до постійного чи на певний час повернення до України. Зокрема, ми рекомендуємо такі кроки:

- **Надання українським біженцям свободи пересування і вибору місця проживання нарівні з громадянами ЄС.** Метою України є вступ до Європейського Союзу. Під час вступу в ЄС українці однаково отримають право проживати у будь-якій країні ЄС. Надання такого права пришвидшить інтеграцію України у Європейський Союз. Також це буде важливим чинником для стимулювання українців до повернення, оскільки вони зможуть повертатися без страху втратити пільги або права на проживання за кордоном. На нашу думку, Україна може спонукати партнерів з ЄС саме до такого варіанта, якнайшвидше запровадивши в односторонньому порядку аналогічного права для громадян країн ЄС.
- **Інвестиції в покращення транспортного сполучення з Україною під час війни.** Так само, як держава досягла суттєвих успіхів у налагодженні диверсифікованих шляхів експорту та імпорту товарів, потрібен більший прогрес у спрощенні пасажирського сполучення з Україною. Це можуть бути великі та складні рішення, як-от відкриття аеропортів, і сукупність менших рішень, наприклад, розширення залізничного сполучення, організаційні заходи задля скорочення часу в дорозі тощо. Результатом цих заходів має стати зменшення бар'єрів для українців для приїзду в Україну, «життя на дві країни» з проведенням більшого часу в Україні.
- **Співпраця з країнами ЄС щодо повернення українців після війни.** Україна має співпрацювати із європейськими партнерами задля повернення українців після війни. Як ми показали у цьому дослідженні, якщо українські біженці залишаться за кордоном, українська економіка зазнає значних втрат. Тож Україна має донести до європейських партнерів, що допомога Україні у поверненні біженців після війни буде великою підтримкою для неї. Хоча якщо українці залишаться за кордоном, то європейські країни отримають пряму економічну вигоду, але і в разі їхнього повернення додому існуватиме непряма вигода для Європи. Повернення біженців зміцнить економіку України та дозволить їй більше інвестувати у безпеку та відновлення, це означає, що вона потребуватиме менше європейських коштів.
- **Швидка післявоєнна відбудова постраждалих регіонів.** Для того щоб українцям із регіонів, які постраждали від війни, було куди повертатися, потрібно швидко відбудувати зруйновані регіони. При цьому слід уникати помилок, яких припускалися під час післявоєнної відбудови в інших країнах: потрібно відновлювати не лише житлові будинки, а й інфраструктуру, та узгоджувати, хто відповідає за відбудову кожного об'єкта, щоб різні організації не дублювали функції одна одної.
- **Поки триває відбудова, надавати допомогу людям із постраждалих та окупованих регіонів.** Це можуть бути як грошові виплати, так і забезпечення житлом чи субсидування його оренди у регіонах України, які не зазнали руйнувань внаслідок війни. Це дозволить повернутися до України тим, хто хоче цього вже зараз, але не має, куди повертатися.
- **Компенсації за знищене житло.** Уряд має масштабувати програму компенсацій за знищене житло, використовуючи досвід ефективного запуску сертифікатів для ВПО. Збільшення фінансування завдяки міжнародним партнерам (зокрема, ЄІБ та Банк розвитку Ради Європи)

дозволить прискорити відновлення житла. Важливо також інтегрувати підтримку ВПО у довгострокову стратегію, включаючи муніципальне житло, працевлаштування, медицину та освіту. Створення єдиної цифрової системи сервісів спростить процес компенсації та підвищить прозорість розподілу коштів.

- **Розвиток механізмів державно-приватного партнерства.** Для того щоб інвестор мав намір вкладати кошти в українську економіку (наприклад, побудувати промислове підприємство у відносно безпечному регіоні) без побоювань, пов'язаних із труднощами у пошуку робочої сили, центральна або місцева влада, зокрема, й з допомогою міжнародних партнерів, може будувати житло для потенційних працівників.⁷⁴ Це сприятиме поверненню українських біженців, особливо тих, хто виїхав із зони бойових дій, у яких зруйнований або дім, або місто, а також з окупованих територій, та яким буде складно повернутись у рідний регіон одразу після закінчення війни.
- **Допомога у пошуку роботи у більш безпечному регіоні, курси перекваліфікації.** Багато українців, особливо тих, хто виїхав із зони бойових дій, кажуть, що вагомим стимулом повернутися в Україну була б можливість знайти добре оплачувану роботу у більш безпечному регіоні. У цьому можуть допомогти як державні структури (як-от Державна служба зайнятості), так і приватні організації. Наприклад, для біженців у Європі існують програми перекваліфікації, які оплачуються як урядами країн, так і благодійними організаціями. Такі курси вони могли б проводити і у безпечніших регіонах України, щоб біженці мали стимул туди повертатися.
- **Збільшення ресурсів на комунікацію зі співвітчизниками за кордоном через дипломатичні представництва.** Можна організовувати регулярні зустрічі, консультації та інформаційні семінари для українських громадян, які залишили Україну.⁷⁵ Ці заходи не тільки допоможуть забезпечити належну інформованість щодо можливостей та перспектив повернення, але й створять платформу для обміну досвідом та побудови спільноти, а також проінформують українців, що перебувають за кордоном, про юридичний аспект співпраці з Україною (віддалена робота на українську компанію, співпраця з українським бізнесом тощо). Важливо, щоб такі заходи були дійсно ефективними у побудові зв'язків між українською діаспорою та Україною, тому варто випробовувати різні формати таких заходів та залишати найефективніші з них.
- **Спрощена реінтеграція дітей до навчання в українських школах.** Коли українські діти будуть повертатися до України, слід зарахувати вивчені ними предмети за кордоном та поновити їх у школах без додаткових іспитів. Це дозволить дітям продовжити навчання без затримок і стресу, забезпечить безперервний освітній процес. Також важливими є інвестиції у викладання української мови, літератури та історії дітям-біженцям через онлайн-платформи та суботні школи у великих містах.
- **Спрощення вступу українських випускників іноземних шкіл до українських вишів.**⁷⁶ Багато українських школярів, які виїхали за кордон, здобудуть середню освіту там, тож не матимуть українських документів про повну загальну середню освіту. Для того щоб стимулювати повернення цих людей до України, потрібно спростити процес вступу до

⁷⁴ Декілька алгоритмів боротьби з демографічною проблемою. Український Інститут Майбутнього. Серпень 11, 2023. [Link](#).

⁷⁵ Декілька алгоритмів боротьби з демографічною проблемою. Український Інститут Майбутнього. Серпень 11, 2023. [Link](#).

⁷⁶ Декілька алгоритмів боротьби з демографічною проблемою. Український Інститут Майбутнього. Серпень 11, 2023. [Link](#).

українських вишів на основі документів про середню освіту країн, де діти українських біженців навчаються. По-перше, потрібно спростити процес визнання документів про загальну середню освіту країн ЄС в Україні. По-друге, потрібно розглянути можливість дозволити таким учням вступати в українські університети на основі лише закордонних документів про повну загальну середню освіту країни, в якій вони перебували під час війни. По-третє, потрібно, щоб ці абітурієнти мали можливість вступати на бюджет та претендувати на стипендію.

ДОДАТОК 1. ЗМІННІ У КЛАСТЕРНОМУ АНАЛІЗІ

Змінні	Варіанти відповідей
Оберіть усі фактори, що вплинули на Ваше рішення виїхати за кордон	В населеному пункті, в якому я проживаю, відбувалися бойові дії
	Біля населеного пункту, в якому я проживаю, відбувалися бойові дії
	Бойових дій не було, але мій населений пункт бомбардувався чи обстрілювався
	Мій населений пункт був в окупації
	Моє житло було зруйноване
	Я або члени сім'ї втратили роботу або суттєву частину заробітків
	Я чи члени моєї родини потребували лікування
	Мій населений пункт знаходиться далеко від лінії фронту, однак я все одно відчував(-ла) небезпеку
	Умови життя та/або перспективи для мене та/або моїх дітей за кордоном краще, ніж в Україні
	Неможливість здобувати освіту для моїх дітей
	Відключення електроенергії через масові ракетні обстріли
	Інше
	Відмова від відповіді
	Інше: виїхали закордон до війни

Змінні	Варіанти відповідей
Чи плануєте Ви повернутись в Україну?	Точно планую
	Скоріше планую
	Скоріше не планую
	Точно не планую
	Важко сказати

Змінні	Варіанти відповідей
Яким є Ваш рівень знання мови?	Зовсім не знаю
	Знаю лише на мінімальному рівні (наприклад, запитати в магазині, відповісти на прості питання) (рівень A1)
	Знаю на побутовому рівні, можу підтримувати розмову на прості теми (рівень A2)
	Знаю на достатньому рівні, щоб підтримувати розмову на більшість побутових тем та вирішувати більшість проблем у країні перебування (рівень B1)
	Знаю на достатньому рівні, щоб розуміти основні ідеї текстів та дискусій, в тому числі за фахом, спілкуватись на широке коло тем (рівень B2)
	Знаю на достатньому рівні, щоб розуміти широкий спектр текстів, спілкуватись швидко, спонтанно, без ускладнень і помилок (рівень C1)
	Знаю на вільному рівні, можу розуміти усе, що читаю та чую, вільно спілкуватися та писати (рівень C2)

Змінні	Варіанти відповідей
Як загалом оцінюєте ставлення місцевих жителів до Вас?	Позитивно
	Скоріше позитивно
	Ні позитивно, ні негативно
	Скоріше негативно
	Негативно

Змінні	Варіанти відповідей
Чи є у Вас друзі/хороші знайомі серед місцевих жителів (не українців)?	Так, ті, яких я знала до того, як приїхала сюди
	Так, ті, з якими я познайомився(-лась) тут
	Ні

Змінні	Варіанти відповідей
	Припинення бойових дій в моєму регіоні
	Деокупація мого населеного пункту

Які з цих факторів можуть стимулювати Вас повернутись в Україну?

Відсутність бойових дій та повітряних ударів Росії в тому населеному пункті, куди Ви плануєте повертатися

Остаточне закінчення війни з підписанням документу, який дозволить відновити цивільні польоти над Україною

Відновлення мого житла

Відновлення інфраструктури в моєму регіоні

Можливість знайти достойно оплачувану роботу в Україні

Допомога в поверненні в інший регіон України (допомога в пошуку роботи та/або надання житла чи оплата оренди житла)

Фінансова допомога з боку України (як ВПО або на відновлення житла тощо)

Вищий рівень життя в Україні (наприклад, в освіті, медицині, верховенстві права, боротьбі з корупцією, тощо)

Ваш роботодавець заборонить працювати дистанційно

Припинення фінансової допомоги українцям у країні перебування

Неможливість отримати безкоштовне житло або орендувати житло зі знижкою у країні перебування

Закінчення часу тимчасового прихистку в країні перебування

Інше

Жоден із вище перелічених

Інше: викорінювання корупції, зміна влади та устрою в країні

Інше: відсутність примусової мобілізації

Інше: можливість виїхати закордон в будь-який момент, зокрема чоловікам

Важко сказати

Змінні

Варіанти відповідей

1 Набагато більше подобається життя в Україні

2

3

Порівнюючи життя в Україні та життя в країні перебування, загалом де Вам подобається жити більше?	4
	5
	6
	7
	8
	9
	10 Набагато більше подобається життя в країні перебування

Змінні	Варіанти відповідей
Чи створює Ваш рівень знання мови для Вас проблеми в країні перебування? (наприклад, неможливість влаштуватися на хорошу роботу, самостійно отримати державні послуги тощо)?	Так, часто створює проблеми
	Так, інколи створює
	Майже ніколи не створює
	Зовсім ніколи не створює

Змінні	Варіанти відповідей
Який поточний статус Вашої зайнятості?	Продовжую дистанційно працювати на роботі, на якій працював/ла до війни
	Знайшов/ла нову роботу в Україні і працюю дистанційно
	Займаюсь волонтерством
	Влаштувався/лась на роботу в цій країні на повний день
	Влаштувався/лась на роботу в цій країні на неповний день
	Шукаю роботу в цій країні
	Навчаюсь дистанційно в українських навчальних закладах
	Навчаюсь на загальних навчальних програмах в навчальних закладах країні перебування, які доступні і для місцевих жителів
	Навчаюсь на спеціальних курсах для українців в країні перебування (наприклад, мовні курси, інтеграційні курси)
	Займаюсь бізнесом в Україні
	Займаюсь бізнесом в країні перебування

	Пенсіонер(-ка)
	Непрацездатний(-а) (включаючи людей з обмеженими можливостями)
	Інше
	Не працюю та не шукаю роботу (вирішую побутові питання, адаптуюсь до життя в новій країні/планую незабаром повертатися до України, доглядаю за дітьми або іншими членами родини або не працюю з інших причин)
	Немає відповіді

Змінні	Варіанти відповідей
У якому житлі Ви зараз проживаєте?	Окрема квартира або будинок
	Кімната в квартирі або будинку з іншими українцями – Вашими родичами або друзями
	Кімната в квартирі або будинку з іншими українцями, яких Ви не знали раніше
	Кімната в квартирі з місцевими жителями
	Гуртожиток або центр для біженців з іншими українцями
	Гуртожиток або центр для біженців, в якому проживають не лише українці
	Готель/санаторій/пансіонат
	Інше

Змінні	Варіанти відповідей
Вкажіть, чи отримуєте Ви наступну допомогу в країні перебування зараз?	Забезпечення житлом
	Гуманітарна допомога (продукти харчування, одяг, засоби гігієни, купони/сертифікати, надання необхідних побутових приладів, меблів, тощо)
	Соціальні виплати, зокрема, на дітей
	Психологічна підтримка
	Допомога в працевлаштуванні у країні перебування
	Допомога з оформленням документів
	Мовні курси
	Освіта (для дорослих)
	Освіта (для неповнолітніх)

	Допомога у догляді за дітьми (безкоштовний дитсадок, няня, інше)
	Інше
	Не отримуємо жодну допомогу зараз
	Інше: медична допомога, в т.ч страхування, медикаменти

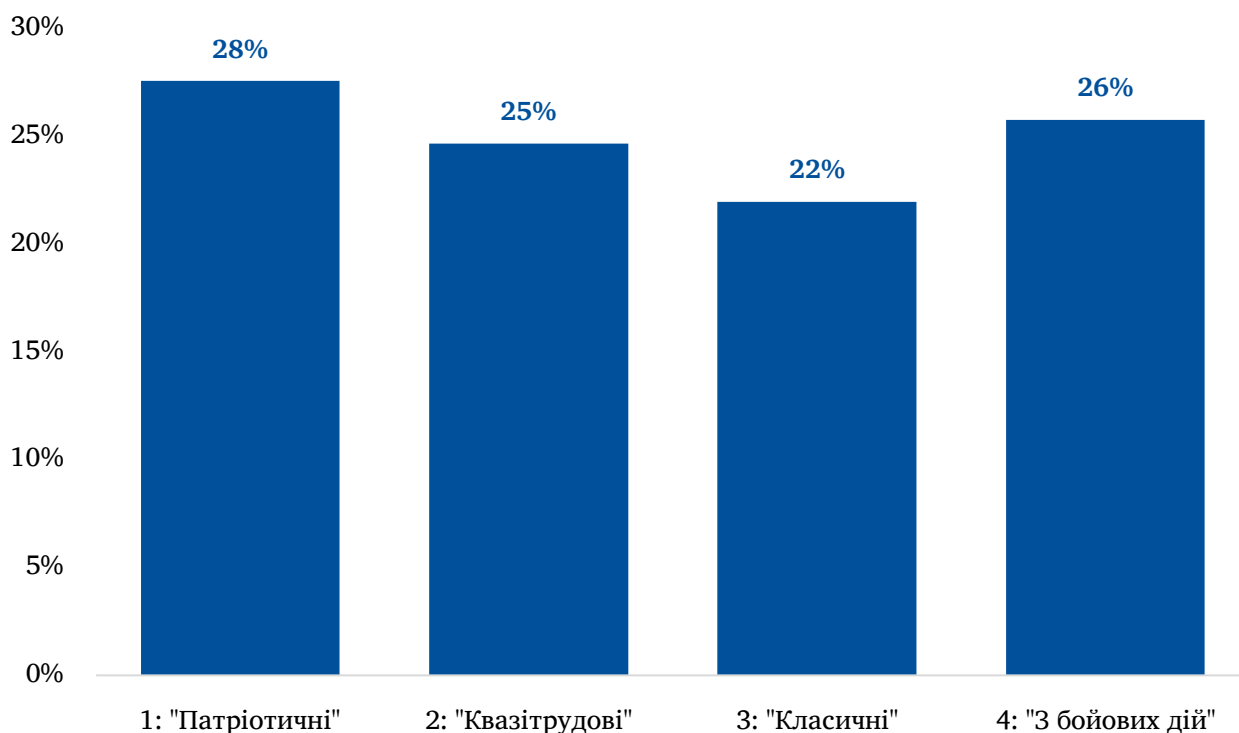
Змінні	Варіанти відповідей
Чи розглядали б Ви можливість повернення в Україну в безпечніший регіон замість Вашого рідного регіону, якщо у Ваш регіон повертатись буде ще небезпечно, або ж він не буде відбудований?	Точно так
	Скоріше так
	Скоріше ні
	Точно ні
	Важко сказати
	Мій регіон і так порівняно безпечніший

Змінні	Варіанти відповідей
Чи їздили Ви до України під час повномасштабного вторгнення після того як Ви виїхали за кордон?	Так
	Ні

Змінні	Варіанти відповідей
Скажіть, чи змінилися Ваші наміри щодо повернення до України порівняно із Вашими намірами рік назад?	Ні, не змінилися
	Більше схилиюся до думки не повертатися до України взагалі, хоча тоді думав/ла про повернення
	Більше схилиюся до думки повернутися до України пізніше, ніж планував/ла тоді
	Більше схилиюся до думки повернутися до України раніше, ніж планував/ла тоді
	Більше схилиюся до плану повернутися до України, хоча тоді думав/ла не повертатися

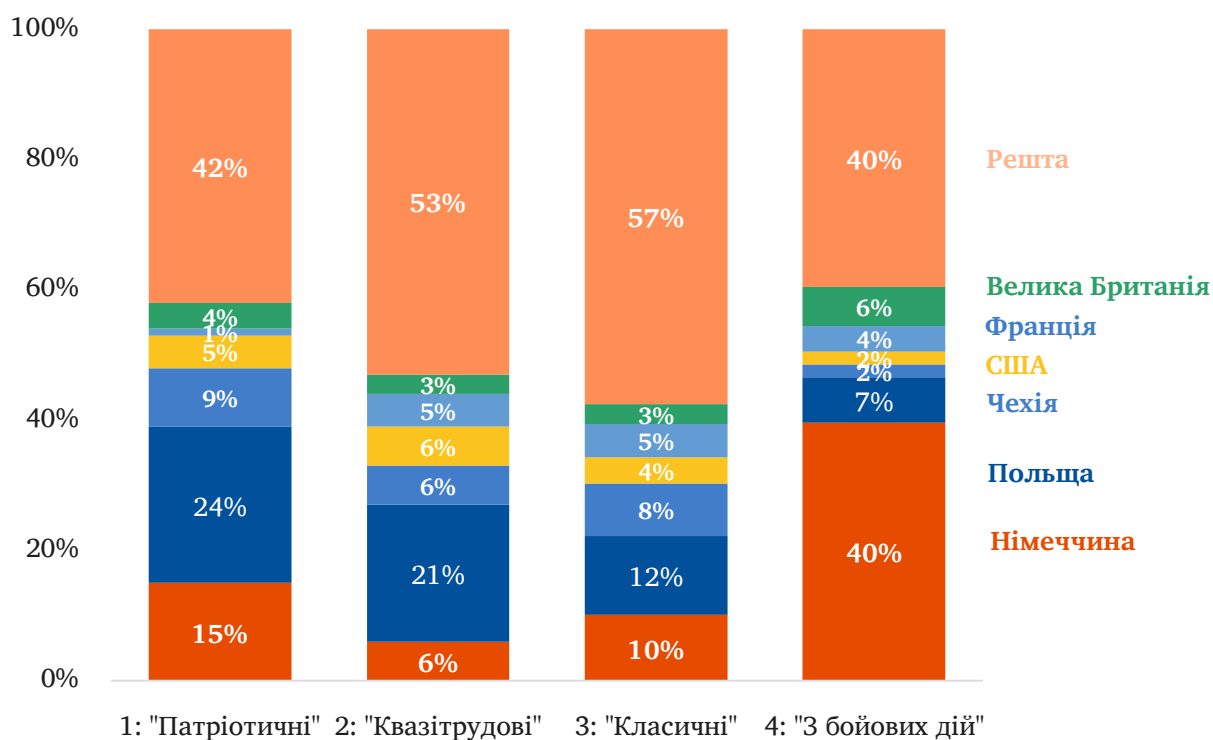
ДОДАТОК 2. РЕЗУЛЬТАТИ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ В ДІАГРАМАХ

Рисунок 56. Розподіл українських біженців за кластером

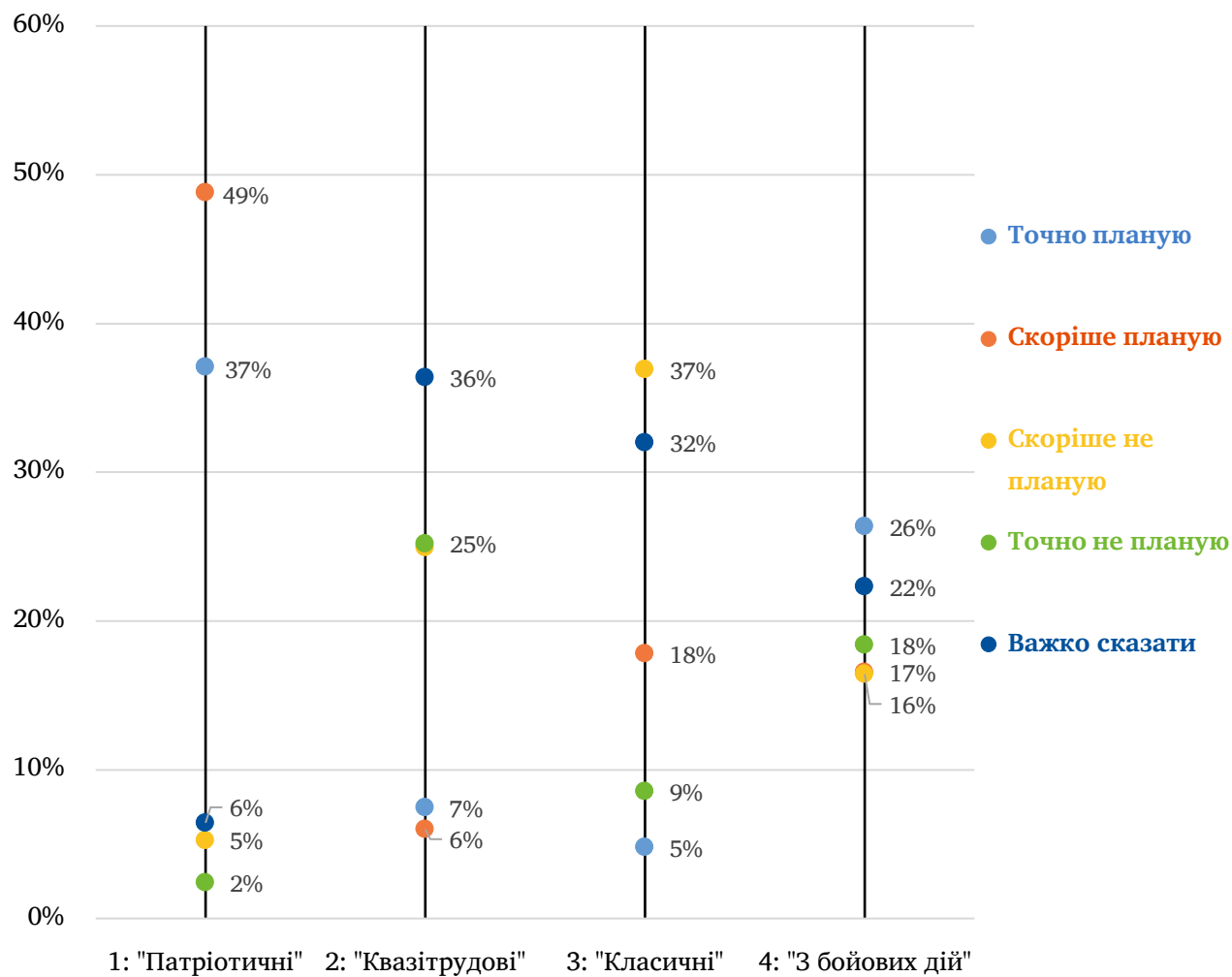
Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024, розрахунки ЦЕС

Рисунок 57. Країни перебування за кластерами

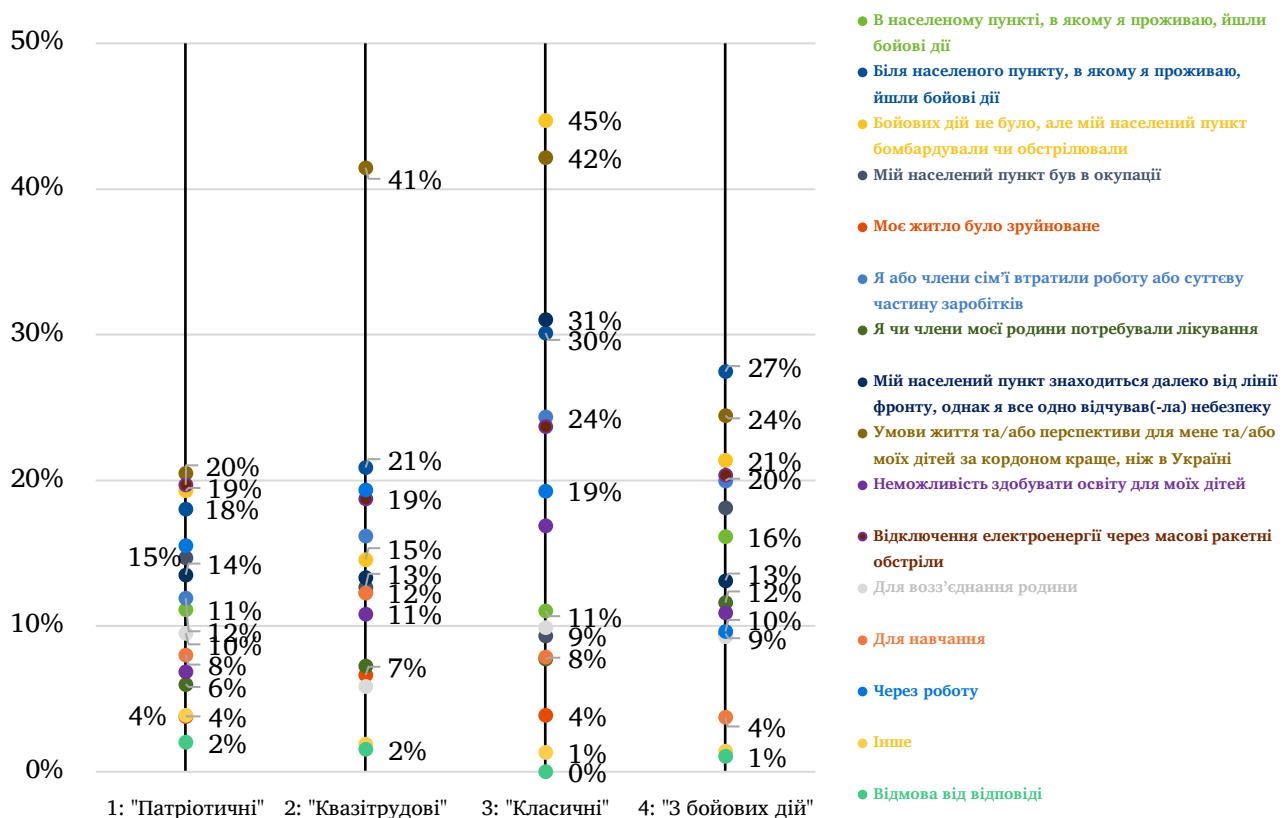
Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024, розрахунки ЦЕС

Рисунок 58. Чи планують біженці повернутися до України, за кластерами

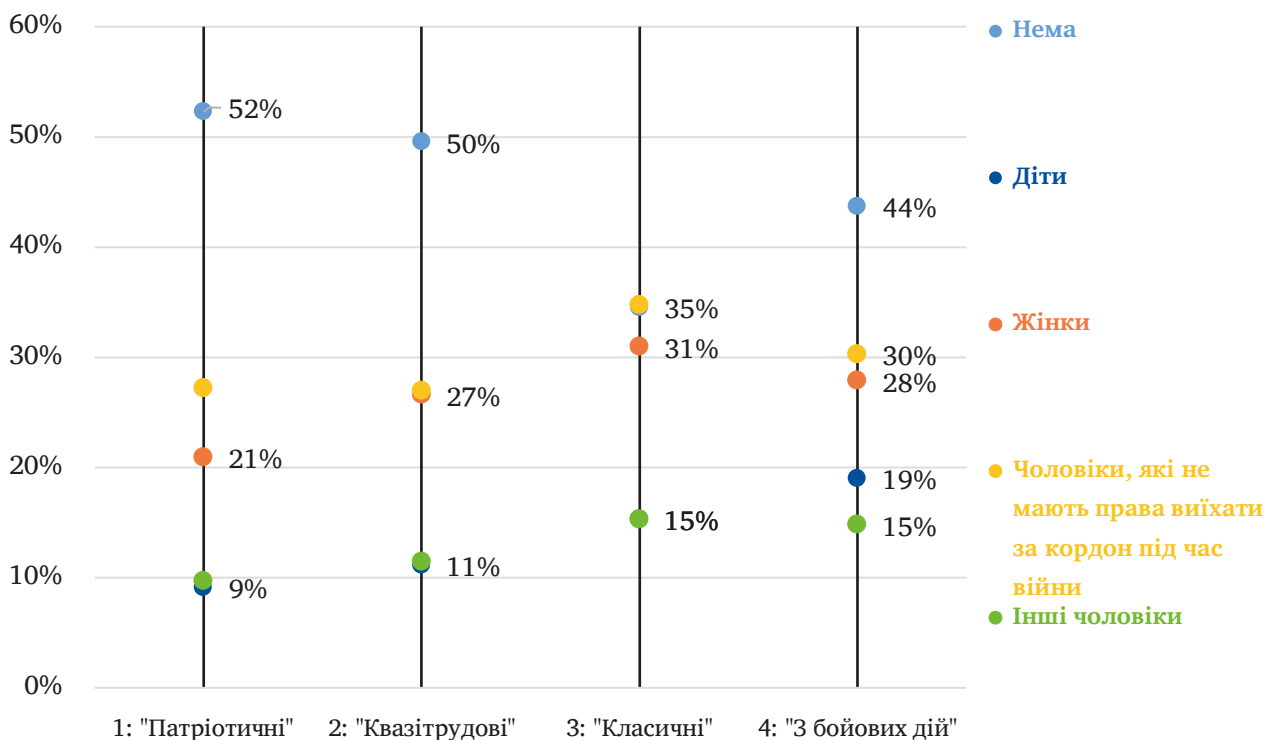
Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024, розрахунки ЦЕС

Рисунок 59. Відповіді на запитання: «Оберіть усі фактори, що вплинули на ваше рішення виїхати за кордон»

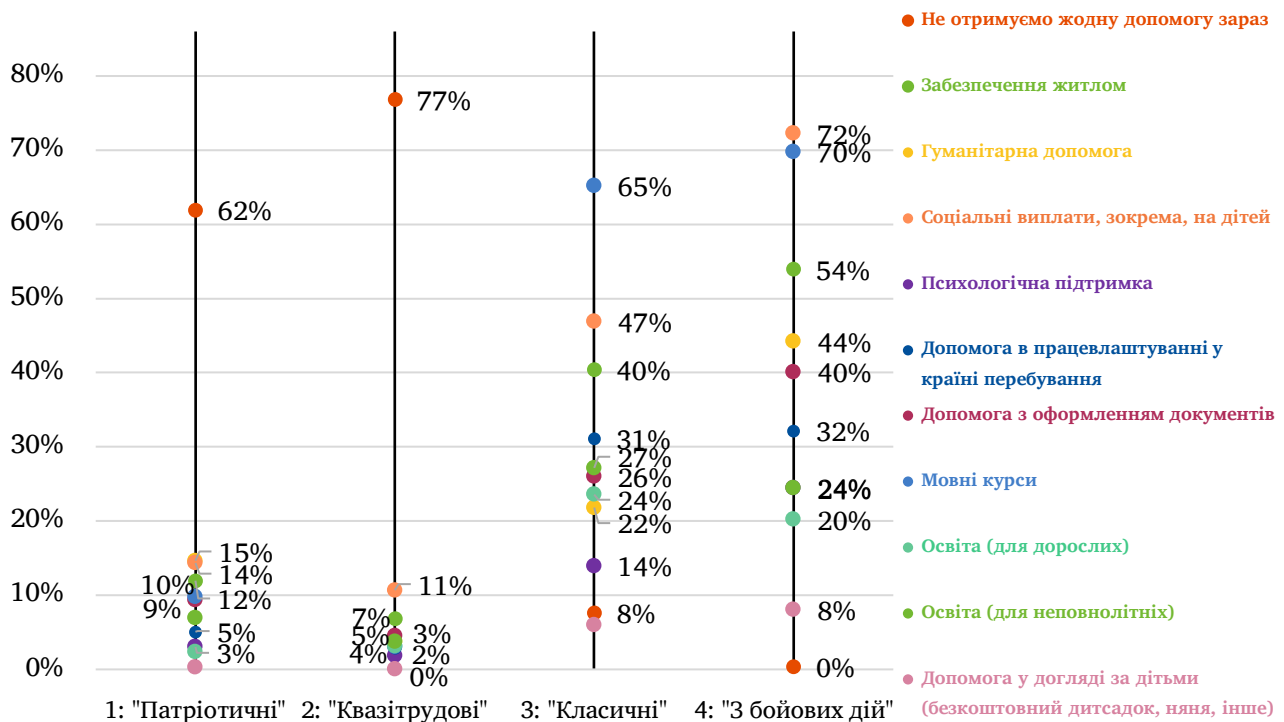
Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024, розрахунки ЦЕС

Рисунок 60. Відповіді на запитання «Чи є родичі або близькі люди, яких ви б хотіли забрати до себе за кордон, але є ті чи інші перешкоди для цього?»

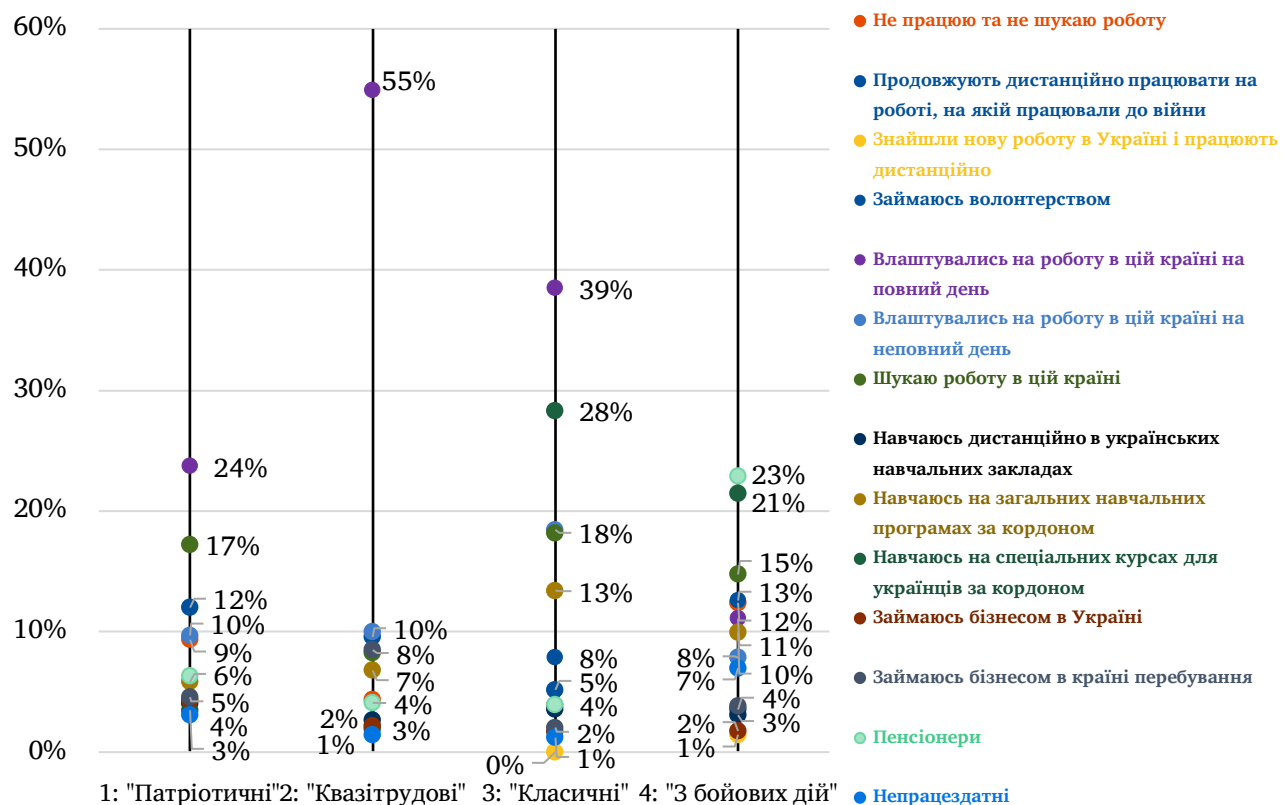
Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024, розрахунки ЦЕС

Рисунок 61. Відповіді на запитання «Вкажіть, чи отримуєте Ви наступну допомогу в країні перебування зараз?», за кластерами

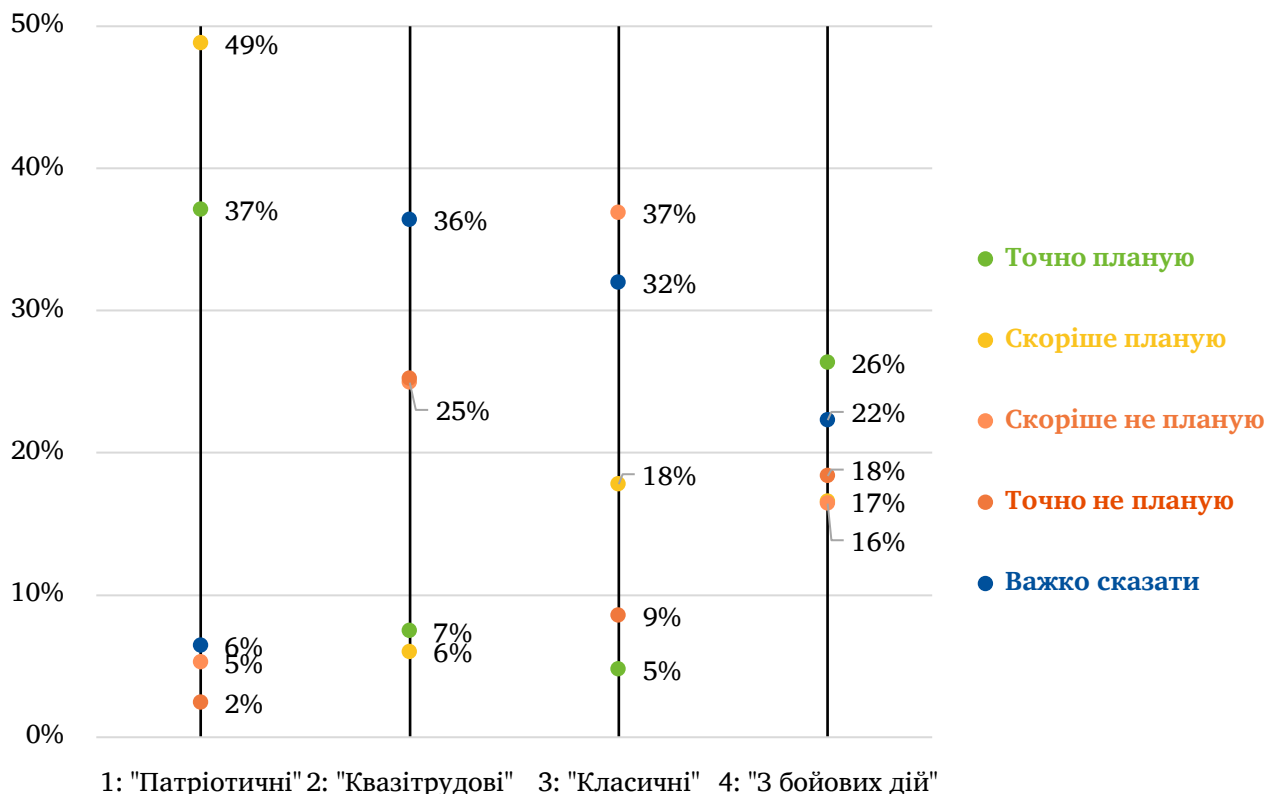
Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024, розрахунки ЦЕС

Рисунок 62. Поточний статус зайнятості, за кластерами

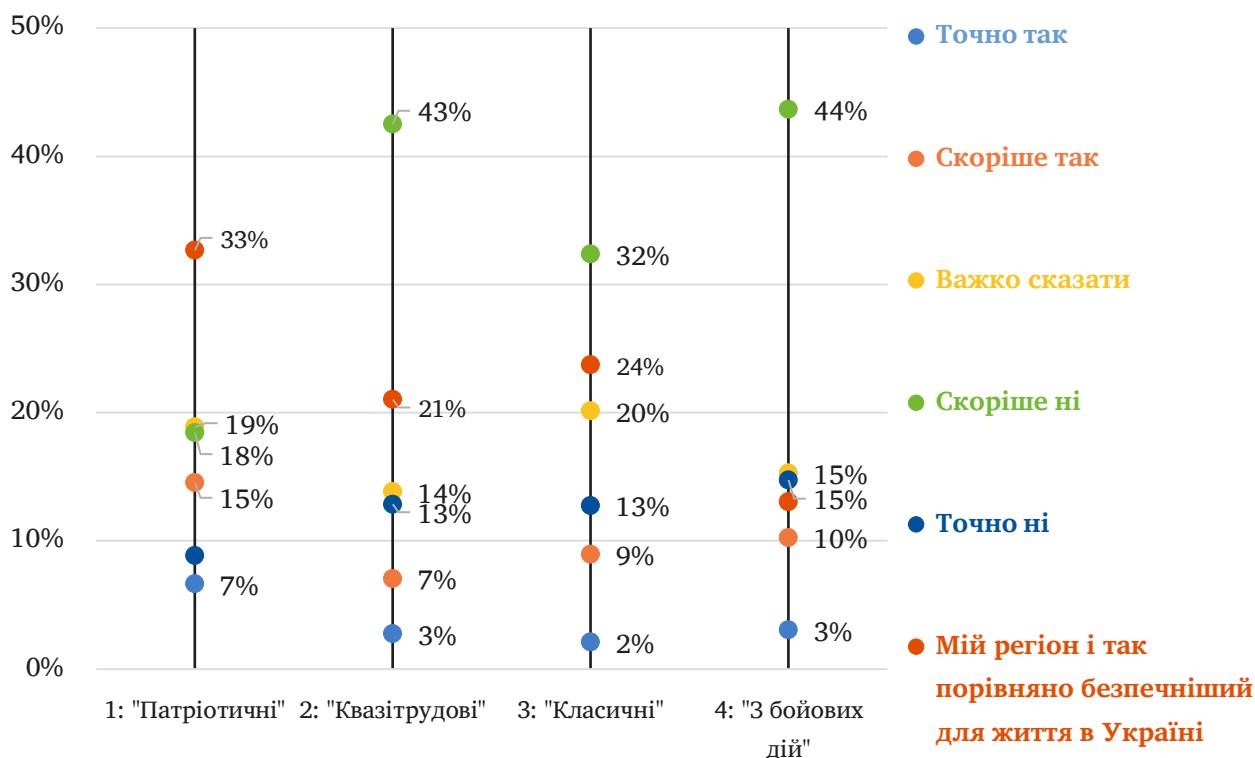
Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024, розрахунки ЦЕС

Рисунок 63. Розподіл відповідей на запитання «Чи плануєте ви повернутись в Україну?», за кластером

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024, розрахунки ЦЕС

Рисунок 64. Відповіді на запитання «Чи розглядали б ви можливість повернення в Україну в безпечніший регіон замість вашого рідного регіону, якщо у ваш регіон повертатись буде досі небезпечно або ж він не буде відбудований?»

Джерело: опитування Info Sapiens на замовлення ЦЕС, листопад — грудень 2024, розрахунки ЦЕС